

GRECO

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՉԵԿՈՒՅՑԸ

10 մարտի 2006թ., Ստրասբուրգ

/ոչ պաշտոնական քարգմանություն/

1. Հայաստանը միացավ GRECO -ին 2004 թ. հունվարի 20-ին, այսինքն՝ Գնահատման առաջին փուլից հետո: Հետևաբար, Հայաստանը ներկայացվեց գնահատման համատեղ ընթացակարգի մեջ՝ ընդգրկելով գնահատման առաջին և երկրորդ փուլերը (համեմատի՝ր ստորև կետ 3): GRECO -ի գնահատման խմբում (այսուհետ՝ Գ.Գ.Խ) ընդգրկվել են Լեհաստանի Արդարադատության նախարարության Միջազգային համագործակցության և եվրոպական օրենքի դեպարտամենտի դատախազ պարոն Յեզարի Միքալժուկը, Կոպենհագենի Տնտեսական լուրջ հանցագործությունների պետական դատախազ, փոխտնօրեն պարոն Ֆլեմինգ Դենկերը, Սոֆիայի (Բուլղարիա), Մրցակցության պաշտպանության հանձնաժողովի նախկին անդամ, իրավաբանական խորհրդատու պարոն Դիմիտար Կոմուրջիևը և Պրահայի (Չեխիայի Հանրապետություն) Արդարադատության նախարարության Ընդհանուր վերահսկողության դեպարտամենտի տնօրեն պարոն Ժան Վիդրնան: Այս Գ.Գ.Խ-ն 2005 թ. մայիսի 30-ից հունիսի 3-ը Եվրոխորհուրդի քարտուղարության մեկ անդամի հետ այցելել է Հայաստան: Մինչ այս այցելությունը Գ.Գ.Խ-ին տրամադրել են գնահատման հարցաշարի պատասխանները /փաստաթղթեր՝ GRECO Գնահատում I-Ո/2004/ 3E Գնահատում I – մաս I և GRECO Գնահատում I-Ո/2004/ 3E Գնահատում I – մաս 2/, համապատասխան օրենսդրությունների օրինակները և այլ փաստաթղթեր:
2. Գ.Գ.Խ-ն հանդիպել է հետևյալ կառավարական կազմակերպությունների արտգործնախարարների, ներքին գործերի նախարարների, ինչպես նաև արդարադատության և ֆինանսների նախարարների ու պաշտոնատար այլ անձանց հետ. Կոռուպցիայի դեմ պայքարի խորհուրդ, Հակակոռուպցիոն ռազմավարության իրականացման վերահսկիչ հանձնաժողով, հակակոռուպցիոն հարցերով Հայաստանի Հանրապետության նախագահի խորհրդական, Ազգային Ժողովի Պետաիրավական հարցերի մշտական հանձնաժողով, Ազգային Ժողովի Վերահսկիչ պալատ, Արդարադատության նախարարություն, Քաղժառանգության խորհուրդ, Կենտրոնական բանկ, Գլխավոր դատախազի գրասենյակ, Ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարություն, Պետական հարկային տեսչություն, դատարաններ, Մարդու իրավունքների պաշտպան, Պետական միջոցների գործակալություն, Պետական մաքսային ծառայություն: Ավելին, Գ.Գ.Խ-ն հանդիպել է հետևյալ ոչ կառավարական հաստատությունների հետ. Հաշվապահների և աուդիտորների կազմակերպություններ, Առևտրի պալատ, Չեռներեցների միություն, Հայկական միջազգային քաֆանցիկության ստորաբաժանում¹, հայկական պետական քաղժառանգության միություն, Սպառողների իրավունքների պաշտպանության միություն, ՉԼՄ-ներ:
3. Հիշարժան է, որ GRECO -ն, ըստ իր 10.3 կանոնակարգի համաձայնել է. Գնահատման առաջին փուլն արժարժում է հետևյալ թեմաները.
 - Կոռուպցիայի դեմ ուղղված պայքարի ու կանխարգելման գործընթացում ընդգրկված ազգային մարմինների համար մատչելի անկախություն, մասնագիտացում և միջոցներ: Ղեկավար 3-րդ սկզբունք /այսուհետ՝ ՂՄ 3. կոռուպցիոն հանցագործությունները կանխարգելող, հետաքննող, հետապնդող և դատապարտող իշխանություններ, իրավական կարգավիճակ, իրավասություններ, ապացույցների հավաքման միջոցներ, անկախություն և ինքնավարություն/: Ղեկավար 7-րդ սկզբունք /այսուհետ՝ ՂՄ 7. կոռուպցիայի հարցերով զբաղվող մասնագիտացած անձինք կամ մարմիններ, որոնք իրենց տրամադրության տակ միջոցներ ունեն/,

¹ Գնահատման առաջին փուլի I և II թեմաներ

- Ինունհիտետի չափն ու շրջանակը²: Ղեկավար 6-րդ սկզբունք /այսուհետ՝ ՂՍ 6. կոռուպցիայի հետաքննություն, հետապնդման կամ դատապարտման ինունհիտետ/ և
- Գնահատման երկրորդ փուլն արժարժում է հետևյալ թեմաները.
- Կոռուպցիոն եկամուտ³: Ղեկավար 4-րդ սկզբունք /կոռուպցիոն եկամտի առգրավում/ և 19 /կոռուպցիայի և փողերի լվացման/կազմակերպված հանցավորության միջև կապեր/, ինչպես լրացված է Կոռուպցիայի մասին քրեական իրավունքի կոնվենցիան վավերացրած անդամների համար /ETS 173/, կոնվենցիայի 3,13 և 23 կետերով:
- Հանրային կառավարում և կոռուպցիա²: Ղեկավար 9-րդ սկզբունք /հանրային կառավարում/ և 10 /պետական ծառայողներ/,
- Իրավաբանական անձինք և կոռուպցիա⁵: Ղեկավար 5-րդ սկզբունք /իրավաբանական անձինք/ և 8 /ֆինանսական օրենսդրություն/, ինչպես լրացված է Կոռուպցիայի մասին քրեական իրավունքի կոնվենցիան վավերացրած անդամների համար /ETS 173/, հռչակագիր 14, 18 և 19 հոդվածների 2 կետով:

Հայաստանը վավերացրել է Կոռուպցիայի մասին քրեական իրավունքի կոնվենցիան:

4. Մույն զեկույցը պատրաստվել է հարցաշարերի պատասխանների և այցելության ժամանակ տրամադրված տեղեկատվության հիման վրա: Ձեկույցի գլխավոր նպատակն է գնահատել հայաստանյան իշխանությունների կողմից ձեռնարկված միջոցների արդյունավետությունը, որպեսզի դա համապատասխանեցվի 3-րդ կետում նշված պայմաններից բխող պահանջներին: Յուրաքանչյուր թեմայի համար զեկույցը ներկայացնում է իրավիճակի նկարագրություն՝ կցված քննադատական վերլուծությանը: Եզրակացություններն ընդգրկում են GRECO -ի կողմից ընդունված և Հայաստանին հասցեագրված հանձնարարականների ցանկ, որպեսզի բարելավվի դրանց համապատասխանության մակարդակը խնդրատարակ պայմանների հետ:

I. Հայաստանում հակակոռուպցիոն ռազմավարության դիտարկում

ա. Իրավիճակի նկարագրություն

Կոռուպցիայի ընկալում /ճանաչում/

5. Համաձայն 2002 թ. Հայկական միջազգային թափանցիկության ստորաբաժանման կողմից արված դիտարկումների արդյունքների՝ կոռուպցիան լայն առումով Հայաստանում ընկալվում է որպես զերագույն խնդիր: Հակակոռուպցիոն ռազմավարությունը, որն ընդունվել է 2003թ. /տե՛ս կետ 9/, նկարագրում է Հայաստանում կոռուպցիայի երկու տարբեր ծավալներ. «վերին» կոռուպցիա, այսինքն քաղաքական կամ պետական պաշտոնի չարաշահում, ինչը «տեղի է ունենում, երբ քաղաքական գործիչները կամ բարձրաստիճան պետական պաշտոնյաները՝ չարաշահում են իրենց վրա դրված քաղաքական պաշտոնը՝

² Գնահատման առաջին փուլի III թեմաներ

³ Գնահատման երկրորդ փուլի I թեմա

⁴ Գնահատման երկրորդ փուլի II թեմա

⁵ Գնահատման երկրորդ փուլի III թեմա

⁶ «Պետական պաշտոնյա» եզրաբառն ընդգրկում է «քաղծառայողներին», ինչպես նշված է Քաղծառայության օրենքով (տե՛ս 81-րդ կետ) և այն անձանց, ովքեր ծառայում են հանրային կառավարման ոլորտում, սակայն չունեն մշտական կարգավիճակ (այսինքն՝ համաձայն Քաղաքացիական ծառայության մասին օրենքի «քաղաքական պաշտոն» և «հայեցողական պաշտոն» /տե՛ս 81-րդ կետ/)

քաղաքական որոշումները կայացնելով հոգուտ իրենց անձնական շահի» և «ստորին» կոռուպցիա, այսինքն «վարչական կոռուպցիա, ինչը հատուկ է միջին և ցածր պետական պաշտոնյաներին, որոնք ամենօրյա շփման մեջ են գտնվում հասարակության լայն զանգվածների հետ»: Կոռուպցիայի վերջին տեսակը հաճախ մարմնավորվում է «ծառայությունների մատուցման դեմ գումար վճարելու» տեսքով: Կոռուպցիան ընկալում են մի երևույթ, որը լայնորեն տարածված է հետևյալ ոլորտներում. պետական գույքի սեփականաշնորհում, պետական ֆինանսների վարչություն, մենաշնորհային ծառայությունների սեկտորի /ինչպիսիք են էներգետիկան, հեռահաղորդակցությունը, կենցաղային սպասարկման հիմնարկները և այլն/, ինստիտուցիոնալ և այլ մենաշնորհային կազմակերպություններ /հատկապես ձեթի, հացահատիկի, ալյուրի և այլ հիմնական պարենատեսակների ներկրում/ և օրենքի վրա ճնշում գործադրող գործակալություններ, որոնք չարաշահում են օրենքով իրենց վրա դրված արտոնությունները:

6. Ցածր աշխատավարձը համարվում է կոռուպցիայի պատճառներից մեկը քաղծառայության ոլորտում: Հայկական իշխանությունները հայտնում են, որ հանրային կառավարման որոշ ոլորտներում կոռուպցիոն ռիսկերը ավելի բարձր են, քան մյուսներում /այսինքն՝ այն հանրային ծառայությունները, որոնք հաճախակի շփումներ են ունենում հասարակության լայն զանգվածների հետ և այն ոլորտները, որտեղ տնտեսական բնույթի որոշ որոշումների վրա քաղծառայողների ազդեցությունը հարաբերականորեն մեծ է/: Նրանք նաև ընդգծում են, որ հատուկ հակակոռուպցիոն քայլեր են պահանջվում հարկային և մաքսային, օրենքի վրա ճնշում գործադրող համակարգի, դատական համակարգի, ինչպես նաև կրթության և առողջապահության ոլորտներում:

Համաձայն հակական իշխանությունների՝ հիմքեր կան հավատալու, որ կոռուպցիայի և կազմակերպված հանցագործության միջև առկա են անմիջական կապեր: Հայկական իշխանությունների կողմից տրամադրված վիճակագրությունը ցույց է տալիս, որ 274 կոռուպցիոն դեպքեր դատական կարգով հետապնդվել են 2001թ., իսկ 463-ը՝ 2002թ. (վերջերս կատարված հետազոտության տվյալներ չեն ներկայացվել): Համաձայն Միջազգային թափանցիկության՝ Հայաստանը 2005թ. կոռուպցիայի առումով 158 երկրներից 88-րդ տեղում է (10-ից 2,9 %):

Քրեական օրենք

7. Կոռուպցիան և դրան կից հանցագործությունները ստորակարգվում են Քրեական օրենսգրքի (այսուհետ՝ ՔՕ) պայմաններով նախատեսված հանցագործությունների ներքո. «կոմերցիոն կաշառք» (200-րդ հոդված), «պրոֆեսիոնալ և կոմերցիոն սպորտային մրցույթների 7 շուրտների մասնակիցներին ու կազմակերպիչներին կաշառելը» (Հոդված 201), «պաշտոնական դիրքի չարաշահում» (Հոդված 308), «պաշտոնական իշխանությունների չարաշահում» (Հոդված 309), «ձեռնարկատիրական գործունեությանը անօրինական զբաղվելը» (Հոդված 310), «կաշառք վերցնելը» (Հոդված 311), «կաշառք տալը» (Հոդված 312), «կաշառքի համար միջնորդ հանդիսանալը» (Հոդված 313), «պաշտոնական կեղծիք» (հոդված 314), «դրամի անօրինական մսխում և հափշտակում» (Հոդված 179): Օտարերկրյա պետական պաշտոնյաներին, օտարերկրյա պետական վեհաժողովներին, միջազգային կազմակերպությունների պաշտոնյաներին, միջազգային խորհրդարանական վեհաժողովների անդամներին և միջազգային դատարանների պաշտոնյաներին ուղղակի կամ անուղղակի կերպով կաշառելը ենթարկվում է 311, 312 և 313 հոդվածներով (Հոդված 308) ամրագրված քրեական պարտավորություններին: Հայաստանյան իշխանությունները հայտնել են իրենց

ցանկությունը ապագայում ԶՕ-ի մեջ ներմուծել առանձին պայման ներգործության ներքո առևտրի վերաբերյալ:

8. Հայաստանը ստորագրել ու վավերացրել է կոռուպցիայի վերաբերյալ Եվրոխորհուրդի քաղաքացիական ու քրեական հռչակագրերը (ETS 174 և 173): Հայկական օրենքով քրեական հարցերում փոխադարձ իրավական օժանդակության տրամադրման համար միջազգային պայմանագիր է պահանջվում: Հայաստանը չի հանձնում իր սեփական քաղաքացիներին (ԶՕ-ի 16-րդ հոդվածի 1-ին կետ): Հայաստանի քաղաքացիները, ինչպես նաև Հայաստանում ժամանակավոր բնակություն հաստատած այն անձինք, ովքեր հանցագործություն են կատարում Հայաստանից դուրս, ենթարկվում են ՀՀ Քրեական օրենսգրքում ամրագրված քրեական պարտավորություններին, եթե գործած արարքը որակվում է որպես հանցագործություն այն պետության օրենսդրությամբ, որի տարածքում կատարվել է հանցագործությունը (ԶՕ-ի 15-րդ հոդվածի 1-ին կետ), որոշ յուրահատուկ հանցագործություններից բացի (ոչ կոռուպցիա)⁷ նախատեսված 1-ին կետում:

Երկրորդական նախաձեռնումներ

9. 2003 թ. նոյեմբերի 6-ին Հայաստանը կառավարական մակարդակով ընդունեց հակակոռուպցիոն ռազմավարություն և իրագործման ակտի ծրագիր: Ռազմավարությունը ենթադրում է, որ «հասարակության համար կոռուպցիայի վտանգը չափազանց մեծ է» և, որ կոռուպցիան ներթափանցել է կյանքի ցանկացած ոլորտ: Այն կազմակերպչական և իրավական միջոցներ է ապահովում կանխարգելելու կոռուպցիայի առկայությունը հետևյալ ոլորտներում՝ բանկային գործ, հարկային, մաքսային, առողջապահական, կրթական, տարածաշրջանային, արտոնագրման, պետական միջոցների հայթայթման, հանրային կառավարման և դատական: Նախագահին կից հակակոռուպցիոն ռազմավարության խորհրդականի հատուկ պաշտոն է բացվել, որը պետք է կազմակերպի հակակոռուպցիոն բոլոր գործողությունները և բարձր մակարդակով նախաձեռնի նոր գործողություններ: Ավելին, հետամուտ լինելով 2004 թ. հունիսի նախագահական հրամանագրին՝ Կոռուպցիայի դեմ պայքարի խորհուրդ հիմնադրվեց, որի հիմնական նպատակներն են համեմատել համապատասխան մարմինների գործողությունները կոռուպցիայի կանխարգելման քայլերի ձեռնարկման կատարելագործման ընթացքում, կյանքի կոչել քայլեր՝ նախատեսված հակակոռուպցիոն ռազմավարությամբ և Հայաստանի կողմից ենթադրվող միջազգային պարտավորություններով և կոռուպցիայի դեմ պայքարելու գործընթացում պահպանել համագործակցություն տարածաշրջանային ու միջազգային կազմակերպությունների հետ⁷:
10. Նույն հրամանագրի առնչությամբ ստեղծվել է Վերահսկիչ հանձնաժողով⁸, որը կզննատի հակակոռուպցիոն ռազմավարության իրագործումը: Ըստ Հայաստանի միջազգային պատասխանատվության՝ հանձնաժողովը պարտավորվել է հետազոտել այդ իրագործումը, ի կատար անել միջազգային կազմակերպությունների առաջարկությունները, վերահսկել հակակոռուպցիոն

⁷ Կոռուպցիայի դեմ պայքարի խորհուրդը բաղկացած է վարչապետից, Ազգային ժողովի փոխնախագահից, Ազգային ժողովի վերահսկիչ պալատի նախագահից, գլխավոր դատախազից, ԶԳ նախագահի հակակոռուպցիոն քաղաքականության խորհրդականից, կառավարության աշխատակազմի ղեկավարից, արդարադատության նախարարից, կենտրոնական բանկի նախագահից, Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության հանձնաժողովի նախագահից և ԶԳ նախագահի վերահսկիչ ծառայությունից:

⁸ Վերահսկիչ հանձնաժողովը բաղկացած է 7 խորհրդարականներից /այցելության ժամանակ ԳԳԽ-ն տեղեկացվել է, որ ընդդիմադիր կուսակցությունները թերացել են ներկայացնել իրենց ներկայացուցիչներին/, գործադիր ճյուղերի ներկայացուցիչներից, 7 հասարակական Եվրոխորհուրդը և ԵԱԶԿ-ն, 5 ներկայացուցիչներից:

ռազմավարության և ստորաբաժանումների հակակոռուպցիոն ծրագրերի իրականացումը, դիտարկել պետական իշխանությունների և միջազգային կազմակերպությունների հակակոռուպցիոն ոլորտում ունեցած փորձը և առաջարկություններ անել հակակոռուպցիոն մեխանիզմների բարելավման վերաբերյալ: Իր գործողությունները ծավալելու և օրենքով ամրագրված ընթացակարգերին համապատասխանելու համար հանձնաժողովն իրավասու է պահանջել և մուտք ունենալ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների տրամադրության տակ գտնվող տեղեկատվությանն ու պաստաթղթերին և ձևավորել մշտական ու ժամանակավոր աշխատանքային /փորձագիտական/ խմբեր: Հանձնաժողովը խորհրդին⁹ ակտիվորեն զեկույցներ է ներկայացնում: Վերահսկիչ հանձնաժողովի կառավարական բարձրաստիճան ներկայացուցիչները հայտնեցին Գ-Գ-Հ-ին, որ հանձնաժողովը մշակել է մի «շատ քազմակողմ զարգացած համակարգ, ինչն ամբողջապես կվերանայի ռազմավարությունը և հատկապես օրենսդրական գործողությունները, որոնք հետևում են ռազմավարության ծրագրին»:

բ. Վերլուծություն

11. Շուկայական տնտեսության անցումային փուլում Հայաստանն ունեցել է մի շարք լուրջ տնտեսական ու սոցիալական խնդիրներ՝ ներառյալ վիթխարի «գորշ» տնտեսական տարածքների ի հայտ գալը, հարկերից խուսափելու մեծ չափերն ու անօրինական տրաֆիքինգը: Հայաստանում թե՛ պետական իշխանությունները, թե՛ քաղաքացիական հասարակությունը կոռուպցիան համարում են հանրային ծառայության շատ սեկտորների վրա ազդող գլխավոր խնդիր: Սովորաբար նշում են, որ ամենաշատը կոռումպացված են դատարանը, ոստիկանական, մաքսային, հարկային տեսչության, կրթության, առողջապահության, արտոնագրման և սեփականաշնորհման ոլորտները: Կոռուպցիայի մակարդակի ընկալումը երկրում բարձր է (տե՛ս 6-րդ կետ):

12. Այս մարտահրավերային իրավիճակի ֆոնի վրա առկա չեն պաշտոնական ուսումնասիրություններ, որոնք կապահովեն երկրում կոռուպցիայի մակարդակի, տարածման ձևերի, դրա պատճառի և հիմնական ոլորտների վերաբերյալ տեղեկատվություն:

Գ-Գ-Հ-ն նշում է, որ որոշ միջազգային, ինչպես նաև հասարակական կազմակերպություններ անց են կացրել ուսումնասիրություններ Հայաստանում կոռուպցիա երևույթի վերաբերյալ: Այնուամենայնիվ, Գ-Գ-Հ-ն այն կարծիքին է, որ պաշտոնական տեղեկատվության և/կամ այդ կազմակերպությունների հավաքած տվյալների հիման վրա կարելի է հասնել կոռուպցիայի դեմ պայքարի կամ կանխարգելման առավել արդյունավետ ու պատշաճ քաղաքականության: Այս ամենը շատ հրատապ է, քանի որ կոռուպցիան համարվում է երկրի տնտեսական և սոցիալական զարգացման հիմնական խոչընդոտներից մեկը: Ուստի, Գ-Գ-Հ-ն առաջարկում է, որպեսզի Հայաստանի իշխանությունները կատարեն անհրաժեշտ ուսումնասիրություններ խնդրի մեջ առավել մանրամասն խորանալու և նախաձեռնություններն ու ծրագրերը առավել արդյունավետ նպատակին հասցնելու համար:

13. Գ-նահատման այցելության ժամանակ հայաստանյան իշխանությունների տարբեր ներկայացուցիչներ անընդհատ պնդում էին, որ կոռուպցիայի դեմ պայքարը կառավարության ամենաառաջնային կետն է: Մյուս կողմից, Գ-Գ-Հ-ն

⁹ Այցելության ժամանակ ԳԳՀ-ն տեղեկացվել է, որ 2004թ. ժերզին զեկույցում Վերահսկիչ հանձնաժողովը ներկայացրել է ձեռք բերված նվաճումները և հատկապես 92 «առաջադրանքներից» /իրականացվող գործողություններ/ 60-ը արդեն վերահսկվել են:

քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչներից լսում է, որ քաղաքացիները բավականին իրազեկված են կոռուպցիայի դեմ պայքարի կամ հակակոռուպցիոն տարածքում քայլեր ձեռնարկելու կառավարության քաղաքականության մասին: Գ-Գ-Հ-ն գտնում է, որ օգտակար կլիներ եթե հայաստանյան իշխանություններն առավել անմիջականորեն ընդգրկվեին հակակոռուպցիոն քաղաքականության մեջ՝ անընդհատ տեղեկացնելով հանրությանն ու քաղաքացիական հասարակությանը հակակոռուպցիոն ձեռնարկումների և նվաճումների մասին: Այս գործընթացը պետք է զուգահեռաբար տարվի՝ կոռուպցիայի վտանգի, կիրառվող տուգանքների ու տույժերի և կոռուպցիան հետապնդող մարմինների հետ համագործակցելու, հատկապես կոռուպցիայի դեպքերի կասկածների հաղորդման վերաբերյալ հասարակության իրազեկությունը բարձրացնելու հետ համատեղ: Ոստի, Գ-Գ-Հ-ն առաջարկում է հայաստանյան բոլոր իշխանություններին, որոնք ընդգրկված են հակակոռուպցիոն քաղաքականության/գործողությունների մեջ, անընդմեջ տեղեկացնել հանրությանը, քաղաքացիական հասարակությանը և ՁԼՄ-ներին ձեռնարկվող միջոցառումների և ձեռքբերումների մասին: Այն մաս առաջարկում է, որ հանրությանը տեղեկացվի կոռուպցիայի կասկածների վերաբերյալ պատկան մարմիններին հայտնելու ձևերի մասին:

II. Կոռուպցիայի դեմ ուղղված պայքարի ու կանխարգելման գործընթացում ընդգրկված ազգային մարմինների համար մատչելի անկախություն, մասնագիտացում և միջոցներ

ա/ Իրավիճակի նկարագրություն
Ոստիկանություն

14. Ոստիկանությունը հետաքննող մարմիններից մեկն է և պատասխանատու է հասարակական կարգի պահպանման ու իրավական ու սոցիալական կարգապահությունը հարգելու ապահովման համար: Ոստիկանությունն ունի թե՛ կանխարգելման և թե՛ հետաքննչական պարտավորություններ քրեական ոլորտում՝ պատրաստելով քրեական գործեր դատավարության համար:
15. Հետևյալ աղյուսակը ներկայացնում է Հայաստանի ոստիկանության կառուցվածքը:

Ոստիկանության պետ

Կենտրոնական մարմիններ

պետի առաջին տեղակալ	պետի տեղակալ	պետի տեղակալ	պետի տեղակալ	ոստիկանական զորքերի հրամանատար, պետի տեղակալ	
ոստիկանական աշխատակազմի ղեկավար շտաբ	կադրերի բաժին	Հայաստանյան ինտերպոլ	պետական պաշտպանության բաժին	կազմակերպչական բաժին	ոստիկանական զորքերի շտաբ
կազմակերպված հանցավորության ընդհանուր բաժին	իրավաբանական բաժին	ներքին անվտանգություն	ոստիկանության տրանսպորտային բաժին	մամուլի և հասարակայնության հետ կապերի բաժին	ոստիկանական ակադեմիա
կազմակերպված հանցավորության ընդհանուր բաժին	օպերատիվ հետաքննությունների բաժին	հասարակական կարգապահության բաժին	կեղեկատվական կենտրոն	հաղորդակցության ստորաբաժանում	ուսումնական կենտրոն
հետախուզական ընդհանուր	անձնագրերի ու վիզաների բաժին	ճանապարհաերթևեկության	ֆինանսատնտեսական բաժին	բուժապասարկման բաժին	

բաժին		նստիկանական բաժին			
քրեական հետախուզության բնօրինակային բաժին	դատական բաժին				

Տարածքային մարմիններ

Երևան քաղաքի նստիկանական բաժին	Արարատի մարզի նստիկանական բաժին	Արմավիրի մարզի նստիկանական բաժին	Շիրակի մարզի նստիկանական բաժին	Սյունիքի մարզի նստիկանական բաժին	Գեղարքունիքի մարզի նստիկանական բաժին
Վայոց ձորի նստիկանական բաժին	Լոռու մարզի նստիկանական բաժին	Արագածոտնի մարզի նստիկանական բաժին	Կավուշի մարզի նստիկանական բաժին	Կոտայքի մարզի նստիկանական բաժին	

16. 1991 թ. սեպտեմբերին նստիկանական համակարգում ստեղծվել է կազմակերպված հանցագործության դեմ պայքարի հատուկ բաժին: 2003թ. նստիկանության պետի կարգադրությամբ ստեղծվել է կոռուպցիայի և տնտեսական հանցագործությունների հատուկ միություն՝ որպես վերոհիշյալ բաժնի ենթակառուցվածք: Միության միակ գործառույթն է պայքարել կոռուպցիայի և քաղձառայողների ոլորտում դիրքի չարաշահման, տնտեսության «գորշ» սեկտորի շրջանառության, ֆինանսական և կրեդիտային համակարգերի, դրամի լվացման, տնտեսական հանցագործության, դրամի և արժեթղթերի հափշտակման, քանկարժեք մետաղների անօրինական շրջանառության դեմ: Այցելության ընթացքում Գ-Գ-Ն տեղեկացվել է, որ միությունը համալրում են 42 նստիկանական սպա:

17. 2003թ. հունվարին հիմնվել է մերքին անվտանգության բաժինը որպես նստիկանության ենթաբաժին, որի նպատակն է հետազոտել մերքին կոռուպցիոն դեպքերը: Բաժինը բաղկացած է հետաքննողների ծառայության ստորաբաժանումից, օպերատիվ անվտանգության ստորաբաժանումից, ինչպես նաև հաշվետվությունների ու վերլուծության ստորաբաժանումից: Դրան վերագրված իշխանության շրջանակներում բաժինը ղեկավարում է նստիկանական աշխատակազմի գործողությունները՝ ապահովելով օրինականություն նստիկանական ստորաբաժանումների գործողություններում, պաշտպանելով քաղաքացիների սահմանադրական իրավունքները, ինչպես նաև նստիկանության շրջանակներում դիտարկելով ու կանխելով պաշտոնի չարաշահման, կաշառակերության և այլ խախտումների դեպքերը:

18. Քրեական գործերի մարտավարության ընթացակարգը մույնն է բոլոր հանցագործությունների համար: Այս կապակցությամբ կոռուպցիոն գործերը բացառություն չեն:

Կոռուպցիայի քրեական հետաքննություն, հետաքննչական հատուկ միջոցներ և վկայի պաշտպանություն:

19. Քրեական գործերում հետաքննություն անցկացնելիս, ներառյալ նաև կոռուպցիան, կարող է դիմել հատուկ հետաքննչական միջոցների /այսուհետ՝ ՀՀՄ/: Քրեական

Ընթացակարգի Օրենսգրքի /այսուհետ՝ ՔԸՕ/ 239-241 Հոդվածներով սպահովված է համապատասխան իրավական շրջանակ /թրթակցության, էլեկտրոնային փոստի, հեռագիրների և այլ միջոցների վերահսկում/: Հայաստանյան իշխանությունները նշում են, որ հենց որ օպերատիվ հետախուզական գործունեության մասին օրենքը ուժի մեջ է ¹⁰, ՀՀՄ-ների հարցը հետագայում կկարգավորվի: Ոչ մի տեղեկատվություն չի տրվել այլ կարգի ՀՀՄ-ների մասին, սակայն թվում է, որ դրանց կիրառումը նախատեսված չէ հայաստանյան օրենսդրության համար:

20. Այցելության ընթացքում քրեական գործերում վկաների ու զոհերի պաշտպանության վերաբերյալ ոչ մի հատուկ ծրագիր չի ներկայացվել:

Բանկային գաղտնիություն

21. Բանկային գաղտնիության կողմից պաշտպանվող տեղեկատվության մատչելիությունը Հայաստանում հատուկ մտահոգության առիթ է, և բանկային գաղտնիությունը համարվում է իրավական խոչընդոտ կոռուպցիոն հանցագործությունների քրեական հետաքննության համար: 1996թ. ընդունված ներկա օրենքը խոչընդոտում է ապացույցների հավաքման և գնահատման գործընթացին, քանի որ բանկային տեղեկատվություն մուտք գործելը արգելվում է հետազոտող մարմիններին բացի քրեական դեպքերից, երբ անձն անմիջականորեն մեղադրվում է /Հոդված 10/: Ի հավելումն, նման տեղեկատվության գնահատման ընթացակարգը նշված է Հոդված 16-ով, ըստ որի բանկը պարտավոր է մերժել բանկային գաղտնիության հրաժարման վերաբերյալ պահանջները, եթե այդ պահանջները չեն համապատասխանում այս օրենքով սահմանված պայմաններին: Հայաստանյան իշխանությունները հավատացած են, որ նշված քերությունների լուծումը բանկային գաղտնիության մասին օրենքում փոփոխություններ մտցնելն է՝ ներառյալ բանկային գաղտնիության հարցը ՔԸՕ-ի կարգավորման շրջանակներում քրեական գործերի հետաքննության և վճիռների առնչությամբ:

Դատախազությունը

22. Դատախազության գլխավոր գործառույթները սահմանված են սահմանադրության 103-րդ հոդվածում. «ՀՀ Գլխավոր դատախազի գրասենյակը ներկայացնում է մեկ միացյալ համակարգ, որը գլխավորում է գլխավոր դատախազը»: Գլխավոր դատախազի գրասենյակը պետք է. 1) նախաձեռնի օրենքով սահմանված քրեական գործերի հետապնդում՝ օրենքում ամրագրված պայմաններին համապատասխան, 2) վերահսկի նախնական հարցումների ու հետազոտության օրինականությունը, 3) գործը հանձնի դատարանի լսումներին, 4) միջոցներ ձեռնարկի դատարանում պաշտպանելու պետության շահերը, 5) բողոքարկի դատարանների վճիռներն ու որոշումները, 6) վերահսկի բանտարկյալների դատավճիռներն ու այլ պատժամիջոցներ: Գլխավոր դատախազի գրասենյակը գործում է սահմանադրությամբ իրեն շնորհված իրավասությունների շրջանակներում և գլխավոր դատախազի գրասենյակի մասին օրենքի հիման վրա»:
23. Սահմանադրության 55.9-րդ հոդվածում նշված է. «ՀՀ նախագահը վարչապետի առաջարկությամբ նշանակում կամ պաշտոնից ազատում է գլխավոր դատախազին ¹¹»: Տեղերում այցելության ընթացքում Գ.Գ.Հ-ն տեղեկացվել է, որ

¹⁰ Այցելության ընթացքում ԳԳԳ-ն տեղեկացվել է, որ այս օրինագիծը դրվել է խորհրդարանի քննարկմանը/ընդունմանը:

¹¹ Այցելության ժամանակ սահմանադրության մեջ լրացումներ էին կատարվում, որին հետևեց 2005թ. նոյեմբերի 27-ի հանրաքվեն: 55.9 Հոդվածը նախատեսում է. «ՀՀ նախագահը պետք է գլխավոր դատախազի քեկնածությունն առաջադրի Ազգային ժողովին /.../» և «գլխավոր դատախազի առաջարկով նշանակի կամ պաշտոնից ազատի գլխավոր դատախազի տեղակալներին»:

գործնականում նախագահը «լիովին անկախ կերպով» կարող է նշանակել ու պաշտոնից ազատել գլխավոր դատախազին: Սահմանադրության Մաս 6-ի շրջանակներում /դատական իշխանություն/ 95-րդ Հոդվածը ապահովում է Արդարադատության խորհրդի հիմնական հանձնարարականները¹² : Դատավորների նշանակման կապակցությամբ 95.2 հոդվածը նախատեսում է, որ Արդարադատության խորհուրդը «Գլխավոր դատախազի առաջարկով կնախագծի ու նախագահի հավանությանը կներկայացնեի դատավորների ամենամյա ցուցակը՝ հաշվի առնելով նրանց իրավասությունն ու մասնագիտական նվաճումները, ինչը հիմք կհանդիսանա պաշտոնի նշանակման համար» և Հոդված 95.4. Արդարադատության խորհուրդը գլխավոր դատախազի առաջարկած տեղակալի և դատավորների թեկնածուների գրասենյակում գործող ստորաբաժանումների առնչությամբ առաջարկություններ կանի¹³:

24. Ազգային քրեական համակարգը հիմնված է պարտադիր հետապնդման սկզբունքի վրա¹⁴ : Ըստ GRECO -ի հարցաշարին հայկական իշխանությունների տված պատասխաններից ստացած տեղեկատվության՝ Քրեական Ընթացակարգի Օրենսգիրքը հատուկ միջոցներ է ձեռնարկում այն դեպքերի համար, որոնցում քրեական հետապնդումը չի կարող իրականացվել հետապնդվողի որոշման հիման վրա, եթե նա համարում է դա անհիմն՝ կախված հետևյալ հանգամանքներից.
- «անձի գործողությունները մեծ վնաս չեն պատճառել,
 - կատարված գործողությունը փոխհատուցվել է իրավունքների լիակատար սահմանափակմամբ կամ այլ զրկանքներով, որին ենթարկվել է անձը՝ կատարած գործողության հետ կապված,
 - ամբաստանյալի անբուժելի, լուրջ հիվանդության դեպքում»:
- ՔԳՕ-ի 6.18 կետով նախատեսվում է, որ «քրեական հետապնդման նախաձեռնությունը» հետապնդող մարմնի որոշումն է «մարդուն հետապնդել որպես մեղավոր, ձեռքակալել անձին կամ միջոցներ ձեռնարկել ապահովելու նրա ներկայությունը դատարանում»: Եթե մեղադրող կողմը հրաժարվում է քրեական հետապնդումից, որոշումը կարող է բողոքարկվել գերագույն դատարանում: Գերագույն դատական մարմինը նույնպես իրավասու է չեղյալ համարել հետապնդողի անհիմն որոշումը՝ իր իսկ նախաձեռնությամբ առանց քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին նախօրոք դիմում ներկայացնելու:
25. Դատախազությունը հրահանգավորում և վերահսկում է հետաքննչական գործունեությունը դատավարությանը նախորդող վարույթի ընթացքում: Այս առումով Դատախազությունը գլխավորապես ներառում է հետևյալը.
- «1) սկսել և իրականացնել քրեական դատավարություն;
 - 2) անձնապես հետաքննել քրեական գործն իր ողջ ծավալով՝ կայացնելով անհրաժեշտ որոշումներ նախնական հետաքննության ընթացքում և իրականացնելով հետաքննչական ու այլ դատավարական գործողություններ;
 - 3) հանցագործության առկայության դեպքում հրահանգավորել հետաքննող մարմնին և հետաքննողին պատրաստել քրեական գործ սկսելու նյութերը;
 - 4) հրահանգավորել հետաքննող մարմնին և հետաքննողին իրականացնել անհետաձգելի միջոցառումներ, կամ անձամբ իրականացնել դրանք:»

¹² Արդարադատության խորհրդի կառուցվածքի ու գործառույթների մասին տե՛ս 6-րդ կետ:

¹³ Այս երկու պայմանները 2005 թ. նոյեմբերին ներմուծած փոփոխություններից հետո այլևս սահմանադրության մեջ զետեղված չեն:

¹⁴ «Անձնական» բնույթի դատական հետապնդման դեպքերը խստորեն սահմանափակված են չորս տեսակի հանցագործություններով, առողջությանը կանխամտածված վնաս հասցնելը, ծեծելը, անարգելն ու վիրավորելը:

26. Համաձայն Դատախազության մասին Օրենքի 4-րդ հոդվածի և ՔԳՕ-ի 53-րդ հոդվածի, քրեական գործով դատաքննություն սկսելիս և նախնական հետաքննության, կամ հետագա հետազոտության օրինականության վերահսկողություն իրականացնելիս, դատախազները ապահովում են համապատասխան իրավապահպան մարմինների համագործակցությունը և համաձայնեցվածությունը: Եթե հարցն վերաբերում է կոռուպցիային առնչվող օրինախախտումների հարցերով դատաքննությանը, ապա, համաձայն հայկական մարմիններին, կարող են առաջարկվել ստեղծել հետաքննչական խմբեր, մշակել հետաքննչական և օպերատիվ միջոցառումների համար համատեղ պլաններ, պլանավորել համատեղ գործողությունների իրականացում, հետաքննչական և օպերատիվ տեղեկության փոխանակում և հետաքննող մարմինների կողմից դատախազների հանձնարարականների իրականացման վերահսկում: Նման գործողությունների արդյունքները քննարկվում և զննահատվում են դատախազների անցկացրած նիստերի ժամանակ:
27. 2004 թվականի ապրիլին Գլխավոր դատախազի հրամանով Գլխավոր դատախազությունում ստեղծվեց Կոռուպցիայի դեմ պայքարի վարչություն: Տեղում կատարած այցելության ժամանակ Վարչության աշխատակազմում կար ութ դատախազ: Վարչության գլխավոր նպատակն է կենտրոնացնել կոռուպցիայի դեմ պայքարին ուղղված բոլոր միջոցները՝ դատախազության համակարգի տարրեր օղակներից: Կոռուպցիայի դեմ պայքարի վարչությունում աշխատող դատախազները լիազորված են ստանալ կոռուպցիային առնչվող գործերին վերաբերող ողջ տեղեկատվությունը բոլոր հայկական իրավապահպան գործակալություններից, ինչպես նաև արտոնված են իրականացնել այս գործերի հետ կապված հետաքննություն: Վարչությունն իրականացնում է բացառապես Մահմանադրությանը, Դատախազության մասին օրենքով և այլ օրենքներով նախատեսված գործողություններ: Ոչ մի նոր, հատուկ գործառնական պատասխանատվություն կամ իրավասություն չի շնորհվում դրան: Կոռուպցիայի դեմ պայքարելու համար Դատախազության համակարգում այ մի արտակարգ կառույց չի ստեղծվում:
28. Դատախազության մասին օրենքը և ՔԳՕ-ն պարունակում են դրույթներ՝ ուղղված դատախազների կողմից իրենց պարտականությունները կատարելու ընթացքում նրանց պաշտպանությանը: Մասնավորապես, ՔԳՕ-ի 52-րդ հոդվածը սահմանում է, որ «քրեական գործի հետ կապված իր պարտականություններն իրականացնելիս, դատախազն անկախ է և ենթարկվում է միայն օրենքին»: Ավագ դատախազն իրավունք ունի ավելի ցածր աստիճան ունեցող դատախազին ազատել ինչ-որ գործ վարելուց, եթե այդ դատախազը խախտել է օրենքը գործը հետաքննելու ընթացքում: Դատախազները պարտավոր են կատարել ավագ դատախազի օրինական հրահանգները: Ինչևէ, եթե ստորադաս դատախազը համարում է, որ հրահանգներն անօրինական են, ապա նա այդ մասին տեղյակ է պահում ավագ դատախազին: Տեղում այցելություն կատարելու ընթացքում Գ.Գ.Խ-ին տեղեկացրին, որ եթե ստորադաս դատախազը չի համաձայնում որևէ կոնկրետ գործի առնչությամբ տրված հրահանգի հետ, որը նա ստացել է վերադաս դատախազից, ապա նա կարող է կանխդրել, որ իրեն «ազատեն» այդ գործը վարելուց, կամ հրաժարվել այդ գործը վարելուց: Նման դեպքերում գործը հանձնարարվում է որևէ այլ դատախազի:
29. Կարգապահական միջոցառումների առնչությամբ: Դատախազության մասին օրենքի 39-րդ հոդվածը սահմանում է. «Դատախազների նկատմամբ կիրառվում են հետևյալ կարգապահական տույժերը (...)՝ նկատողություն և լիազորությունների դադարեցում»: Դատախազին պաշտոնանկ անելու գործընթացը նախաձեռնում է

Գլխավոր դատախազը, որն այս առնչությամբ հարցապնդում է ուղարկում Արդարադատության խորհուրդ: Վերջինս ուսումնասիրում է Գլխավոր դատախազի առաջարկը «եզրակացություն է ներկայացնում Հանրապետության Նախագահին» (29-րդ հոդվածի 4-րդ կետ)¹⁵: Գատախազի պաշտոնավարման ժամկետը դադարեցվում է նրա խնդրանքով, պաշտոնաթողության տարիքին (65 տարեկան) հասնելիս, եթե դատախազը մեղավոր է ճանաչվել քրեական հանցագործության մեջ, և երբ կան նրա լիազորությունների կատարման համար անհարթահարելի խոչընդոտներ (ներառյալ կարգապահական վարույթին հաջորդած պաշտոնանկությունը և առողջական պատճառները)

30. Տեղում այցելություն կատարելուց հետո ԳԳԽ-ին ներկայացվեց տեղեկություն կոռուպցիայի և կոռուպցիային առնչվող հարցերով դատախազների վերապատրաստման մասին: Մասնավորապես, Գլխավոր դատախազությունը կազմակերպել էր սեմինարներ և վերապատրաստման դասընթացներ հետևյալ քեմաներով. «Հայաստանի Հանրապետության հակակոռուպցիոն ռազմավարության և հակակոռուպցիոն ռազմավարության կիրառման միջոցներին առնչվող նախագծի դրույթները», «Կոռուպցիայի դեմ պայքարին վերաբերող միջազգային փաստաթղթերը և միջազգային պրակտիկան», «Հակակոռուպցիոն ռազմավարության և ազգային օրենսդրության», իսկ 2005 թվականի առաջին կեսի ընթացքում՝ «Տնտեսական և պաշտոնական հանցագործությունների հետաքննման մանրամասնությունները և մեթոդները» (մասնակցեցին դատախազության 28 աշխատակիցներ), «Հանցագործություններին առնչվող օրենսդրության հիմնական գծերը. հանցագործության յուրահատուկ գծերը և հետաքննության մեթոդները» (27 մասնակից), «Կոռուպցիայի իրավական սահմանումը, դրա դրսևորման հիմնական ուղիները և բացահայտման մեթոդները» (34 մասնակից):
31. Տեղում այցելություն կատարելու ժամանակ ԳԳԽ-ին տեղեկացրին, որ ընդունվել է դատախազների վարքի կոդեքս:

Գատական մարմինների համակարգը

32. Հայաստանում քրեական հարցերով արդարադատություն իրականացնող դատարաններն են.
- առաջին ատյանի դատարանը. Արդարադատության համակարգի մասին օրենքի 13-րդ հոդվածը սահմանում է. «առաջին ատյանի դատարաններն այնպիսի դատարաններ են, որոնք քննում են քաղաքացիական, քրեական, զինվորական և վարչական իրավախախտումներին առնչվող գործեր, ինչպես նաև լուծում է խնդիրներ, որոնք կապված են ազատագրկման, խուզարկություններ անցկացնելու թույլատրության հետ, ինչպես նաև նամակագրության, հեռախոսային գրույցների, փոստային, հեռագրային և հաղորդակցման այլ միջոցների գաղտնիության վերացման հետ՝ օրենքով սահմանված կարգով»: Գոյություն ունեն առաջին ատյանի տասնյոթ դատարաններ, որոնցից յոթը գտնվում են Երևանում:
 - Վերաքննիչ դատարան. այն լսում է առաջին ատյանից եկած բողոքարկումներ: Գոյություն ունի մեկ Վերաքննիչ դատարան, որը գործ ունի քրեական և զինվորական դատական գործերի հետ:
 - Վճռաբեկ դատարան. այն իրականացնում է բոլոր ստորադաս դատարանների որոշումների դատական վերանայում: Արդարադատության համակարգի մասին օրենքի 22-րդ հոդվածը սահմանում է. «Վճռաբեկման զանգատի դիմում

¹⁵ Տեղում այց կատարելուց հետո ԳԳԽ-ին տեղեկացրին, որ Սահմանադրական փոփոխությունների համաձայն Արդարադատության խորհուրդը լիազորություններ չունի Նախագահին եզրակացություններ ներկայացնել: Ինչպես սահմանված էր նախկինում:

ներկայացնելու համար հիմքերը պետք է լինեն. քաղաքացիական դատավարությանը մասնակցող անձի էական իրավունքի կամ դատավարական իրավունքի խախտում, նոր հանգամանքների ի հայտ գալը»:

33. Գատարանների անկախությունը սահմանող հիմնական սկզբունքը տալիս է Սահմանադրությունը (97-րդ հոդվածի 1-ին կետ). «Արդարադատություն իրականացնելիս բոլոր դատավորներն անկախ են և ենթարկվում են միայն Սահմանադրությանը և օրենքին» և Գատավորների կարգավիճակի մասին օրենքով (5-րդ հոդված), «Արդարադատություն իրականացնելիս դատավորներն անկախ են և ենթակա են միայն օրենքին: Արդարադատություն իրականացնելիս դատավորները հաշվետու չեն որևէ պետական մասնի կամ պաշտոնյայի: Գատավորների մասնագիտական պատասխանատվությունը սահմանող հիմքերը և գործընթացները նախատեսվում են օրենքով»:
34. Գատավոր նշանակելու պահանջները տրված են Արդարադատության խորհրդի մասին օրենքի 13-րդ հոդվածում. 25 տարին լրացած, բարձրագույն իրավաբանական կրթություն, առնվազն երեք տարվա աշխատանքային փորձ որպես իրավաբան: Գատավորները պաշտոնավորում են մինչև պաշտոնաթողության տարիքը, այսինքն՝ մինչև 65 տարին լրանալը և «նրանց լիազորությունները դադարեցվում են միայն Սահմանադրությանը և օրենքին համապատասխան»: Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 11-րդ կետի համաձայն՝ «Հանրապետության Նախագահը նշանակում է (...) վճռաբեկ դատարանի և նրա պալատների նախագահների և դատավորներին, վերաքննիչ, առաջին ատյանի և այլ դատարանների դատավորներին (...), դադարեցնում է նրանց լիազորությունները, համաձայնություն է տալիս նրանց՝ որպես ստորադրյալ ներգրավելու, կալանավորելու կամ նրանց նկատմամբ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու հարց հարուցելու վերաբերյալ (...)»¹⁶: Սահմանադրության 95-րդ հոդվածը նախատեսում է. «Արդարադատության խորհուրդը, Արդարատության առաջարկով, կազմում է և Հանրապետության Նախագահի հաստատմանն է ներկայացնում դատավորների տարեկան ցուցակը՝ հաշվի առնելով նրանց պիտանելիությունը և ծառայողական առաջխաղացումը, ինչն օգտագործվում է որպես հիմք նշանակումների համար»¹⁷:
35. Գատավորների նկատմամբ կիրառվող դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու գլխավոր կանոնները սահմանված են Սահմանադրության 95-րդ հոդվածի 7-րդ կետում. «Արդարադատության խորհուրդը դատավորներին ենթարկում է կարգապահական պատասխանատվության: Վերաքննիչ դատարանի նախագահը նախագահում է Արդարադատության խորհրդի նիստը, երբ նիստը քննում է դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու հարց: Հանրապետության Նախագահը, Արդարադատության նախարարը և Գլխավոր դատախազը չեն մասնակցում այս նիստերին»¹⁸: Գատավորների կարգավիճակի մասին օրենքը (31-րդ հոդված՝

¹⁶ Գատավորների անձեռնմխելիության մասին հետագա մանրամասները տես 51-րդ կետում:

¹⁷ 2005 թվականի նոյեմբերին փոփոխված Սահմանադրության 95-րդ հոդվածի 1, 2 և 3-րդ կետերը սահմանում են. «Օրենքով սահմանված կարգով Արդարադատության խորհուրդը. 1) կազմում և Հանրապետության Նախագահի հաստատմանն է ներկայացնում դատավորների թեկնածությունների ցուցակը, որոնց հիման վրա կատարվում են նշանակումները, 2) եզրակացություն է տալիս ներկայացված դատավորների թեկնածությունների վերաբերյալ, 3) առաջարկում է վճռաբեկ դատարանի, նրա պալատների նախագահների և դատավորների, վերաքննիչ, առաջին ատյանի և մասնագիտացված դատարանների նախագահների թեկնածությունները»:

¹⁸ Սահմանադրության այս դրույթը փոփոխվել է տեղում այց կատարելուց հետո: 95-րդ հոդվածի 5-րդ կետն ասում է հետևյալը. «Արդարադատության խորհուրդը (...) դատավորներին ենթարկում է կարգապահական պատասխանատվության, առաջարկ է ներկայացնում Հանրապետության

Դատավորին կարգապահական պատասխանատվության հիմքեր, և 32-րդ հոդված՝ Կարգապահական պատասխանատվության տեսակները պարունակում է հատուկ դրույթներ՝ կապված դատավարության հետ: Մասնավորապես, 31-րդ հոդվածը սահմանում է, որ «դատավորի նկատմամբ կարգապահական պատասխանատվություն սահմանվում է Արդարադատության խորհրդի կողմից», իսկ Արդարադատության նախարարն այն մարդն է, ով «իրավունք ունի սկսելու կարգապահական պատասխանատվության ենթարկող գործընթաց դատավորի դեմ»¹⁹: Դատավորի վարքագծային կոդեքսն ընդունվել է 2001 թվականի դեկտեմբերի 27-ին:

36. Դատարանի մասին օրենքը սահմանում է այս դատական մարմնի կառուցվածքն ու գործառույթները: Առաջին գլուխը վերաբերում է Խորհրդի կազմին. Հանրապետության Նախագահ (նախագահ), Արդարադատության նախարար և Գլխավոր դատախազ (փոխնախագահներ), տասնչորս այլ անդամներ (երկու իրավաբան-գիտնականներ, ինը դատավոր և Հանրապետության Նախագահի կողմից հինգ տարի ժամկետով նշանակված երեք դատախազ): Համաձայն օրենքի չորրորդ գլխի Խորհրդի իրականացրած գործառույթները, բացի այդ, ներառում են հտեկյալը.

- կազմել և Հանրապետության Նախագահին ներկայացնել դատավորների (Արդարադատության նախարարի առաջարկով) և դատախազների(Գլխավոր դատախազի առաջարկով) ցուցակը նշանակումների և առաջխաղացման համար;
- Հանրապետության Նախագահին «առաջարկություններ ներկայացնել»՝ կապված դատավորների և դատախազների՝ ծառայողական առաջխաղացման հետ;
- դատավորների և դատախազների նկատմամբ իրականացնել կարգապահական գործընթացներ²⁰:

Նախագահին դատավորի լիազորությունները դադարեցնելու մասին, դատավորին կալանավորելու, նրան որպես մեղադրյալ ներգրավելու կամ նրա նկատմամբ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու համաձայնություն տալու մասին»: Բացի այդ 55-րդ հոդվածի 11-րդ կետն ասում է. «Հանրապետության Նախագահը (...) Արդարադատության խորհրդի առաջարկությամբ նշանակում է վճռաբեկ դատարանի և նրա պալատների նախագահներին և դատավորներին, վերաքննիչ, առաջին ատյանի և մասնագիտացված դատարանների նախագահներին, դադարեցնում է նրանց լիազորությունները, համաձայնություն է տալիս նրանց՝ որպես մեղադրյալ ներգրավելու, կալանավորելու կամ նրանց նկատմամբ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու հարց հարուցելու վերաբերյալ, արդարադատության խորհրդի եզրակացությամբ նշանակում է վերաքննիչ, առաջին ատյանի և մասնագիտացված դատարանների դատավորներին»:

¹⁹ Հիմքերն են. «օրենքի խախտումը արդարադատություն իրականացնելիս, ծառայողական կարգապահության խախտումը, դատավորին անհարիր արարքը և սույն օրենքի 14 և 15-րդ հոդվածների պահանջների խախտումը» (դատավորների պարտականությունները):
²⁰ 2005 թվականի նոյեմբերի Սահմանադրական բարեփոխումների արդյունքում Սահմանադրության մեջ ընդգրկվել են Արդարադատության խորհրդի կառուցվածքը և գործառույթները կարգավորող ընդհանուր դրույթներ: 94-րդ հոդվածի 1-ին կետն ասում է. «Սահմանադրությամբ և օրենքով սահմանված կարգով ձևավորվում և գործում է Արդարադատության խորհուրդը: Արդարադատության խորհրդի կազմի մեջ մտնում են Հայաստանի Հանրապետության դատավորների ընդհանուր ժողովի կողմից գաղտնի քվեարկությամբ հինգ տարի ժամկետով օրենքով սահմանված կարգով ընտրված ինը դատավորներ, Հանրապետության Նախագահի և Ազգային ժողովի կողմից նշանակված երկուական իրավաբան-գիտնականներ: Արդարադատության խորհրդի նիստերի վարում է վճռաբեկ դատարանի նախագահը՝ առանց քվեարկության իրավունքի: Արդարադատության խորհրդի գործառույթների մասին տես 95-րդ հոդված (հղումներ թիվ 17 և 18): -- --

Ազգային անվտանգության ծառայություն

37. Կոռուպցիայի դեպքերը կարող են հետաքննվել նաև Ազգային անվտանգության ծառայության կողմից: 1999 թվականից ի վեր գործում է հատուկ Տնտեսական անվտանգության պահպանման բաժին, որը հիմնականում զբաղվում է կոռուպցիայի դեպքերով, մասնավորապես տնտեսության և սեփականաշնորհման բնագավառում կաշառակերությանը: Վարչության գործունեությունը կանոնակարգվում է համապատասխան նորմատիվ իրավական ակտերով:

բ. Վերլուծություն

Կոռուպցիայի դեմ պայքարի համար պատասխանատու մարմիններ և ինստիտուտներ

38. Հայկական հակա-կոռուպցիոն համակարգի վերլուծությունը մատնանշում է, որ կոռուպցիայի դեմ արդյունավետ պայքար երաշխավորելուն ուղղված ինստիտուցիոնալ գործիքների մեծ մասն արդեն գործում են, իսկ մյուսներն էլ (ինչպես, օրինակ, փողերի վաճման դեմ ուղղված շրջանակն ու կարգը) շուտով կրկնունվեն ու կսկսեն գործել: Այնուամենայնիվ, համակարգը դեռևս ունի բազմաթիվ թերություններ՝ թե՛ օրենսդրության, թե՛ արդարության համակարգի կազմակերպման հետ կազմված: Նախ և առաջ ԳԳԽ-ը նշեց, որ գոյություն ունեցող կազմակերպչական դրույթների մի մասը գործադիրին հատկացնում են դատական ճյուղի հանդեպ գերագույն տեղ, ուսի վերջիններին անկախությունը կարծես վտանգվում է: Ավելին, ԳԳԽ-ն նշեց որոշ լուրջ խոչընդոտների գոյությունը, որոնք խանգարում են ապացույցներ հավաքելիս և կոռուպցիայի դեմ մեղադրվողների դեմ դատական գործ հարուցելիս: Այս վերջին երկու հիմնահարցերի առնչությամբ ԳԳԽ-ի առանձնացրած պրոբլեմատիկ ոլորտները ներառում են բանկային զաղտնիության օրենսդրությունը, հատուկ հետախուզական միջոցները, իրավակիրառող գործակալությունների անդամների ուսուցումը, վկաների պաշտպանությունը, դատական իշխանությունների գույքի դեմ հայտարարած և փողերի վաճման դեմ ուղղված իրավակարգը:

39. Ինչպես մատնանշվել է սույն գեկույցի նկարագրական մասում, Արդարադատության Խորհուրդը զգալի դեր է խաղում նշանակման ու լիազորությունների դադարեցնելու գործընթացներում, ինչպես նաև դատավորներին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելիս: այնուամենայնիվ, ԳԳԽ-ի տեսակետից չափազանց մեծ իշխանություն է տրված գործադիր մարմնի անդամներին՝ կապված դատավորների և դատախազների ընտրության, ծառայողական առաջխաղացման և լիազորությունների դադարեցման գործընթացների հետ: Ինչ վերաբերում է դատավորների թեկնածության առաջադրմանը, սպա Խորհուրդը Նախագահին է ներկայացնում երեք թեկնածուների, իսկ Նախագահն է ընտրում այս երեքից: Նախագահն է նաև, որ համաձայնություն է տալիս դատավորին կալանավորելու վերաբերյալ, իսկ խորհուրդը միայն իր առաջարկությունն է ներկայացնում այդ հարցի վերաբերյալ: Դատախազների նշանակման առումով Նախագահը Ազգային ժողովին առաջարկում է գլխավոր դատախազի նախաձեռնությամբ, ով հարցապնդումով դիմում էր արդարադատության խորհուրդ: Այս հարցապնդման հիման վրա, արդարադատության խորհուրդը «եզրակացության» էր ներկայացնում Հանրապետության Նախագահին, ով էլ կայացնում էր վերջնական որոշումը: Այցելությունից հետո Հայաստանի իշխանությունները տեղեկացրին ԳԳԽ-ին, որ 2005թ. նոյեմբերի Մահմանդրական բարեփոխման արդյունքում Արդարադատության խորհուրդ այլևս լիազորություն չունի. իր եզրակացությունները ներկայացնելու Նախագահին, դատախազներին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկվելու վերաբերյալ: Սա այնպիսի տվավորություն է

ստեղծում, որ Արդարադատության անդամների անկախությունն ու ինքնուրույնությունը լրիվ չէ երաշխավորված և «նրանց գործառույթներին համապատասխան չէ», ինչպես որ պահանջվում է կոռուպցիայի դեմ պայքարի քիվ 3 Ուղղույց սկզբունքը: Այդ իսկ պատճառով Գ-Գ-Խ-ն խորհուրդ է տալիս, որ դատական համակարգի կազմակերպմանն առնչվող կանոնները վերացվեն, որպեսզի ավահովվի գործադիր իշխանության համեմատ դատական ճյուղի լրիվ անկախությունը:

40. դատավորները և դատախազները պարտավոր են պարբերաբար գույքի մասին հայտարարագրեր ներկայացնել հարկային մարմիններին: Վերջիններս հավաքում են հայտարարագրերը, սակայն չեն կարող ստուգել դրանց ճշտությունը և վստահելիությունը: Սրա պատճառն այն է, որ ոչ մի իրավական դրույթ չկա, որը նման լիազորության կտար հարկային մարմիններին: Տեղում ուսումնասիրության ժամանակ Գ-Գ-Խ-ին ասվեց, որ հարկային ծառայություններն ունեն համապատասխան գործիքներ իրականացնելու համար նման պարտականություն, եթե իրենք օժտվեն այդ լիազորությամբ օրենքի կողմից: Քաղաքացիական ծառայողների(և դատական ճյուղի անդամների) գույքային հայտարարագրերի ստուգելու պատշաճ համակարգ ստեղծելու հիմնահարցում. ավելի մանրամասն անդրադարձնում է 113-րդ կետը(հոդված):

Ուսուցում

41. Հակառակ այն փաստին, որ տեղում զննումից հետո Հայաստանի իշխանությունները Գ-Գ-Խ-ին ներկայացրեցին կոռուպցիային և որոշ այլ հարակից հանցագործություններին վերաբերող Գլխավոր դատախազության Հետազոտության և ուսուցողական կենտրոնի կազմակերպած միջոցառումների(գլխավորապես սեմինարների) մանրամասն ցուցակ; այն դատավորներն ու դատախազները, ում հետ հանդիպեցին այցի ընթացքում, բողոքեցին կոռուպցիայի և փողերի լվացման դեմ պայքարին նվիրված ուսուցման անհամարժեքությունից: Այս խմբերի մասնագետների(ներառյալ ոստիկանության աշտատակիցների մասնագիտական ուսուցման բացակայությունը պարզվում է, որ հայկական համակարգի իսկական քերթությունն է և նպաստում է կոռուպցիայի և փողերի լվացման վերաբերյալ մասնագիտական ցածր մակարդակին, ինչպես նաև նման հանցագործության դեմ պայքարի անարդունավետությունից: Գ-Գ-Խ-ի կարծիքով իրերի այս վիճակը չի կարող համապատասխանել Որդեցույց կանոնի 7-ում սահմանված(այսինքն՝ կոռուպցիայի դեմ պայքարում պատասխանատու անձանց մասնագիտացման և ուսուցման) պահանջներին: Հետևաբար Գ-Գ-Խ-ն խորհուրդ է տալիս ստեղծել ոստիկանության աշխատակիցների, դատախազների և դատավորների համակարգված ուսուցում՝ կապված է կոռուպցիային և փողերի լվացմանն առնչվող հիմնահարցերի հետ:

Կոռուպցիայի, բանկային գաղտնիության, հատուկ հետաքննչական միջոցների և վկաների քրեական հետաքննության

42. Ապահովելու համար այն, որ ոստիկանությունը և Գլխավոր դատախազության հետաքննչական միջոցառումները լինեն արդյունավետ ու որակյալ, անհրաժեշտ է հստակորեն սահմանել երկրում գործող ոստիկանական ուժերի կառուցվածքը և, ամենից առաջ, հստակեցնել համապատասխանաբար ոստիկանության ու դատախազության դերը, գործառույթներն ու յուրահատուկ խնդիրները հետաքննության նախնական փուլում՝ կապված ցանկացած հանցագործության հատկապես կոռուպցիայի հետ: Տեղեր այցելությունների ընթացքում Գ-Գ-Խ-ին

բազմիցս ասվել է, թե քանի որ կոռուպցիայի հետ կառարված հանցագործությունները համեմատաբար նոր են «իրենց նոր ձևակերպման առումով»²¹, չկար «ոչ մի հատակ տարբերակում տարբեր իրավակիրառ գործակալությունների, մասնավորապես ոստիկանության և դատախազության խնդիրների միջև»: Կոռուպցիայի դեմ պայքարին ուղղված բոլոր միջոցները կենտրոնացնելու համար 2004թ. ապրիլին ստեղծվեց հատուկ վարչություն դատախազության ներսում: Տեղում զննման ընթացքում այս վարչության աշտատակազմում կար ընդամենը ութ դատախազ: Գ.Գ.Խ-ին տեղեկացրին, որ սովորական ոստիկանությունն է սովորաբար իրկանացում նախնական հետաքննության քայլերը կոռուպցիայի դեպքերում: Հետո գործերը հանձնվում են կոռուպցիայի դեմ պայքարի հատուկ վարչությանը: Այդ իսկ պատճառով Գ.Գ.Խ-ն խորհուրդ է տալիս, որ հայկական իշխանությունները վերակազմավորեն հակակոռուպցիոն հետաքննչական մարմինների աշխատանքը՝ հստակորեն սահմանելով դրանց պատկանելությունները, որպեսզի նախ և առաջ ապահովվի արդյունավետ համագործակցության ոստիկանության ու դատախազների միջև կոռուպցիային առնչվող հետաքննության նախնական փուլի ընթացքում:

43. Համաձայն 1996թ. բանկային գաղտնիության մասին օրենքի 10.13 և 16-րդ հոդվածների, բանկերին չի թույլատրվում օրինապահ իշխանությունների տեղեկության որևէ հաշիվ ունեցողի վերաբերյալ, ոչ էլ տեղեկության բանկային գործարք իրականացնող որևէ անձի վերաբերյալ, քանի դեռ չի ստացվել դատարանի կարգադրագիր, և միայն երբ հաշիվ ունեցողը պաշտոնապես մեղադրվել է իրավախախտման նեջ: Այս համատեքստում կարող է դժվար լինել կասկածյալին մեղադրել առանց մանրամասն տեղեկություն նրա հաշվի և իրականացրած գործարքների: Հետաքննության, ինչպես նաև քրեական հետաքննության(հատկապես ապացույցներ հավաքելու նպատակով) հետագա փուլերի հաջողության համար խիստ կարևոր է, որ հետաքննող մարմինները ունենան լրիվ, արդար մուտք դեպի նման տեղեկություն ու տվյալներ: Այս լիազորությունը անհրաժեշտ է համարվում փողի վաճաճ գործերին, նաև՝ կոռուպցիայի գործերի մեծ մասի դեպքում: Համապատասխան իրավական լուծումների բացակայությունը կարող է խոչընդոտել ոչ միայն ներքին, այլև միջազգային հետաքննություններին: Ուստի, Գ.Գ.Խ-ն խորհուրդ է տալիս փոխել բանկային անվտանգության մասին օրենսդրությունը, որպեսզի հնարավորություն տրվի իրավապահայան մարմիններին ձեռք բերել ամբողջ անհրաժեշտ տեղեկությունը հաշվեհամար ունեցողների և բանկային հաշվեհամարների հետ գործարքների մասին նույնիսկ նախքան պաշտոնական մեղադրանքների առաջ քաշելը:
44. Ավելին, նույնիսկ դատարանին կարգադրագիր է տրվումբանկային տեղեկություն ստանալու մասին, օրինազանցներն, այնուամենայնիվ, կարող են հեշտորեն սողոսկել ցանցից, օրինակ, ոչնչացնելով ապացույցները և(կամ հեռացնելով) տեղափոխելով զույքը և ներդնելով դա երկրում կամ արտասահմանում: Սա այն պատճառով, որ բանկային գաղտնիության մասին օրենքի 11-րդ հոդվածի հիման վրա բանկերը պարտավոր են տեղեկացնել իրենց հաճախորդներին նրանց հաշվեհամարներին առնչվող տեղեկության ցանկացած դատական պահանջի մասին: Այս իրավիճակը պահանջում է շտապ բարելավվում, քանի որ, կոռուպցիայի գործերում, հաճախորդի շահերը չպետք է առաջնային լինեն արդարադատության շահերի նկատմամբ: Կասկած չկա, որ գործնականում 11-րդ հոդվածը խոչընդոտում է բոլոր հետաքննչական ջանքերին և անխոհեմորեն նպաստում է իրավախախտողներին: Հետևաբար Գ.Գ.Խ-ն խորհուրդ է տալիս, որ բանկային

²¹ Նոր քրեական օրենսգիրքն ընդունվել է 2003 թվի ապրիլի 18-ին:

անվտանգության մասին օրենքը փոխվի, որպեսզի թույլ չտրվի բանկերին հայտնել իրենց հաճախորդներին, տեղեկություն ստանալու դատական պահանջների մասին:

45. Տեղեր այցելության ընթացքում Գ.Գ.Խ-ն ուսումնասիրեց գոյություն ունեցող այն հատուկ հետաքննչական եղանակների(ՀՀԵ-եր) գործնական կիրառումը, ինչպիսիք սահմանվում էին քրեական օրենքի 239-241-րդ հոդվածներով, և մանրամասն քննարկումներ անցկացրեց հետաքննչական գործունեության մեջ ներգրավված բազմաթիվ մարմինների ներկայացուցիչների հետ: Գ.Գ.Խ-ն եզրակացրեց, որ հայկական օրենսդրությունը չի ընդգրկում ՀՀԵ-երի ժամանակակից գաղափարը, և գործնականում միայն անվտանգության ծառայություններն են կիրառում սահմանափակ թվով ՀՀԵ-եր, գլխավորապես՝ հեռախոսային գաղտնալսումներ: Ոչ մի օրենսդրական ակտ չի նախատեսում այլ ՀՀԵ-երի կիրառումը, այսինքն՝ վերարահսկելի գույքի գնում, գաղտնի գործողություններ, գաղտնի գործակալներ, անանուն վկաներ և այլն: ՀՀԵ-երի ընդգրկում օրենսդրական շրջանակի բացակայությունը չի հեշտացնում իրավապահպան մարմինների աշխատանքը, երբ նրանք հետաքննություններ են վարում կոռուպցիային առնչվող իրավախախտումների վերաբերյալ, մասնավորապես քրեական դատաքննությունների նախնական փուլում: Իրերի այս վիճակը չի համապատասխանում 3-րդ Ղեկավար սկզբունքին, որը սահմանում է, թե կոռուպցիայի հարցերով իրավախախտումների հետաքննության համար պատասխանատուները «պետք է ունենան ապացույցներ հավաքելու արդյունավետ միջոցներ»: Ուստի, Գ.Գ.Խ-ն խորհուրդ է տալիս ընդունել օրենսդրական և այլ միջոցներ, որպեսզի ստեղծվի հատուկ հետաքննչական եղանակների արդյունավետ համակարգ և իրավասու գործակալություններին տրվեն համապատասխան միջոցներ և ուսում, որպեսզի այս համակարգը գործնականում աշխատի արդյունավետ ձևով:
46. Հայաստանում չկա Վիսների պաշտպանության ծրագիր նույնիսկ եթե օրենքը նախատեսում է, որ ոստիկանությունը, դատախազությունը և դատարանները պատասխանատու են հետաքննության և քրեական դատավարության(այսինքն՝ Քրեական դատավարության օրենսգրքի 98 և 99-րդ հոդվածներով) խոցելի մասնակիցների պաշտպանության համար, ոչ մի մանրամասն կանոնակարգում չկա, թե ինչպես պիտի ապահովվել նման պաշտպանությունը համակրգված ձևով: Ոչ մի տեղ չի հիշատակվում բնակավայրի և ինքնության ժամանակավոր փոփոխության, հարազատների պաշտպանության, միջազգային համագործակցության, պաշտպանության ֆինանսական ասպեկտների և այլնի մասին: Համապատասխան օրենսդրական համակարգի բացակայությունը անհնար է դարձնում անհրաժեշտության դեպքում կիրառել Վիսների և արդարադատության հետ համագործակցողների(և նրանց հարազատների) որևէ համակարգված և արդունավետ պաշտպանության: Գ.Գ.Խ-ը քաջատեղյակ է, որ վկաների պաշտպանության ծրագրի կիրառումը կպահանջեր զգալի ֆինանսական նախնական ներդրում, սակայն այն կարծիքն է, որ ծախսերը կարող են այսպես կրճատվել, եթե ծրագրերը կիրառվեն միայն ամանալորջ դեպքում: Հետևաբար Գ.Գ.Խ-ն խորհուրդ է տալիս ընդունել օրենսդրական միջոցներ, որպեսզի ապահովվի համապատասխան վկաների պաշտպանության կիրառումը գործնականում:

III. Դատական կարգով հետապնդումից անձեռնմխելիությունների ծավալն ու շրջանակները

a) Իրավիճակի նկարագրություն

47. «Հանրապետության Նախագահը կարող է պաշտոնանկ արվել պետական դավաճանության կամ այլ ծանր սահնագործության համար»(Սահմանադրություն, հոդված 57), ինչը, համաձայն հայկական իշխանությունների, ընդգրկում է նաև կոռուպցիան: Նախագահի դեմ գործ հարուցելու համար պետք է սկսել պաշտոնանկ անելու գործընթաց, որի հիման վրա Ազգային ժողովը անդամների ձայների մեծամասնությամբ ընդունված որոշմամբ դիտում է սահմանադրական դատարան: Սահմանադրական դատարանի որոշման հիման վրա Ազգային ժողովն՝ իր անդամների ընդհանուր թվի ձայների առնվազն երկու երրորդով որոշում Նախագահին պաշտոնանկ անելու մասին:
48. Ազգային ժողովի անդամները իրենց լիազորությունների ժամկետում և դրանից հետո չեն կարող հետապնդվել և պատասխանատվության ենթարկվել իրենց կարգավիճակից բխող գործողությունների և Ազգային ժողովում հայտնած կարծիքի համար, եթե այն կարծիքները վիրավորանք կամ զրպարտություն չեն պարունակում: Ազգային ժողովի անդամներին չի կարելի զրկել ազատությունից և նրանց դեմ դատական կարգով քրեական կամ վարչական գործ հարուցել առանց ազգային ժողովի համաձայնության համաձայն օրենքով սահմանված կարգի(սահմանադրության, 9-րդ հոդված): Ազգային ժողովի ընտրություններին մասնակցող թեկնածուները կարող են կալանավորվել, կամ նրանց դեմ կարող են դատական կարգով վարչական կամ քրեական պատասխանատվության ենթարկվել միայն Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի համաձայնությամբ(ընտրական օրենսգիրք, 111-րդ):
49. Սահմանադրական դատարանի անդամների լիազորությունները չեն կարող դադարեցվել, ոչ էլ նրանց դեմ կարող է դատական կարգով քրեական կամ վարչական պատասխանատվության հարց հարուցվել առանց Սահմանադրական դատարանի որոշման այն մարմինների համաձայնության, որը նշանակել է այդ անդամին, այսինքն՝ Ազգային ժողովի կամ նախագահի²²(Սահմանադրության 97-րդ հոդված և Սահմանադրական դատարանի մասին օրենքի 12-րդ հոդված):
50. Մարդու իրավունքների պաշտպանը(Օմբուդսմենը) իր պաշտոնավարման ողջ ընթացքում օժտված է անձեռնմխելիությամբ դատական կարգով քրեական պատասխանատվությունից, անփոփոխ և չի կարող կալանավորվել(Մարդու իրավունքների պաշտպանի մասին օրենքի 19-րդ հոդված): Պաշտպանը և նրա բնակարանը չեն կարող խուզարկվել առանց Ազգային ժողովի համաձայնության: Անձեռնմխելիությունը տարածվում է նաև Պաշտպանի ուղեբեռի, նամակագրության, հագորդակցման միջոցների և փաստաթղթերի վրա: Եթե Պաշտպանը բռնվել է հանցանք կատարելու պահին, ապա ձերբակալում իրականացնող պաշտոնյան պետք է անմիջապես տեղեկացնի Ազգային ժողովին, որպեսզի որոշում կայացվի համաձայնություն տալու մասին, որ իրականացվի ձերբակալում: Եթե 24 ժամվա ընթացքում նման համաձայնություն ձեռք չի բերվում, ապա Պաշտպանն ազատ է արձակվում: Պաշտպանն իրավունք ունի՝ հրաժարվել որևէ քրեական կամ քաղաքացիական դատավարության ժամանակ որպես վկա հանդես գալուց ինչ-որ

²² Սահմանադրական դատարանի հինգ անդամները նշանակվում են Ազգային ժողովի, իսկ չորս անդամները՝ Նախագահի կողմից:

հանգամանքի վերաբերյալ, որը նրան հայտնի է դարձել իր պարտականություններն իրականացնելիս²³:

51. Դատավորներին չի կարելի կալանքի ենթարկել, կամ քրեական կամ վարչական մեղադրանք չի կարող հարուցվել նրանց դեմ առանց երկրի նախագահի համաձայնության և Արդարադատության խորհրդի²⁴ հավանության /Սահմանադրության 55 հոդվածի, 11 կետ և 95 հոդվածի 6 կետ: Դատավորների կարգավիճակի մասին օրենքի 11 հոդված/: Որևէ դատավորի դեմ քրեական գործ հարուցելու և գործի քննության իրավականությունը վերահսկելու իրավասությունը բացառապես պատկանում է գլխավոր դատախազին: Նախագահը և Արդարադատության խորհուրդը պետք անմիջապես տեղեկացվեն որևէ դատավորի ձերբակալման, նրա անձի կամ տան խուզարկության մասին:
52. Դատախազների կամ քննիչների դեմ դատական գործընթացը պետք է վերահսկվի միայն Գլխավոր դատախազի կողմից /Դատախազի պաշտոնի մասին օրենքի 37 հոդված/: Դատախազի կողմից որևէ հանցանքի վերաբերյալ հետաքննությունը բացառապես Գլխավոր դատախազի գրասենյակի իրավասության շրջանակներում է:
53. Կենտրոնական, ռեգիոնալ/ տարածաշրջանային և տեղական ընտրական հանձնաժողովների անդամների կալանքն արգելված է: Նրանց հանդեպ վարչական և քրեական պատիժ կարող է սահմանվել միայն Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի համաձայնությամբ / Ընտրական օրենսգրքի 33 հոդվածի համաձայն/: Միևնույն սկզբունքը ընտրությունների ընթացքում կիրառվում է նաև ընտրատարածքների և օկրուգների ընտրական հանձնաժողովների անդամների համար:
54. Ինքնակառավարվող մարմինների թեկնածուները կարող են ձերբակալվել բացառապես ընտրատարածքի ընտրական հանձնաժողովի համաձայնությամբ:
55. Եթե հայ դիվանագետը կասկածվում է կաշառակերության մեջ այն պետության մեջ, որտեղ նա օգտվում է դիվանագիտական անձեռնմխելիության իրավունքից Հայաստանի իշխանությունները կարող են նրան զրկել այդ անձեռնմխելիության իրավունքից:

բ. Վերլուծություն

56. GET-ը անհանգստացած է անձեռնմխելիության իրավասության մեծ շրջանակներով: Մարդկանց 10 կատեգորիա վատնում է անձեռնմխելիության իրավունքը: Այս կարգերը ընդգրկում/ ներառում են ոչմիայն պետ պաշտոններ զբաղեցնող մարդկանց, որոնց համար թերևս արդարացի է սահմանել անձեռնմխելիություն: Ըստ Ընտրական օրենսգրքի դեպուտատական թեկնածուները, կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի անդամները, տարածաշրջանային և տեղական ընտրական հանձնաժողովների անդամները, և նույնիսկ քաղաքապետի թեկնածուները և elder խորհրդի անդամները կարող են օգտվել անձեռնմխելիությունից: Ըստ GET-ի վերը նշված կարգերի համար սահմանված անձեռնմխելիությունը չի համապատասխանում թիվ 6 Ուղորդող սկզբունքին /Guiding Principle 6/, քանզի այսպիսի անձեռնմխելիությունները սահմանում են արտոնություն և չեն

²³ 2005 թվի Սահմանադրական բարեփոխումների արդյունքում ներմուծվել է 83.1-ին հոդվածը, որը, այլ բաների թվում, սահմանում է նաև, որ «Մարդու իրավունքների պաշտպանն օժտված է պատգամավորի համար սահմանված անձեռնմխելիությամբ»:

²⁴ Սահմանադրական բարեփոխումների հետևանքում (տես տողատակ 17 և 18):

համապատասխանում զբաղեցրած պաշտոնին և տվյալ անձանց աշխատանքին վերաբերող գործողություններին: Հետևաբար, GET-ն հավանության արժանացրեց անձեռնմխելիությունից օգտվող մարդկանց քիվը սահմանափակելու Հայաստանի իշխանությունների ցանկությունը և այսպիսով առաջարկում է նվազեցնել անձեռնմխելիությունից օգտվող մարդկանց կարգերը և վերացնել, հատկապես դեպուտատական թեկնածուներին, կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի անդամներին, տարածաշրջանային և տեղական ընտրական հանձնաժողովների անդամներին, քաղաքապետի թեկնածուներին և տեղական խորհրդի անդամներին տրվող անձեռնմխելիությունը:

57. GET-ը նաև անհանգստացած է անձեռնմխելիությունը վերացնող ընթացակարգերի հետ առընչվող օրենքների բարդությամբ: Հատկապես Գլխավոր դատախազի կողմից դատավորի անձեռնմխելիության վերացման առաջարկը չի կարող քննարկվել Արդարադատության խորհրդի կողմից առանց Հայաստանի հանրապետության նախագահի (քաղաքական գործի)²⁵, ինչպես նաև Խորհրդի նախագահի (Արդարադատության խորհրդի մասին օրենքի հոդված 1; Գատավորի դիրքի մասին օրենքի 11-րդ հոդվածի) համաձայնության: Խորուրդը միայն կարող է նախագահին առաջարկներ ներկայացնել դատավորի պաշտոնակության կամ ձեռքբերման և նրա դեմ քրեական գործ հարուցելու մասին: Որոշումներ կայացնելու արտոնությունը տրված է նախագահին, ով իր հերթին սահմանափակված չէ Խորհրդից առաջարկով: GET-ի կարծիքով անձեռնմխելիությունից զրկելու գործընթացը բավականին բարդ է և տարբեր մարմիններ է ներգրավում: Ինչևէ հանրապետության նախագահը և գլխավոր դատախազը, վերջինիս նշանակումը/պաշտոնը կախված է նախագահի որոշումից, գերակշռող դեր են խաղում: GET-ն տեղեկացվեց, որ միայն երկու դատավոր են ենթարկվել այս ընթացակարգին: Ի հակադրություն սրա դատախազի անձեռնմխելիության վերացումը կարող է նախաձեռնվել և վերջնականապես որոշվել Գլխավոր դատախազի կողմից առանց արդարադատության խորհրդի որևէ որոշման/առաջարկի: Հետևաբար, GET առաջարկում է վերանաել դատախազների և դատավորների անձեռնմխելիության վերացման ընթացակարգը՝ կրճատելով գերակշռող անհատական որոշում կայացնողների ներգրավվածությունը (այսինքն՝ Հանրապետության Նախագահ/ Գլխավոր դատախազ):

IV Կաշտակերության գործեր

ա. Իրադրության նկարագրություն

Հանցագործության գործիքների և այլմիջոցների բռնագրվում և բռնագանձում

58. Հայկական իրավական համակարգում բռնագրվումը և բռնագանձումը երկու հստակ մեխանիզմ են, որոնք գործածվում են հանցանքի միջոցների և գործերի վերացման համար: Կոնֆիսկացիան հավելյալ պատժամիջոց է, որի գործադրումը կախված է օրինականի քրեական պատասխանատվությունից և պահանջվում է միայն համաձայն քրեական օրենսգրքի հատուկ մասի և «շահադիտական նպատակներով կատարված լուրջ և հատկապես լուրջ քրեական հանցանքի համար» (ԶՕ-ի 50(3) և 55 (3)-րդ հոդվածներ)²⁶: Այն կարող է չտարածվել մեղադրյալի կամ նրա խնամակալի վրա:

²⁵ Ըստ 2005թ. սահմանադրական բարեփոխումների՝ Հայաստանի հանրապետության նախագահը այլևս Արդարադատության խորհրդի նախագահ չէ:

²⁶ Ծանր հանցանք է համարվում այն հանցանքը, որի համար օրինականը դատապարտվում է 10 տարին չգերազանցող ազատազրկման, իսկ առավել ծանր հանցանքի դեպքում 10 և ավել ազատազրկման:

²⁷ Հոդված 55: Սեփականության կոնֆիսկացիա/ բռնագրվում: - - -

59. տակ գտնվող մարդկանց համար անհրաժեշտ սեփականության վրա համաձայն օրենքով հաստատված ցանկի (ԶԳ-ի 55(4)-րդ²⁷ հոդված): Բռնագանձումը պարտադիր միջոց է, որը գործածվում է հաշվի չառնելով քրեական պատասխանատվությունը (ԶԳ-Օ-ի 119-րդ հոդված) և այն պահանջվում է դատարանի կոմից, որպեսզի օրինագանցը զրկվի այն ամենից ինչ նա օգտագործել է գանգանքը կատարելու ժամանակ:
60. Ներկայիս/ արդի օրենսդրությունը չի գործում արժեքի կոնֆեսկացման դեպքում: GRECO-ի հարցումների մեջ Հայաստանի իշխանությունները հենվում են 1953թ. ԽՍՀՄ-ի «Կոնֆիսկացիայի»²⁸ առընչվող գործընթացի» վերաբերյալ գերագույն դատարանի կողմից կայացրած որոշման վրա, որը որոշակիորեն արգելում է փոխարինել կոնֆիսկացիայի ենթակա իրը դրան հավասար գումարով²⁹: ԶԳ-Օ-ն սովորաբար չի տարբերակում գլխավոր և երկրորդական արաքների միջև: Ըստ Հայաստանի իշխանությունների սրանից կարելի է եզրակացնել, որ կոնֆիսկացիային վերաբերող իրավական կետերը կարող են գործածվել անկախ դրանց առաջնային կամ երկրորդական լինելու:
60. Հանցագործության միջոցները, ինչպես նաև այլ օբյեկտներ, որոնք «ենթակա են շրջանառությունից դուրս գալու», պետք է իրավազրկվեն (ԶԳ-Օ-ի 119-րդ հոդված (1)):
61. Ոչ ԶՕ-ն, ոչ էլ ԶԳ-Օ-ն չեն ներառում որևէ կետեր հանցագործության շահույթի կամ միջոցների կալանքի մասին ֆիզիկական անձանցից, եթե վերջիններս հանդես են գալիս որպես երրորդ կողմ: Այնուամենայնիվ, համաձայն Հայաստանի իշխանության՝ սեփականությունը, որը փոխանցված է երրորդ կողմին, կարող է կալանվել համաձայն վերը նշված 1953թ. որոշման. «Կալանքի վերաբերյալ դատական գործունեությունը» վերապահում է, որ եթե քրեական որոշումը ընդունվում է դատարանի կողմից, և եթե կալանքի ցանկի մեջ ներառված կեղծ գործարքների միջոցով ստացված սեփականությունը գրանցվել է որպես այլ անձանց պատկանող սեփականություն՝ հետապնդելով կալանքն իրագործելու խափանման նպատակ, պետք է համարվի անվավեր³⁰:
62. Կալանքի դեպքում ապացույցի բեռը միշտ կրում է դատախազը և այն չի կարող չեղյալ համարվել:
63. Զոհերի կրած վնասների փոխհատուցումը սովորական դատական պրակտիկա է: Հատկապես, եթե դատարանի որոշումը ներառում է ունեցվածքի կալանք, զոհը ունի

1. Սեփականության բռնագրավումը սեփականության ստիպողաբար և անվերադարձ վերցված սեփականությունն է, որը այնուհետև համարվում է պետության սեփականություն
2. Բռնագրավման չափսը սահմանվում է դատարանի կողմից՝ կախված հանցագործության պատճառով հասված վնասի չափսից, ինչպես նաև անօրեն կերպով ձեռք բերված սեփականության չափսից: Բռնագրավումը չի կարող գերազանցել անօրեն կերպով ձեռք բերված սեփականության կամ եկամտի չափսը:
3. Սեփականության բռնագրավում կարող է նշանակվել այս օրինագծի հատուկ մասից ելնելով և շահադիտական նպատակներով կատարված ծանր ու չափազանց ծանր դեպքերի համար:
4. Մեղադրյալին կամ նրա խնամակալության տակ գտնվողներին անհրաժեշտ գույքը ըստ օրենքով սահմանված ցուցակի չի գանձվում:

²⁸ Այցելությունից հետո Հայաստանի հանրապետության իշխանությունները GET-ին տեղեկացրեցին, որ 2005թ. վերացվել է:

²⁹ Միևնույն ժամանակ Հայաստանի հանրապետության իշխանությունները նշեցին, որ որոշ բռնագրավող իրերի արժեքը կարող է հաշվարկվել այն դեպքերում, երբ այն ենթակա է ժամանակավոր պատժամիջոցների /օրինակ սեփականության կալանք/:

³⁰ Տես տողատակ թիվ 28:

իրավունք նախ ստանալու կրած վնասների փոխհատուցումը, որից հետո կկատարվի մնացած ունեցվածքի կալանքը: Այն դեպքերում, երբ անձինք, ովքեր վնաս են կրել, հիմնադրամները կդիմեն Պետական Բյուջե (հոդված 119, կետ 4, Քրեական ընթացակարգի կող): Հանցագործության արդյունքում կատարված ձեռքբերումները սովորաբար չեղյալ են համարվում քաղաքացիական կողմի մեխանիզմի համաձայն՝ գործարքները անվավեր համարելով:

Ժամանակավոր միջոցներ: Նյութական ապացույցի բռնագրավում և ունեցվածքի «կալանք»

64. Քանի որ ժամանակավոր միջոցների կիրարկման հիմնական սկզբունքն այն է, որ բռնագրավումը հանդիսանում է նախապայման՝ ապահովելու հանցագործության միջոցների և ունեցվածքի հետագա կալանքը: Ընդունված օրինական մոտեցումը հետևյալն է. քանի որ հանցագործության միջոցները և ունեցվածքը որակավորվում են որպես նյութական ապացույց, և ըստ քրեական ընթացակարգի կողմի, հոդված 115-ի, վերջիններս ենթակա են մանդատային կալանքի բռնագրավմանը՝ կախված բնութից և չափից, բռնագրավված իրերը զտնվում են կամ «քրեական գործը վարող մարմնի» հսկողության տակ, կամ էլ սեփական ձեռնարկության, սեփականատիրոջ, կամ սեփականատիրության տնօրինողի հսկողության տակ: Թանկարժեք քարեր և մետաղ, տարադրամ, փող, չեկեր և ապահովագրություններ, որ բռնագրավվել են հետաքննության ընթացքում կարող են ուղարկվել «պետական բանկի ձեռնարկություններ՝ պահպանման նպատակով, մինչ իրերից ամեն մեկը կկորցնի իր ապացույցային արժեքը» (հոդված 116, պարագրաֆ 1, 2, քրեական ընթացակարգի կող):
65. Ունեցվածքի կալանքը միջոց է երաշխավորելու «հնարավոր կալանքը կանխելու և դատարանի ծախսերը հատուցելու քաղաքացիական պահանջների» իրագործումը (հոդված 332, քրեական ընթացակարգի կող): Քրեական ընթացակարգի հոդված 233-ը ներկայացնում է «ունեցվածքի կալանքը կարող է իրագործվել քրեական ընթացակարգը վարող մարմինների կողմից միայն այն դեպքում, երբ դեպքը ապացուցելու համար ձեռք բերված յուրը կարող է ապահովել բավարար հիմքեր՝ այդ կասկածը ընդունելու համար, կամ մի այլ անձի կողմից, որն ունի ունեցվածք, կարող է թաքցնել, փչացնել կամ սպառել կալանքի ենթակա ունեցածքը»: Սա իրականացվում է «հետախուզող մարմնի կողմից», և «պետք է նշվի կալանքի ենթակա ունեցվածքը, ունեցվածքի արժեքը, որի հիման վրա հնարավոր կլինի կատարել կալանք՝ պահպանելով քաղաքացիական պահանջը և դատարանի ծախսերը»:
66. Քանի որ բռնագրավված ունեցվածքի պահպանումը բարդ է, քաջառությանը շարժական ունեցվածքի և մեծ չափ ունեցող իրերի, որպես կանոն, բռնագրավվում է «այլ ունեցվածքը» (հոդված 236, պարագրաֆ 1, քրեական ընթացակարգի կող): Թանկարժեք մետաղները և քարերը, տարադրամը, ապահովագրությունները և ակնթարթային տոմսերը տրվում են զանձատուն՝ պահպանման, մինչդեռ այլ իրերի վրա դրվում է կնիք և պահպանվում են այն մարմինների հսկողության տակ, որոնք և կայացրել են կալանքի որոշումը կամ փոխանցվում են պահպանման պետական սեփականության վարչություն կամ տեղային ինքնակառավարման ներկայացուցիչներին (քրեական ընթացակարգի կող, հոդված 236, պարագրաֆ 2): Կնիք է դրվում այն ունեցվածքի վրա, որը չի բռնագրավվել և այն զտնվում է սեփականատիրոջ, տնօրենի կամ ընտանիքի չափահաս անդամներից մեկի մոտ, որոնք և պատասխանատու են ունեցվածքի մեկուսացման կամ վնասի համար (հոդված 236, պարագրաֆ 3):

Վիճակագրություն

67. Հայաստանի իշխանությունները ներկայացնում են հետևյալ տեղեկատվությունները / վիճակագրությունը (հոդված 185).

	185-րդ հոդված Կաշառքի ընդունում		185.1-րդ հոդված Կաշառքի հարցով վարույթներ		186-րդ հոդված Կաշառք տալը	
	Դատա- պարտված անհատ-ների քիվը	Ունեց- վածքի բռնագա ն-ձում	Դատա- պարտված անհատ- ների քիվը	Ունեց- վածքի բռնագա ն-ձում	Դատա- պարտված անհատ- ների քիվը	Ունեց- վածքի բռնագա ն-ձում
2000	28	0	0	0	16	0
2001	19	7	2	0	6	1
2002	9	2	0	1	0	0

	Կոռուպցիայի (և դրանց հարող) դեպքերի դատաքննություն նախաձեռնում ³¹	Բռնագրավումն ապահովելու նպատակով կարանք ունեցվածքի վրա	
		Դրամ	Եվրո
2000	218	152 399 400	284 585.81
2001	274	117 121 557	218 709.08
2002 ³²	463	1 759 471 864	3 285 581.98

Փողերի լվացում

68. Քաղաքացիական օրենսգրքի 190-րդ հոդվածը փողերի լվացումը սահմանում է որպես հանցագործություն: «Ֆինանսական կամ այլ գործարքներ՝ ակնհայտ անօրինական ձևով ձեռք բերված ռեսուրսների կամ այլ ունեցվածքի հետ, որը հետապնդում է այսպիսի ֆոնդերի կամ ունեցվածքի կիրառումը ձեռներեցության կամ այլ գործունեության նպատակով՝ քաղցնելու կամ խափանելու ունեցվածքի ծագումը կամ որտեղից լինելը կամ իրավունքները որ վերաբերում են նրանց տեղակայման, տեղաշարժի կամ իրական ինքնության, սանկցավորում է 300-500 միլիոնալ աշխատավարձի չափով տույժ կամ 4 տարի ժամկետով ձերբակալում՝ 50 միլիոնալ աշխատավարձի չափով տույժ կամ առանց տույժի»: Հայաստանի իշխանությունները նշում են, որ կոռուպցիայի բոլոր դեպքերը փողի լվացման մեղադրանքներ են, նույնիսկ եթե նրանք կատարվել են Հայաստանի արդարադատությունից դուրս (վերջիններս որակավորվում են որպես երկակի հանցանք):

69. «Անաբեկչության ֆինանսավորման և հանցագործությունից ստացված շահույթի օրինականացման դեմ պայքարի օրենքը» (այսուհետև ԱՖ/ՀՇՕ) ընդունվել է 2004 թ. դեկտեմբերի 14-ին: Համաձայն օրենքի՝ «Կենտրոնական Բանկը այն մարմինն է, որ կոչված է պայքարելու ԱՖ/ՀՇՕ»: 2005 թ. ապրիլին ֆինանսական վերահսկման կենտրոնը՝ առանձին ենթաճյուղ, որը պատասխանատու է փողերի լվացման դեմ ուղղված գործունեության կարգավորման համար, հիմնադրվել է Կենտրոնական

³¹ Համաձայն Հայաստանի իշխանությունների «սրանք հիմնականում պետական սեփականության յուրացման և պաշտոնական իրավախախտումներն են»:
³² Ինչ վերաբերում է 2003-2004 թվականների տվյալներին, ապա դրանք դեռևս պետք է ի մի բերվեն նոր մշակված չափորոշիչների հիման վրա և պետք է հավանության արժանանան համաձայն 2003 թվականի օգոստոսի 1-ին ընդունված Քրեական օրենսգրքի:

Բանկի հետ զուգահեռ: Կենտրոնը ազգային ֆինանսական հետախուզական միավոր (ՖՀՄ) է: Ֆինանսական հետախուզական միավորի նպատակները, գործառույթները և կառուցվածքը սահմանված են դրա կանոնադրության մեջ.

- հակափողի լվացման/ահաբեկչության ֆինանսավորման մասին տվյալների մշակում և պահպանում,

- ԱՖ/ՀՇՕ մասին տվյալների մշակում և վերլուծություն,

- տեղեկատվության փոխանակում և համագործակցություն Հայաստանի պետական մարմինների հետ՝ ներառած իրավապահական մարմինները,

- տեղեկատվության փոխանակում և համագործակցություն միջազգային կազմակերպությունների և օտարերկրյա ֆինանսական հետախուզական միությունների հետ,

- ԱՖ/ՀՇՕ չափանիշների բարեփոխումներ,

- ԱՖ/ՀՇՕ օրենքների պահանջների համապատասխանեցման ապահովում,

- ԱՖ/ՀՇՕ հարցերի խորհրդատվություն և ուսուցում:

70. Տեղեր այցելության ժամանակ, կենտրոնը գործուն դարձնելու նպատակով, Կենտրոնական Բանկի խորհուրդը ընդունել է և հրապարակել կենտրոնի 3 տարվա ռազմավարությունը և 2005 թ. գործունեության պլանը: 3 տարվա ռազմավարությունը ներառում է հետևյալ ցուցումները կենտրոնի գործունեության վերաբերյալ.

- կենտրոնի կառուցվածքային և գործառութային կարողության կազմակերպում

- ԱՖ/ՀՇՕ հարցերով հանրային տեղեկատվության ընդլայնում

- ԱՖ/ՀՇՕ շուրջ ներքին համագործակցություն

- ԱՖ/ՀՇՕ շուրջ միջազգային համագործակցություն

- ԱՖ/ՀՇՕ օրենսդրության պարտադիր պահանջների կիրառման ապահովում:

71. ԱՖ/ՀՇՕ օրենքի 3-րդ հոդվածի դ կետը և 5-րդ հոդվածի 1-ին կետը պարունակում են այն բոլոր հաստատությունների մանրամասն ցանկը, որոնք պարտավոր են լիազորված մարմինի զեկուցել «կասկածելի գործարքների մասին» կապված քրեական շահույթի և ահաբեկչության ֆինանսավորման օրինականացման հետ և այլ գործարքների մասին, որոնք ենթադրվում են այս օրենքով» (ՖՀՄ)³³: Տեղում կատարած այցի ժամանակ Գ.Գ.Խ-ին տեղեկացվեց, որ ՖՀՄ-ն պատրաստվում է հիմնել տվյալների բազա: Գ.Գ.Խ-ին նաև ասվեց, որ 2005 թ. առաջին 4 ամիսների ընթացքում ոչ մի գործարքների վերաբերյալ զեկույց չի ուղարկվել նորաստեղծ ՖՀՄ:

72. ԱՖ/ՀՇՕ օրենքի ընդունմանը հաջորդեց բանկային գաղտնիության օրենքի բարեփոխումը: Համաձայն բարեփոխմանը, եթե կենտրոնական բանկը, ԱՖ/ՀՇՕ օրենքին համաձայն տվյալները քննարկելուց հետո, հայտնաբերի փողերի լվացման կամ ահաբեկչական գործողությունների ֆինանսավորման դեպքեր, այն պետք է հայտնի այդ մասին իրավասու հետաքննչական վարչություն: Մա նշանակում է, որ.

- բանկային գաղտնիության վերաբերյալ իրավական դրույթները չպետք է խոչընդոտ առաջացնեն բանկերին փողերի լվացման կամ ահաբեկչական ակտի ֆինանսավորման որևէ դեպքի մասին Կենտրոնական բանկին հայտնելուն,

³³ Բանկեր, կրեդիտային կազմակերպություններ, տարադրամի գործարքների դիլերներ, տարադրամի առևտրականներ, մարմիններ / անձինք, որ կատարում են դրամային փոխանցումներ, կազմակերպություններ, որ ներառնված են վճարման միջոցների և թղթաբանության աշխատանքի բացահայտման մեջ, անձինք, որ մասնագիտացած են ապահովագրության շուկայում, գրավատներ, իշխանություններ / մարմիններ, որ գրանցում են սեփականության իրավունքները, անձինք կատարում են գործարքների ստուգում, համաձայն ընթացակարգի և այն որոշված դեպքերի, անձինք, որ կազմակերպում են մրցանակային խաղեր և ակնթաղթներ, խաղատներ, վստահված տնօրեններ, անձինք, որ ներառնված են ապահովագրության գործարքների մեջ, անձինք, որ ներգրավված են ներդրումների մեջ, ոչ առևտրային կազմակերպություններ, որ մրցանակ են շնորհում / ինչպես նաև այն կազմակերպությունները, որ գրանտ են տրամադրում, համաձայն ՀՀ օրենքի:

- Կենտրոնական բանկը պետք է տեղեկացնի հետաքննող վարչությանը ցանկացած դեպքի մասին, որը համաձայն ֆինանսային վերահսկման կենտրոնի հետազոտման, ներկայացնում է փողերի լվացման կամ ահաբեկչական գործողությունների ֆինանսավորում, նույնիսկ այն դեպքում, եթե այդ տեղեկությունը բանկային գաղտնիության ենթակա է:

Փոխադարձ իրավական աջակցում. պայմանագրային միջոցներ և բռնագրավում

73. Հայաստանի դատախազությունը և այլ իրավապահական մարմինները կարող են չ իրավականական աջակցության համար դիմել օտարերկրյա իրավապահական գործակալություններին ցանկացած հանցագործության դեպքի, այդ թվում նաև կաշառակերության, հետազոտման ժամանակ, միջազգային պայմանագրերի և ԶՕԴ-ի գլուխ 54-ի դրույթներ հիման վրա («Դատարանների, դատախազների և հետախուզական վարչությունների և օտար պետությունների համապատասխան վարչությունների և պաշտոնյաների միջև հարաբերությունները հանցագործության դեպքերում իրավական աջակցության շրջանակում»): Երբ Հայաստանը հանդես է գալիս որպես հայցող կողմ, հետախուզական գործընթաց վարելու դիմումը (ներառած խուզարկումը) ուղարկվում է Գլխավոր դատախազի կողմից, իսկ պահանջը իրականացնելու ընթացակարգային գործողություններ՝ արդարադատության նախարարի կամ նրա տեղակալների կողմից (474-րդ հոդված): Երբ Հայաստանը այն պետությունն է, որին դիմում են, դատախազները կամ հետաքննողները կատարում են օտար պետության ցուցումները՝ համաձայն ԶՕԴ-ի (477-րդ հոդված): Հայցերը չեն կիրառվում, եթե «այդ անելը կարող է վնասել ազդել Հայաստանի անկախությանը կամ անվտանգությանը, կամ եթե այն հակասում է պետության օրենսդրությանը»:

74. Ի լրումն վերը նշվածի, Դատարանի որոշումների հարկադիր կատարման օրենքը (ընդունված 1998 թ. մայիսի 5-ին) սպառնում է վճիռների և որոշումների հարկադիր իրականացումը օտարերկրյա և միջնորդ դատարանների կողմից՝ համաձայն միջազգային պայմանագրերի դրույթների:

75. Համաձայն Հայաստանի իշխանությունների կողմից ներկայացված վիճակագրական տվյալների, 1999 թ. հունվարից մինչև 2004 թ. սեպտեմբերը Գլխավոր դատախազության կողմից օրինական աջակցության 607 օտար հայցեր են ստացվել, որոնցից 45-ը կաշառակերության վերաբերող իրավախախտումներ են: Նույն ընթացքում 45 հայց, որոնցից ոչ մեկը չի ներառում կաշառակերության դեպքեր, ուղարկվել են օտար երկրների իրավապահական մարմիններին:

բ. Վերլուծություն

76. Տեղեր կատարած այցի ժամանակ ԳԳԽ-ի հետ հանդիպած տարբեր հետախուզական մարմինների ներկայացուցիչներ հայտնեցին, որ կախված հանցագործության տեսակից, ունեցվածքի կալանքը տարբեր է լինում և այն կարող է կիրառվել միայն մեղադրյալի ակտիվ ունեցվածքի նկատմամբ: Այն դեպքերում, երբ ունեցվածքի չափը չի կարող ճշգրիտ որոշվել, դատարանը կարող է կատարել խուզարկելի ունեցվածքի արժեքի հաշվառում ըստ շուկայական գների, համաձայն ԶՕԴ-ի 234-րդ (1) հոդվածի: ԳԳԽ-ն ընդունում է, որ ունեցվածքի դատական հաշվառումը հնարավոր է միայն արժեքի ճշգրիտ հաշվարկման դեպքում: Ավելին, «Կալանքի վերաբերյալ դատական գործունեության» մասին որոշումը (ընդունված 1953 թ. ԽՍՀՄ Գերագույն Դատարանի կողմից, որը դեռևս գործում է, համաձայն Հայաստանի Կառավարության) պարզ ասում է, որ «երբ որպես հավելյալ պատիժ ընդունվում է ունեցվածքի կալանք ներառող դատավճիռ, դատարանը պետք է ճշգրիտ ձևով ներկայացնի կալանքի չափը՝ խուսափելու համար կասկածներից և

անորոշություններին»։ Հատկապես դատարանը պետք է ներկայացնի կալանքի ենթակա ունեցվածքի ստույգ մասը (1/2, 1/3 և այլն) կամ ներկայացնի կալանքի ենթակա ունեցվածքի իրերի ցանկը, որոնց վերաբերյալ պետք է ընդունվի մասնակի կալանքի որոշումը։ Համաձայն նույն որոշման «կալանքի ենթակա ունեցվածքի փոխարինումը գումարով՝ հավասար նրա արժեքի, արգելվում է»³⁴։

77. Բացի այդ, Գ.Գ.Խ-ն այն կարծիքին է, որ Հայաստանի օրենսդիր համակարգը ունի լուրջ սողանքներ, որոնք կարող են խոչընդոտել կալանքի իրագործումը գործնականում, երբ ունեցվածքը պատկանում է երրորդ կողմին։ Հատկապես հետախուզող/ դատաքննող մարմինները, որին հանդիպել է Գ.Գ.Խ-ն տեղեր կատարած այցի ժամանակ, չեն կարողացել ճշտել այն իրավական դրույթները, որոնք կիրառվում են երրորդ կողմին փոխանցված ունեցվածքի կալանքի ժամանակ։ Սի քանի գրուցակիցներ նշեցին ԲՕԴ-ի 119-րդ հոդվածը, բայց միևնույն ժամանակ նաև նշեցին, որ այդ հոդվածը լիովին պարզ չէ։ Մյուս կողմից, ի պատասխան GRECO-ի հարցման, ԲՕԴ-ի 232-րդ հոդվածը ներկայացվել էր որպես երրորդ կողմից փոխանցված ունեցվածքի կալանքի վերաբերյալ հիմնական կետ։ Այնուամենայնիվ, Գ.Գ.Խ-ն նշում է, որ Քրեական դատավարության օրենսգրքի 119-րդ հոդվածը չի պարունակում ոչ մի հատուկ անդրադարձ չի անում երրորդ կողմի վերաբերյալ, և որ Քրեական դատավարական օրենսգրքի 232-րդ հոդվածը կապված է նախնական միջոցների հետ (տես ավելի մանրամասն կետ 65)։ Ըստ Գ.Գ.Խ-ի, գոյություն ունեն նշանակալի անորոշություններ տվյալ հարցի հիմունքների վերաբերյալ, համաձայն որոնց որոշվում է կալանքի արժեքը, և այն թե արդյո՞ք հանցագործի ունեցվածքը և միջոցները կարող են կալանվել երրորդ կողմից։ Տեղեր կատարած այցի ժամանակ նաև պարզ նշվեց, որ ապացույցի բեռը միշտ դրվում է դատախազի վրա և ենթակա չէ քննարկման։ Այսպիսով, Գ.Գ.Խ-ն առաջարկում է, որ իրավական կետերը ներկայացվեն, թույլ տալով 1. կաշառակերության հանցանքի դեպքում ունեցվածքին համապատասխան արժեքի կալանք, 2. երրորդ կողմի ունեցվածքի արդյունավետ բռնագրավում։

78. Հետաքննությունների նախնական փուլերում կալանք իրագործելու համար ոստիկանությունը կամ դատախազը պետք է նախապես ձեռք բերեն հրաման։ Այս օրենքը բացառություն չունի նույնիսկ արտակարգ դեպքերում, երբ խուզարկությունը պետք է կատարվի ապացույց ստանալու համար կամ խուզարկումը չկատարելու դեպքում հնարավոր է ապացույցների կորուստ։ Նման արտակարգ դեպքերում կարող են առաջանալ դժվարություններ դատական օրդեր կամ հրաման արագ ստանալու համար, ըստ Գ.Գ.Խ-ի այս ընթացակարգը անխոս դանդաղեցնում է հետաքննությունը և կարող է պատճառ դառնալ փաստերի անվերադարձ կորստի։ Վերը նշվածի վերաբերյալ Գ.Գ.Խ-ն առաջարկում է պարզեցնել (և արագացնել) արտակարգ դեպքերի ժամանակ խուզարկման իրավասության համակարգը։

79. Ըստ Գ.Գ.Խ-ի փողերի վացման դեմ ուղղված համակարգը ընդհանուր առմամբ համապարփակ է և համապատասխանում է ընդունված միջազգային չափանիշներին (լավ սահմանված տեղեկացման չափանիշներ և պարտականություններ, մի շարք իրավական անձինք, որոնք պարտավոր են զեկուցել, ՖԻՄԻ կազմակերպություն և այլն)։ Այնուամենայնիվ, Գ.Գ.Խ-ն համարում է, որ նորաստեղծ համակարգի համար լիարժեք գործելը և արդյունավետ դառնալը գործնականում մարտահրավեր է։ Գ.Գ.Խ-ն հանդիպեց Հայաստանի նորաստեղծ³⁵ ֆինանսների վերահսկման կենտրոնի 9 հոգուց բաղկացած անձնակազմի հետ, որը համագործակցում է Կենտրոնական Բանկի հետ։ Ի միջի այլոց, տեղեկացվեց, որ Ֆինանսական հետախուզման միությունը պատրաստվում է հիմնադրել իր տվյալների բազան և իր ներքին կանոնադրությունը՝

³⁴ Տես տողատակ 28:

³⁵ Այցի ժամանակ մարմինը գործում էր արդեն մեկ ամիս:

վերջինս գործուն դարձնելու համար: Նաև նշվեց, որ STR-ները ընդունվել են միության կողմից 2005թ. առաջին չորս ամիսների ընթացքում: Գ.Գ.Խ-ն համարում է, որ Ֆինանսական հետախուզման միության պաշտոնյաները պետք է ապահովվեն բոլոր միջոցներով և զիտելիքներով, որոնք անհրաժեշտ են իրենց նրբանկատ և կարևոր գործառնությունները իրականացնելու համար՝ հնարավոր ամենաարդյունավետ ճանապարհով: Այսպիսով, Գ.Գ.Խ-ն առաջարկում է երաշխավորել, որ փողերի լվացման նոր համակարգը ուժի մեջ մտնի ինչքան հնարավոր է արագ և ապահովի ՖՄՄԻ-ի անձնակազմը դասընթացներով՝ ինչպես կիրառել նոր օրենքները և կանոնները ամենաարդյունավետ ձևով, ներառած տեղեկությունները իրավասու անձանց համար, ովքեր պարտավոր են զեկուցել կասկածելի գործարքների մասին:

V. Հանրային կառավարում և կոռուպցիա
ա. Իրավիճակի նկարագրություն.

Սահմանումներ և իրավական շրջանակներ.

80. Հանրային Կառավարում հասկացությունը ոչ իրավական և ոչ էլ սահմանադրական սահմանում չունի: Քաղաքացիական ծառայության մասին օրենքը, ընդունված 2001 թ. դեկտեմբերի 4-ին (այսուհետ՝ ՔՏՕ) ներկայացնում է, որ «Հանրային ծառայությունը այն իշխանության կիրառումն է, որը լիազորված է պետությանը՝ համաձայն օրենսդրության, որը ներառում է քաղաքականության իրագործումը պետության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից, պետական ծառայությունը և ծառայությունը տեղական ինքնակառավարման մարմիններում, ինչպես նաև քաղաքացիական աշխատանքը պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում» 1-ին հոդվածի 1-ին կետ: Այնուհետև Քաղաքացիական ծառայության օրենքն առանձնանշում է, որ «պետական ծառայությունը արհեստավարժ գործունեություն է՝ ուղղված պետական մարմինների՝ օրենքով վերապահված նպատակների և գործունեությունների կիրառմանը», որը «ներառում է քաղաքացիական ծառայություն, դատական ծառայություն և հատուկ ծառայություն, այսինքն՝ պաշտպանության, ազգային անվտանգության, ներքին գործերի, հարկային և մաքսային հանրապետական գործադիր մարմինները» 1-ին հոդվածի 3-րդ կետ: Քաղաքացիական ծառայության մասին օրենքը նաև սահմանում է (4-րդ հոդվածի 1-ին կետ) այն անձանց (քաղծառայողներ), ովքեր ենթակա են հետևյալ կետերին:

Այս օրենքի գործառնությունը կվերաբերի այն անձանց, որ զբաղեցնում են պաշտոններ և ներկայացված են քաղծառայության պաշտոնների ցուցակում:

1. ՀՀ նախագահի աշխատակազմը,
2. ՀՀ Կառավարության աշխատակազմը,
3. ՀՀ հանրապետական գործադիր մարմինների աշխատակազմերը,
4. ՀՀ մարզպետարանների (տարածքային ղեկավարների գրասենյակներ) և Երևանի քաղաքապետարանի աշխատակազմը,
5. ՀՀ օրենքով ստեղծված մշտական հանձնաժողովների աշխատակազմերը (ծառայություններ, խորհուրդներ, ներառյալ քաղծառայության խորհուրդը)՝ քացառությամբ Կենտրոնական Բանկի:

Նույն հոդվածի 2-րդ կետը նշում է. «Անձինք, ովքեր զբաղեցնում են քաղաքական և հայեցակարգային պաշտոններ, ինչպես նաև անձինք, որոնք ապահովում են տեխնիկական աջակցություն այն մարմիններին, որ նշված են սույն հոդվածի 1-ին կետում, չեն համարվում քաղաքացիական ծառայողներ»³⁶:

³⁶ Քաղաքական պաշտոն զբաղեցնող անձինք են. Զանրապետության Նախագահը, Ազգային ժողովի պատգամավորները, Վարչապետը, նախարարները և համայնքապետերը: Զայեցողական պաշտոններ զբաղեցնող անձինք են. Զանրապետության Նախագահի աշխատակազմի ղեկավարը, Կառավարության աշխատակազմի ղեկավարը, Կառավարությանը կից պետական վարչական

81. Հանրային կառավարման հիմնարար սկզբունքները ներառված են Սահմանադրության մեջ: 5-րդ հոդվածը ներառում է հետևյալը. «Պետական իշխանությունը կիրականացվի համաձայն Սահմանադրության և այն օրենքների, որ հիմնված են օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների տարանջատման սկզբունքի վրա, և որ պետական ու տեղական ինքնակառավարման մարմինները և հասարակական պաշտոնյաները կարող են իրականացնել միայն այնպիսի գործողություններ, որոնք իրենց լիազորված են օրենսդրությամբ»: Բացի Սահմանադրությունից, տարբեր օրենքներ կարգավորում են հանրային իշխանության իրավասությունը, կազմակերպումը և գործունեությունը: Դրանք ներառում են հանրային կառավարման ինստիտուտների վերաբերյալ օրենքը, վարչական ընթացակարգի հիմնական սկզբունքների օրենքը և մի քանի այլ օրենքներ՝ ներառած վերը նշված քաղաքացիական ծառայության մասին օրենքը:

Հակակոռուպցիոն քաղաքականություն

82. Ինչպես արդեն նշվել է (9 և 10-րդ կետեր), գլխավոր հակակոռուպցիոն փաստաթուղթը, որը ուղղված է հանրային կառավարմանը, ստորև բերված հակակոռուպցիոն ռազմավարությունը և կիրառման պլանն է, որը Կառավարության կողմից ընդունվել է 2003 թ. նոյեմբերի 6-ին: Ի լրումն, Կոռուպցիայի դեմ պայքարող խորհուրդը՝ բաղկացած բարձրաստիճան հասարակական պաշտոնյաներից, մեծ դեր ունի ռազմավարության կիրառման իրականացման մեջ: Հատուկ վերահսկող կոմիտեն՝ հիմնադրված 2004 թ. հունիսի 1-ին, որը գլխավորում է հակակոռուպցիոն քաղաքականության նախագահի խորհրդատուն, վերահսկում է Կառավարության և ստրատեգիայի կիրառման այլ գործընթացներին ներգրավված հանրային վարչությունների կողմից ստեղծված հակակոռուպցիոն ծրագրերի առաջընթացը:

83. Հանրային կառավարման ոլորտում քննարկվող միջոցներից են. վերահսկող իշխանությունների գործառույթների կարգավորումը, տարբեր լիազորություններին վերագրված բաշխման և կարգավորման գործառույթները, նախարարների, տարածքային իշխանությունների և այլ հանրային կառավարման մարմինների գործունեության վերաբերյալ զեկուցող համակարգի մշակումը: Կիրառման նախագիծը ենթադրում է 3 տարի՝ 2004-2006:

Թափանցիկություն

84. 2003 թ. հոկտեմբերի 22-ին ընդունված Տեղեկատվության ազատության վերաբերյալ օրենքը կարգավորում է մուտքը հանրային տեղեկատվություն: Համաձայն օրենքի 6-րդ հոդվածի՝ յուրաքանչյուր անձ ունի իրավունք տեղեկատվություն ստանալ և դիմել այն մարմիններին կամ իրավասու անձանց, ովքեր ունեն և մշակում են տեղեկատվություն՝ համաձայն օրենքով նախատեսված ընթացակարգի: Տեղեկատվությունը կարելի է պահանջել թե՛ բանավոր և թե՛ գրավոր տեսքով: Բանավոր հարցման պատասխանը պետք է տրամադրվի ամսիջապես կամ հնարավոր ամենակարճ ժամկետում: Գրավոր հարցման պատասխանը սովորաբար ներկայացվում է 5 օրվա ընթացքում կամ 30 օրվա ընթացքում, եթե տվյալ տեղեկատվության որևէ կետ պահանջում է հավելյալ աշխատանք: Բանավոր, ինտերնետային կապով ստացված և գրավոր հարցումների պատասխանները (որոնք չեն գերազանցում 10 տպագիր էջ) անվճար են: Բոլոր այլ դեպքերում կարող է գանձվել գումար այն պայմանով, որ վերջինս չի գերազանցում տվյալ կազմակերպության կողմից կատարված ծախսերը: Տեղեկատվության ներկայացման մեթոմը հնարավոր

մարմինների ղեկավարները, երևան քաղաքի քաղաքապետը և նրա տեղակալները, Հանրապետության Նախագահի, Վարչապետի, նախարարների և Հայաստանի Հանրապետության համայնքապետերի խորհրդականները, մամուլ քարտուղարները և օգնականները:

է միայն բացառիկ դեպքերում, եթե այդ տեղեկատվությունը, համաձայն օրենքի 10-րդ հոդվածի.

- պարունակում է պետական, ծառայողական, բանկային, կոմերցիոն գաղտնիք,
 - խախտում է անձնական և ընտանեկան գաղտնիության իրավունքը, ինչպես նաև քրեակցության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրային և այլ հաղորդակցման միջոցների գաղտնիությունը,
 - պարունակում է նախնական հետազոտման տվյալներ, որոնք չպետք է դառնան հանրային,
 - բացահայտում է տեղեկատվություն, որը բացահայտման ենթակա չէ՝ կապված պրոֆեսիոնալ բնույթ ունեցող գործունեության հետ (բժիշկների, նոտարների, դատապաշտպանների և այլն),
 - խախտում է հեղինակային և/կամ նման իրավունքներ:
- Ավելին, և՛ Քաղաքացիական կարգավիճակի մասին օրենքը, և՛ Հանրային ծառայությունների մասին օրենքը, որոնք ընդունվել են 2005 թ., երկուսն էլ ներառում են հանրային կառավարման համակարգի քափանցիկության օրենքներ:

85. Հաշվի առնելով հասարակական խրոհողատվություններ, Իրավական ակտերի մասին օրենքը (27.1-րդ հոդված) նշում է, որ յուրաքանչյուր պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմին, կամ պետական կամ համայնքային մարմին, որ նախագծում է իրավական ակտ, կարող է հրավիրել ներկայացուցիչներ ուսումնական/գիտական կազմակերպություններից, բաժնետիրական մարմիններից և կազմակերպություններից՝ մասնակցելու նախագծման գործընթացին: Օրենքների և որոշումների նախագծերը, որ ներկայացված են Ազգային Ժողովի քննարկմանը, կարող են հրապարակվել մասնույում կամ այլ ՁԼՄ-ների միջոցով, ինչպես նաև կարող են դառնալ հասարակական քննարկման առարկա (29.1-րդ հոդված): Տեղական և տարածքային մակարդակներում քննարկումները նախորդում են տարածքային կամ տեղական կարևորության խնդիրների որոշումների ընդունմանը: Ի լրումն, օրենսդրությունը նաև քննարկում է տեղական մակարդակով հանրաքվեների անցկացման հնարավորությունը: Սովորաբար հանրային իշխանության որոշումների ընդունման գործընթացը հասարակայնորեն է տեղի ունենում, և յուրաքանչյուր անձ, որը մտահոգված է տվյալ հարցով, կարող է ներկայացնել իր կարծիքը գրավոր կամ բանավոր տեսքով: Ընդհանուր առմամբ, կոլեզիալ մարմինների բոլոր նստաշրջանները բաց են հասարակության համար, մի քանի բացառությամբ:

86. Հասարակության իրազեկությունը իրավական ակտերի վերաբերյալ կարգավորվում է Կառավարության քիվ 1146 որոշմամբ, հասարակական և իրավական ակտերի և գրանցումների ընթացակարգերի տեղեկացման ընդունման վերաբերյալ: Համաձայն որոշման, հասարակությունը տեղեկացվում է իրավական ակտերից՝ պաշտոնական հայտարարությունների, կոնֆերանսների և տեղեկատվական մարմինների հանդիպումների, հարցազրույցների, հոդվածների հրապարակման և այլ մամուլի տեղեկատվության, ինչպես նաև հեռուստատառադիոհեռարձակումների միջոցով: Ազգային Ժողովի, Սահմանադրական Գատարանի, Կառավարության որոշումները, ինչպես նաև Նախագահի և Վարչապետի հրամանները և դեկրետները հանրությանն են ներկայացվում պաշտոնական տեղեկագրի միջոցով՝ 10 օրվա ընթացքում, համաձայն օրինական ակտերի օրենքի 62-րդ հոդվածի:

87. Համաձայն Հայաստանի իշխանության՝ Ժամանակակից ինտերնետային հետազոտման տվյալների (պետական/կառավարական, պետական խրոհորդներ և հանձնաժողովներ, տեղական կառավարություններ և մունիցիպալ մարմիններ, օրենսդիր և գործադիր մարմիններ), որ տեղի է ունեցել 2003 թ., 94%-ը ներկայացնում են լիակատար հաղորդակցում, 90%-ը ներառում են online տվյալներ, 30%-ը

ներկայացնում են «հարց-պատասխան» միջոցներ, 26%-ը՝ online ծառայություններ: Տարածաշրջանային web կայքերը տեղադրվել են 10 մարզերից 6-ում և ներկայացնում են հասարակական կազմակերպությունների գործունեության հիմնական տեղեկատվությունը: Դատական մարմինը հիմնել է հատուկ կապ, որը հնարավորություն է տալիս տեղեկանալու, թե ինչպես դիմել դատարանին և ապահովում է տեղեկատվություն ամեն տարածաշրջանի դատավորի մասին:

Հանրային կառավարման վերահսկում

88. Հանրային կառավարման որոշումները կարող են ներկայացվել վարչական կամ դատական ընթացակարգի միջոցով: Համաձայն քաղաքացու առաջարկությունների վերանայման օրենքի 8-րդ հոդվածի, « այն քաղաքացին կամ օրինական անձը, որը համաձայն չէ ի պատասխան իր առաջարկության, դիմումների և բողոքների ընդունված որոշմանը, կլիազորվի նրանց դեմ բողոքարկման գերագույն իշխանություն, որը կվերանայի դիմումը 15 օրվա ընթացքում»³⁷: Ավելին, յուրաքանչյուր քաղաքացի կամ իրավաբանական անձ իրավունք ունի բողոքարկել դատարան, եթե համոզված է, որ իր իրավունքները և ազատությունները ոտնահարվել են պետության կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինների անօրինական գործունեության արդյունքում (11-րդ հոդված): Դատարանի բողոքարկումների ընթացակարգը վերահսկվում է քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի համաձայն: 2005թ. հունվարի 1-ին կառավարման և վարչական ընթացակարգի հիմնական սկզբունքների մասին օրենքը ուժի մեջ մտավ: Այն ապահովում է ադմինիստրատիվ ակտերի բողոքարկում այն ադմինիստրատիվ մարմին, որն ընդունել է այդ ակտը կամ գերագույն մարմին՝ 6 ամիս ժամկետում ակտի ընդունումից հետո:

89. Հանրային կառավարման վերահսկումը իրականացնում է նաև մարդու իրավունքների պաշտպանը (Օմբուսմեն)՝ համաձայն մարդու իրավունքների պաշտպանի մասին օրենքի, ընդունված 2003 թ. հոկտեմբերի 21-ին: Պաշտպանի կողմից կատարած հարցումները հիմնված են անձանց բողոքների վրա՝ մարդու իրավունքների և ազատությունների խախտումների վերաբերյալ, որը և ապահովվում է Սահմանադրության, օրենքների և այն միջազգային պայմանագրերի կողմից, որի անդամն է հանդիսանում Հայաստանը: Իր պարտականությունները կատարելիս պաշտպանը լիազորված է ունենալ անասահմանափակ մուտք ցանկացած պետական ինստիտուտ կամ կազմակերպություն, պահանջել և ստանալ տեղեկատվություն և քրեաբանություն՝ հետազոտվող բողոքի վերաբերյալ, ցանկացած պետությունից և տեղային ինքնակառավարման մարմիններից կամ նրա պաշտոնյաներից: Հիմք ընդունելով հետազոտվող բողոքի տեղեկատվությունը՝ պաշտպանը կարող է առաջարկել իրավասու պետական մարմիններին կատարել կարգապահական կամ ադմինիստրատիվ պատիժ, կամ կարող է դատական գործ հարուցել այն պաշտոնյայի դեմ, ում կայացրած որոշումը և գործունեությունը ոտնահարել են մարդու իրավունքները և հիմնական ազատությունները: Նա նույնպես կարող է առաջարկել պետությանը կամ տեղային ինքնակառավարման մարմիններին կամ պաշտոնյաներին, ում որոշումը կամ գործունեությունը որակավորվել է որպես մարդու իրավունքների և ազատությունների խախտում, փոխհատուցել կատարած խախտումները: Մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության վերաբերյալ առաջին տարեկան զեկույցը լույս է տեսել 2005 թ. առաջին եռամսյակում: 2004 թ. մարտից մինչև դեկտեմբեր պաշտպանը ստացել է ավելի քան 1200 գրավոր բողոք: Պաշտպանի աշխատակազմը գտնվում է անմիջական հաղորդակցման մեջ ավելի քան 1300 քաղաքացիների հետ և պատասխանել է ավելի քան 2300 հեռախոսազանգի: Բողոքների մեծ մասը վերաբերել են քաղաքացիական իրավունքին:

³⁷ Տեղում կատարված այցելությունից հետո Հայաստանի իշխանությունները տեղեկացրին ԳԳԽ-ին, որ դիմումների և բողոքարկումների հետ կապված այս դրույթն այլևս ուժի մեջ չէ:

ունեցվածքի կառավարման (250) քրեական օրենքի (218) և հասարակական անվտանգության (189): 471 հետազոտված դեպքերին ի պատասխան պաշտպանը կատարել է 93 առաջարկություն և վերջնական լուծված դեպքերի թիվը կազմել է 85:

90. Այլ կարգի ստուգումներ են իրականացվում հանրային իշխանությունների նկատմամբ: Ազգային ժողովի վերահսկող պալատը, ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության ֆինանսական վերահսկողության բաժինը, ինչպես նաև հանրային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ներքին առողիտի համակարգերը պատասխանատու են հասարակական հիմնադրամների կառավարումը վերահսկելու համար: Պատշաճ քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների հետ առնչվելով Transparency International Armenia կազմակերպությունը իր սեփական ծրագրերի ներդրմամբ նպաստում է հատկապես հանրային կառավարման քաղաքականության զարգացմանը:
91. Վերահսկողության պալատը Մահմանադրության կողմից ճանաչված միակ մարմինն է, որը լիազորված է վերահսկելու «բյուջեի շտաբների, ինչպես նաև պետական և հանրային սեփականության ճիշտ օգտագործումը»: Պալատը առողիտների և օրենքի կողմից տրամադրվող այլ միջոցների, հատկապես հանրային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից տրամադրվող պաշտոնական հաշվետվությունների և այլ թղթավարության պահանջի, վերանայելու և վերլուծելու միջոցով, ֆինանսական և տնտեսական թղթավարության տեղում կատարված վերլուծության, հարկ եղած դեպքերում դրանց պատասխանելու միջոցով իրականացնում է վերահսկողություն: Այս վերահսկողական աշխատանքները հանգում են բացահայտված խախտումների և անօրինությունների մասին հաշվետվության, ինչպես նաև փոխհատուցման առաջարկների: Վերահսկող պալատի խորհրդի կողմից հավանության արժանանալուց հետո հաշվետվության մեկական օրինակ է ուղարկվում Ազգային ժողով, կառավարություն և առողիտի այլ հաստատություններ: Առողիտի ենթարկված հաստատության հաշվետվության օրինակին կցվում է խնդրանք մեկ ամսվա ընթացքում տրամադրել տեղեկատվություն հայտնաբերված խախտումների և անօրինականությունների վերացման համար, պետությանը հասցված վնասը փոխհատուցելու, օրինախախտման համար մեղավոր պաշտոնյաներին պատասխանատվության ենթարկելու համար ձեռք առնված միջոցառումների: Անհրաժեշտության դեպքում խախտումների մասին փաստերը հանձնվում են գլխավոր դատախազություն՝ համաձայն օրենքով սահմանված կարգի:
92. Վերահսկող պալատի գործողությունների թափանցիկությունը իրականացվում է տարեկան գործողությունների ծրագրի և պաշտամենտի տարեկան հաշվետվության միջոցով: Վերահսկող պալատի և մամուլի միջև հարաբերությունները կարգավորվում են Տպագրության և Մամուլի այլ կազմակերպությունների մասին օրենքի միջոցով, որը ապահովում է Վերահսկող պալատի գործողությունների հասարակական բնույթը:
93. Ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության ֆինանսական վերահսկողության բաժինը զբաղվում է ա/ տեսչական ստուգումների միջոցով պետբյուջեին հատկացված գումարների, ինչպես նաև օտար երկրների և միջազգային կազմակերպությունների կողմից տրամադրված դրամական փոխառությունների արդյունավետ և նպատակառոտորված գործածության բացահայտմամբ, բ/ արտաբյուջետային դրամական միջոցների ապահովումով և գործածությամբ, գ/ համապատասխան օրենսդրության պահանջների ճշգրիտ և օրինական պահպանությամբ:

Համալրում, կարիերայի և կանխարգելիչ միջոցներ

94. Գլխավոր և քարճրաստիճան քաղաքացիական ծառայության պաշտոնների համար սահմանված մրցույթները անցկացվում են Քաղաքացիական ծառայության խորհրդի կողմից, մինչդեռ համապատասխան պետական մարմինների կողմից անցկացված ընտրությունները ծառայում են ավելի ցածր և կրտսեր աշխատողների պաշտոնների նշանակման համար: 2002 թ. հոկտեմբերից մինչև 2004 թ. հոկտեմբեր ամիսը 1 534 մրցույթ է անցկացվել: Նշանակումները կատարվում են իրագել պաշտոնյաների կողմից՝ հիմնվելով մրցույթի արդյունքների վրա, բացառությամբ քաղաքական պաշտոնների և Ոստիկանության, Ազգային անվտանգության, Մաքսային, Հարկային, Չինվորական ծառայության և Ուղղիչ մարմինների բոլոր պաշտոնյաների, ինչպես նաև Արտաքին գործերի նախարարության աշխատակիցների: Այս մարմիններում նշանակումները իրականացվում են Կառավարության կողմից հաստատված հանձնաժողովների կողմից անցկացված մրցույթների հիման վրա:
95. Որևէ հանցագործության համար երբևէ դատապարտված անձանց արգելվում է նշանակել քաղաքացիական ծառայության պաշտոնի: Ընտրության և համալրման գործընթացի ընթացքում, ըստ օրենքի, թույլատրվում է ստուգել անհատների քրեական անցյալը: Հանրային պաշտոնյաների ընտրության և համալրման ընթացակարգը (համալրում, կարիերա և համապատասխան օրենսդրություն) հրապարակվում է Քաղաքացիական ծառայության խորհրդի պաշտոնական վեբ կայքում /www.csc.am/: Կայքը նաև ընդգրկում է տեղեկատվություն խորհրդի (կառուցվածքը, գործունեությունը, և այլն), օրենսդրության, քափուր պաշտոնների/ մրցույթների, գործնական ուսուցման, Պետական կառավարման ակադեմիայի, շաբաթաթերթերի և այլնի մասին:

Գործնական ուսուցում

96. Որպես կանոն բոլոր քաղաքացիական ծառայողները առնվազն երեք կամ հինգ տարին մեկ անգամ պետք է մասնակցեն գործնական դասընթացների՝ համաձայն օրենքով նախատեսված ընթացակարգի: Օրինակ՝ Քաղաքացիական ծառայության օրենքը /22-րդ հոդված / ապահովում է պարտադիր ուսուցում բոլոր քաղծառայողների համար, առնվազն յուրաքանչյուր երեք տարին մեկ անգամ: Քաղծառայողների համար հատուկ դասընթացների ապահովումը կարգավորվում է 2002 թ. հունվարի 20-ի քաղծառայողների համար ուսուցում ապահովելու ընթացակարգի Քաղծառայության խորհրդի 21-րդ որոշման շրջանակներում: Առաջին դասընթացը կազմակերպվում է Պետական կառավարման ակադեմիայի կողմից մշակված ծրագրերի հիման վրա: Հետագա ծառայության ընթացքում ուսուցման համար Քաղծառայության խորհուրդը վավերացնում է կրթական ինստիտուտների ցանկը ուսումնական ծրագրերի հետ միասին: Քաղծառայողների դասընթացը ընդգրկում է երեք բնագավառ՝ Սահմանադրություն, Քաղաքացիական ծառայություն և Կառավարման հմտություններ: Այն նաև ներառում է էթիկայի դասընթաց: Հավելյալ ուսուցում կարող է տրամադրվել շահագրգռված քաղծառայողի կամ նրա ղեկավարի նախաձեռնությամբ:

Շահերի բախում

97. Քաղծառայողների մասին օրենքը որոշակի հենք է տրամադրում քաղծառայության մեջ մասնագիտական գործառնությունների միջև շահերի բախումը և անհամատեղելիությունը կանխելու համար: Ըստ քաղծառայողների մասին օրենքի 24-րդ հոդվածի քաղծառայողը իրավասու չէ՝
- կատարել վճարովի աշխատանք: Բացառություն են կազմում գիտական, կրթական և ստեղծագործական նպատակների համար կատարված աշխատանքները;
 - զբաղվել ազատ ձեռներեցությամբ;

- լինել երրորդ անձի կարգավիճակում այն մարմնի առջև, որտեղ նա աշխատում է, կամ որը անմիջապես գտնվում է նրա ենթակայության տակ;
- որպես պետության ներկայացուցիչ իրականացնել սեփականության հետ կապված գործարքներ մոտ բարեկամների հետ և/կամ;
- աշխատել մոտ բարեկամների հետ /ծնող, ամուսին, երեխա, եղբայր, քույր; ամուսնու ծնողներ, երեխա, եղբայր, քույր/ ուղղակի ենթակայության կամ վերահսկողության դեպքում;

Քաղժառայողի նշանակմանը հաջորդող մեկ ամսվա ընթացքում այն քաղժառայողը, որն ունի կոմերցիոն կազմակերպության օրենքով սահմանված կապիտալի բաժնետոմսերի 10 կամ ավելի տոկոս, հարկադրված է հանձնել իր բաժնետոմսերը վստահված վարչությանը ըստ օրենքով սահմանված կարգի (քաղժառայողն ինչևէ իրավասու է ստանալ եկամուտ փոխանցված սեփականության դիմաց):

98. Հանրային ծառայողների մի սովորական զանգված պարտավորված է հայտարարագրել իրենց սեփականությունը և եկամուտը Հայաստանի հանրապետության բարձրաստիճան պաշտոնյաների ակտիվների և եկամտի մասին օրենքի համաձայն: Օրենքի 2-րդ հոդվածը թվարկում է այն անձանց, ովքեր պարտավորված են ներկայացնել տարեկան հայտարարագրեր³⁸:

Սեփականության և եկամտի արձանագրության ընթացակարգի խախտումը կարող է հանգեցնել վարչական տուգանքի (8-րդ հոդված): Համաձայն որոշ օրենքների, մասնավորապես, համաձայն Քաղաքացիական ծառայության մասին օրենքի (33-րդ հոդված), Ոստիկանության ծառայության մասին օրենքի (45-րդ հոդված), Մաքսային ծառայության օրենքի, Հարկային ծառայության օրենքի (26-րդ հոդված) և Գաղութային ծառայության օրենքի (41-րդ հոդված): Արձանագրություն չներկայացնելը կարող է դառնալ աշխատանքից հեռացվելու պատժառ: Ավելին, սեփականության և եկամտի հայտարարագրելու օրենքի 8-րդ հոդվածը տրամադրում է վարչական պատասխանատվության ենթարկելու միջոցներ, հատկապես տուգանք, ընթացակարգը ոստիկաններին դեպքերի համար:

99. Քաղժառայությունը լրացած ծառայողների նկատմամբ մեկ տարվա ընթացքում կիրառվում է արգելք այն դեպքերում, երբ նրանք ընդունում են աշխատանքի առաջարկ այն աշխատատեղից կամ կազմակերպությունից, որի հանդեպ իր պաշտոնավարման

³⁸ Հայաստանի հանրապետության նախագահը, ազգային ժողովի պատգամավորները, Կարչապետը, նախարարները, տեղական ինքնակառավարման մարմինները, քաղժառայության բարձրաստիճան պաշտոնյաները;

Կենտրոնական բանկի նախագահը, տեղակալները, Խորհրդի անդամները, Խորհրդի անձնակազմի ղեկավարը և ստորաբաժանումների ղեկավարները, գլխավոր գրասենյակի և տարածաշրջանային ստորաբաժանումների ղեկավարները;

Սահմանադրական դատարանի նախագահը, անդամները և հիմնական անձնակազմը, դատավորները;

Գլխավոր դատախազը, նրա տեղակալները, General Prosecution Office-ի կառուցվածքային ստորաբաժանումները, գլխավոր prosecutors;

Գործադիր, Հարկային և Մաքսային մարմինների պաշտոնյաները, Ոստիկանության աշխատակիցները;

Պաշտպանության, Ազգային անվտանգության, Արտաքին գործերի և Արտակարգ իրավիճակների պետական գործադիր մարմինների ստորաբաժանումների ղեկավարները;

Հասարակության անվտանգության հիմնադրամի նախագահը, տեղակալները, կառուցվածքային և տարածաշրջանային ստորաբաժանումների ղեկավարները;

Վերահսկող պալատի նախագահողը;

Մշտական հանձնաժողովների նախագահը, տեղակալները և անդամները;

Վերոհիշյալ պաշտոնյաների հետ առընչվող անձինք / նրանց հետ բնակվող ամուսինը, ծնողներ կամ չափահաս և միակ երեխաները, քույրերը և եղբայրները/:

վերջին տարվա ընթացքում նա որոշակի իշխանություն ուներ: Հարկային ծառայողների դեպքում այս սահմանափակումը հասնում է 3 տարի ժամանակահատվածի ըստ Հարկային ծառայության օրենքի (13-րդ հոդված):

Ռոտացիա/ Հերաքազայություն

100. Հանրային կառավարման մարմինների անձնակազմի ռեզուլյար, պարբերական ռոտացիայի սկզբունքը համարվում է կաշառակերությունը կանխելու միջոցներից մեկը: Ռոտացիան առընչվում է հարկային պաշտոնյաների հետ համաձայն Հարկային ծառայության օրենքի /հոդված 7/:

Նվերներ

101. Քաղծառայության մասին օրենքի 24-րդ հոդվածի համաձայն քաղծառայողներին արգելվում է ընդունել նվերներ, գումար կամ ծառայություն այլ անձանցից իրենց պարտականությունները կատարելու համար, բացառությամբ դեպքերի, որոնք սահմանված են օրենքով: Հանրային կառավարման պաշտոնյաների կողմից նվերների կամ այլ շահի ընդունման առկայությունը կարգավորվող 1993թ. փետրվար ամսի Կառավարության փիլ 48 Որոշմամբ՝ Ծառայության շնորհիվ ձեռքբերված նվերները պետք է հանձնվեն պետությանը: Որոշումը վերապահում է, որ հանրային պաշտոնյաների իրենց ծառայության կամ դիրքի շնորհիվ ձեռքբերված նվերները պետք է հանձնվեն պետությանը եթե այդ նվերների արժեքը հինգ անգամ գերազանցում է աշխատողի ամսեկան աշխատավարձը³⁹: Նվերի արժեքը որոշվում է շուկայում դրա միջին արժեքից ելնելով: Վարչական խախտումների օրենսգրքի համաձայն այն քաղծառայողները, ովքեր կիրառված ընթացակարգի, կենթարկվեն տույժի, որը հավասար է մեկ միևնույն աշխատավարձին, իսկ նվերը բռնագրավվում է: Եթե նվերը չհայտնաբերվի սահմանվում է 4 միևնույն աշխատավարձի չափով տույժ:

102. Համաձայն Ոստիկանությունում ծառայելու մասին օրենքի 45-րդ հոդվածի 1-ին կետի այլ անձանց կողմից նվերների, փողի կամ այլ ծառայությունների ընդունման դեպքում անհատը հեռացվում է ոստիկանությունից: Այն դեպքերում, երբ նվերի արժեքը երեք անգամ գերազանցում է միևնույն ամսեկան աշխատավարձը, ոստիկանը ոչ միայն կորցնում է աշխատանքը, այլև ենթարկվում է քրեական պատասխանատվության՝ համաձայն Քրեական օրենսգրքի համապատասխան կետերի, որոնք պահանջում են նվազագույն ամսեկան աշխատավարձի 300-ից 500-ապատիկ տույժ⁴⁰, կամ առավելագույնը 5 տարվա ազատազրկում, ինչպես նաև նվազագույնը 3 տարվա արգելք աշխատելու կամ ներգրավվելու որևէ հատուկ գործունեության մեջ:

Էթիկայի կանոններ

103. Քաղծառայողների համար ոչ մի հատուկ էթիկայի կանոն չի մշակվել: Տեղում կատարած այցի ժամանակ այսպիսի օրենքի նախագծումը դիտարկվում էր հարցին առընչվող գործող օրենքների գնահատման տեսակետից: Քաղծառայողների խորհրդի 2002 թ. մայիսի 31 դեկրետով ընդունված քաղծառայողների համար էթիկայի կանոններին համաձայն քաղծառայողը պետք

³⁹ Հայաստանի հանրապետության իշխանությունների կողմից տրամադրված տեղեկատվության համաձայն ամսեկան միջին աշխատավարձը 85 եվրո է:

⁴⁰ Հայաստանի հանրապետության իշխանությունները հայտնել են, որ միևնույն ամսեկան աշխատավարձը այս տույժերի համար սպիմանվում է 1000 դր /մոտավորապես 2 եվրո/

է լինի արդար, անկողմնակալ, շրջահայաց, օրինակելի և համեստ: Գրանք նաև ներառում և քաջալերում են այնպիսի հիմնական արժեքներ ինչպիսիք են բարությունը, աշխատասիրությունը և հակահովանավորչությունը: Ըստ քաղծառայության օրենքի 23-րդ հոդվածի բոլոր քաղծառայողները պարտավոր են հարգել էթիկայի կանոնները: Օրենքը չի հստակեցնում այն դեպքերը, երբ քաղծառայողը կարող է պատժվել օրենքը ոտնահարելու համար: Պատժի վավերացումը գործում է համաձայն Քաղծառայության մասին օրենքի 32-րդ հոդվածի:

104. Գոյություն ունեն հարկային պաշտոնյաների վարքին և կարգապահությանը վերաբերող օրենքներ, որոնք հիմնված են հարկային պաշտոնյայի վարքը և հարաբերությունները կարգավորող համաշխարհային սկզբունքների վրա: Այս օրենքները համապատասխանում են հարկերի վերահսկման ընթացակարգերին և Հարկային ծառայության օրենքին: Հարկային ծառայության մասին օրենքը վերահսկում է, որ հարկային պաշտոնյանի կողմից օրենքների ոտնահարման դեպքում իրականացվեն կարգապահական սանկցիաներ, ընդհուպ մինչև պաշտոնանկություն:
105. Ավելին, Ոստիկանության պաշտոնյաների համար ՀՀ ոստիկանության պետի կողմից 2001 թ. դեկտեմբերին հրապարակվել են էթիկայի առանձին կանոններ, որոնք սկսած 2005 թ. ապրիլ ամսից վերահսկվում են Ոստիկանության կարգապահության օրենսգրքի կողմից: Հակա-կոռուպցիոն ռազմավարության գործողությունների ծրագրի իրագործումը նախատեսում է օրինապահ մարմինների համար 2004-2005 թթ. Վարքի կանոնների օրենքի նախագծում:
106. Էթիկայի կանոնների օրենսգրքի խախտումների և դրանց համար պատժամիջոցների տրամադրման մասին տեղեկատվություն հավաքագրելու համար լիազորված հատուկ մարմին գոյություն չունի: Գ-Գ-Խ-ն տեղեկացվել է, որ խախտումների մասին տեղեկատվությունը հավաքագրվում է առանձին ղեկավարների կողմից, որոնք պատասխանատու են էթիկայի կանոնների վերահսկման համար:

Կոռուպցիայի դեպքերի արձանագրություն

107. Ներկայիս օրենսդրությունը չի պարունակում որևէ կետ, որը պահանջում է արձանագրել հանրային պաշտոնյայի մոտ նկատված վատ վարքագծի /կասկածվող կոռուպցիայի/ պարտականությունների, օրենքների, էթիկայի նորմերի խախտման մասին կասկածները: Քաղծառայության մասին օրենքը վերաբերվում է այն դեպքերին, երբ Քաղծառայողին տրվում է հանձնարարություն, որը չի համապատասխանում Սահմանադրությանը կամ օրենքներին, կամ որը տվյալ անձնավորության իրավասությունից դուրս է (25-րդ հոդված): Ինչևէ, բոլոր հանրային ծառայողներն ունեն քաղաքացիական պարտավորություն հայտնել մի շարք լուրջ և հատկապես լուրջ հանցագործությունների մասին՝ ներառելով կաշառակերությունը, համաձայն ԶՕ-ի 334 և 335-րդ հոդվածների: Այն հանրային ծառայողներին, ովքեր հայտնում են հանրային կառավարման օղակներում կաշառակերության դեպքերի մասին, ոչ մի հատուկ պաշտպանություն չի տրամադրվում:

Կարգապահական գործողություններ

108. Յուրաքանչյուր գործակալությունում ներքին հետաքննությունը իրականացվում է օրինական պահանջների արձանագրված անօրինական ոտնահարման հիմքերի

վրա: Հիմնվելով ներքին հետաքննության արդյունքների վրա՝ կարգապահության հարցերով զբաղվող կոմիտեն դիմում է տվյալ մարմնի ղեկավարին հարկ եղած դեպքում սահմանելու կարգապահական պատիժ: Քաղծառայության մասին օրենքը (32-րդ հոդված) քաղծառայողների համար հետևյալ պատիժներն է սահմանում՝ նախնական զգուշացում, նկատողություն, խիստ նկատողություն, աշխատավարձի կրճատում, քաղծառայության խորհրդի թույլտվությամբ պաշտոնանկություն: Քաղծառայողները լիազորված են բողոքարկել այսպիսի պատիժները՝ ընդհուպ մինչև դատարան:

109. Քաղծառայության խորհուրդը մշտական անկախ հանձնաժողով է, որը լիազորված է իրականացնել ծառայության հետաքննությունը հետևյալ դեպքերում.

1. երբ քաղծառայողը ներկայացնում է պատշաճ զբաղոր դիմում՝ ձևակերպելով իր անհամաձայնությունը իրեն վերագրվող պատժամիջոցի նկատմամբ և խնդրանքով վերանայել այս պատժամիջոցը;
2. երբ այնպիսի պատժամիջոցները ինչպիսիք են «խիստ նկատողությունը» և/կամ «աշխատավարձի կրճատում» 1 տարվա ընթացքում շարունակաբար կիրառվում են քաղծառայողի հանդեպ;
3. կարգապահական պատժամիջոցներ իրականացնող պաշտոնյան խորհրդին ներկայացնում է դիմում՝ հաստատել պաշտոնաթողության կարգապահական միջոցը (37-րդ հոդված):

Ծառայողական հետաքննությունից հետո Քաղծառայության խորհուրդն ընդունում է որոշում, որը պարտադիր է քաղծառայողի և նրա հետ առնչվող վարչական մարմինների համար: Նմանատիպ ծառայողական հետաքննություններ են անցկացվում հարկային ծառայողների համար հարկային ծառայության օրենքի սահմաններում, Մաքսային աշխատակազմի համար Մաքսային օրենքի սահմաններում և ոստիկանության աշխատակիցների համար Ոստիկանության ծառայության սահմաններում:

110. Այն դեպքերում, երբ հետաքննությունը բացահայտում է, որ հանրային ծառայողի կողմից կատարված քայլը խախտում է ընդունված կարգը և ի հայտ է բերում լուրջ իրավախախտում, հետաքննությամբ զբաղվող պաշտոնյան պետք է հավաքված փաստերը ներկայացնի դատախազություն հետագա քրեական հետաքննության համար՝ համաձայն քրեական դատավարության օրենսգրքի դրույթների:

բ. Վերլուծություն

111. Ըստ Գ.Գ.Խ-ի, 2001թ. ընդունված Քաղաքացիական ծառայության մասին օրենքը ժամանակակից օրենք է, որը պարունակում է քաղծառայության, դրա կազմակերպման և կառուցվածքի, գործառնության, ինչպես նաև քաղծառայողների օրինական կարգավիճակի կարգավորման հիմնական դրույթները: Այս սահմանափակումները (օրինակ այլ վճարովի աշխատանք չկատարել և այլն; տես՝ 98-րդ կետը) կիրառելի են բոլոր քաղծառայողների համար՝ անկախ նրանց զբաղեցրած պաշտոնից: Ներկայումս գոյություն չունի որևէ ընդհանուր մեխանիզմ այս սահմանափակումները կանոնավորելու կամ դրանք գովաբանելու համար՝ դիտարկելով պաշտոնները կաշառակերության համար առավել հարմար նախապայմաններ ունենալու տեսանկյունից, ինչպես նաև չկա շահերի բախման համընդհանուր ստանդարտ, որը կիրառելի է քաղծառայողների պետական գործողությունների համար նրանց արտաքին շահերի և գործողությունների վերաբերյալ: Ի հավելումս վերը նշվածի՝ քաղաքացիական ծառայության մասին օրենքը չի կարող գործածվել մեծ թվով անհատների համար⁴¹, ովքեր զբաղեցնում են կարևոր պաշտոններ պետական կառավարման համակարգում: Գործավարության նոր համակարգը կարող է տրամադրել արդար, բայց

⁴¹ Տես պարբերություն 81, տուգանք:

նպատակաուղղված ճկունություն այս սահմանափակումների կիրառության մեջ, ինչպես նաև տրամադրել կոնֆլիկտի չափանիշ, որը ունի պաշտոնական որոշումների ուղղվածություն: Հետագայում օգտակար կլինի ներկայացնել (և ծավալել) ռոտացիայի սկզբունքը այնպիսի բնագավառներում, որոնք ունեն հակվածություն դեպի կաշառակերություն: Ուստի, Գ.Գ.Խ-ն խորհուրդ է տալիս տրամադրել ուղեցույցեր բոլոր հանրային ծառայողներին, այն դեպքերի համար, երբ նրանք կրախվեն այնպիսի իրադրության հետ երբ անձնական/ֆինանսական շահերը կամ գործողությունները կարող են առաջ բերել կոնֆլիկտային և կողմնապահության խնդիրներ՝ կապված հանրային ծառայողների պարտականությունների և պատասխանատվության հետ: Այն նաև առաջարկում է ավելի մեծացնել ռոտացիայի սկզբունքի գործածության շրջանակները հանրային կառավարման այնպիսի բնագավառների համար, որոնք առավել ենթակա են կաշառակերության վտանգին:

112. Հայաստանի հանրապետության մի շարք հանրային պաշտոնյաներից պահանջվում է ներկայացնել սեփականության և եկամտի մասին հայտարարագիր: Այս պահանջը հիմնված է Հայաստանի Հանրապետությունում բարձրաստիճան պաշտոնյաների ակտիվների և եկամտի հայտարարագրման մասին օրենքի վրա: Հանրային կառավարման շրջանակներում այս պարտականությունը, որը սահմանված է Քաղաքացիական ծառայության մասին օրենքի 23-րդ հոդվածում, քաղաքացիական ծառայողի հիմնական պարտավորություններից մեկն է: Այցի ժամանակ քաղծառայողների մոտավորապես 35%-ը պարտավորված էր ներկայացնել սեփականության և եկամտի մասին հայտարարագիր: Ինչևէ Գ.Գ.Խ-ն տեղեկացվեց, որ հետագա երկու տարիների ընթացքում սպասվում է, որ սեփականության և եկամտի մասին հայտարարագիր կպահանջվի բոլոր քաղծառայողներից: Հայտարարագրի պահանջները չբավարարելու դեպքում սահմանված են պատժամիջոցներ: Գ.Գ.Խ-ն տեղեկացվեց, որ հայտարարագիր չլրացնելը բավարար պատճառ է քաղծառայողին աշխատանքից հեռացնելու համար: Նաև տեղեկացվեց, որ ներկայացված տեղեկատվության ճշմարտացիությունը վերահսկվում է ոչ թե Քաղաքացիական ծառայության խորհրդի, կամ հանրային կառավարման այլ մարմինների կողմից, այլ Հարկային ծառայության համապատասխան աշխատակիցների կողմից: Այնուամենայնիվ հարկային տեսչության աշխատակիցների հետ հանդիպման ընթացքում Գ.Գ.Խ-ն տեղեկացվեց, որ հարկային մարմինները ի վիճակի չեն վերստուգել սեփականության մասին հայտարարագրերը և որ հատկապես զոյություն չունեն համապատասխան մեթոդներ դա իրականացնելու համար: Այս իրավիճակում և, հաշվի առնելով այն փաստը, որ Հայաստանը փորձում է սահմանել այս պահանջները հնարավորինս բոլոր քաղծառայողների համար Գ.Գ.Խ-ն այն կարծիքն է արտահայտում, որ ներկայիս համակարգը չի բավարարում ակնկալվող պահանջներին և կարող է արժեզրկել շահերի բախումը կարգավորելու փորձերը: Հետևաբար, Գ.Գ.Խ-ն առաջարկում է ներմուծել սեփականության և եկամտի հայտարարագիրը վավերացնելու արդյունավետ համակարգ՝ նկատի ունենալով այն պաշտոնյաներին, ում աշխատանքային պարտականությունների վրա կարող է անդրադառնալ շահերի բախումը:

113. Ինչպես մատնանշվել է սույն զեկույցի նկարագրական մասում, նվերներին առնչվող հիմնական օրենքն ընդգրկված է Քաղաքացիական ծառայության մասին օրենքի 24-րդ հոդվածում, որն ասում է, թե քաղաքացիական ծառայողներն իրավունք չունեն «տանալ նվերներ, որոշակի գումարներ կամ ծառայություններ իրենց ծառայողական պարտականությունների դիմաց՝ բացառությամբ օրենսդրությամբ

սահմանված դեպքերի»⁴²: Հիմնական բացատրությունը սահմանված է «1993թ-ի փետրվարի 17-ի Պետությանը մատուցած ծառայությունների ստացած նվերների հանձնման մասին կառավարության թիվ 48 որոշման մեջ», որն ասում է, թե ծառայության կամ պաշտոնի հիման վրա պետական պաշտոնյաների ստացած նվերները պետք է հանձնվեն պետությանը. եթե մասն նվերների արժեքը գերազանցում է պաշտոնյայի ամսական աշխատավարձի հնգապատիկ գումարին: Գ.Գ.Խ-ն համարում է, որ այս նվազագույն արժեքը չափազանց բարձր է և, ուստի, խորհուրդ է տալիս իջեցնել ցանկացած նվերի գինը, որը քաղաքացիական ծառայողները, աշխատողները կամ այլ պաշտոնյաներ կարող են ընդունել, մինչև այնպիսի մակարդակի, որն առիթ չի տա մտահոգվել կաշառակերության կամ անհատի առավելության այդ ձևերի մասին, և որպեսզի ներմուծվի պարտադիր պահանջ գեկուցել ցանկացած արժեք ունեցող նվերների մասին:

114. Քաղաքացիական ծառայողի պարտականությունը՝ հետևել Քաղաքացիական ծառայության խորհրդի կողմից հավանության արժանացած էթիկայի կանոններին, ուղղակիորեն հիմնվում է Քաղաքացիական ծառայության օրենքի վրա: Այս կանոնների կոնկրետ բովանդակությունը, ներառյալ գործնականում եղած վերահսկողությունը, բավականին բարենպաստ է: Գ.Գ.Խ-ին տեղեկացրել են այն ուշադրության մասին, որ տրվում է թե՛ էթիկայի կանոնների գնահատման, և թե՛ գործնական կիրառման վրա, որ կա հանրային կառավարման ներսում: Գ.Գ.Խ-ն համարում է, որ այս հարցը կարևոր է բոլոր քաղաքացիների տեսանկյունից, որպեսզի ապահովվեն այնպիսի իրավիճակների թափանցիկ լուծումներ, որոնք ընկնում են «նոխրագույն գոտու շրջանակներում» (այսինքն՝ վարքագիծ, որը ոչ թե սահմաններից դուրս է, այլ ընդհանրապես, անցանկանելի է): Գ.Գ.Խ-Ն ողջունում է Քաղաքացիական ծառայության խորհրդի նախագիծը ապագայում պատրաստել էթիկայի/վարքագծի կոդեքս հանրային կառավարման համար, որը հիմնված կլինի Քաղաքացիական ծառայողների էթիկայի կանոնների վրա, որն ընդունվել է 2002 թվականին և գործնականում ձեռք բերված փորձի վրա: Գ.Գ.Խ-ն համարում է, որ հանրային կառավարման շահերից է բխում մոտ ապագայում այս կանոնների բարելավումը, որպեսզի լավագույնս օգտագործվի միջազգային փորձը և վաղուց հաստատված չափանիշները և ապահովվի, որ բարձրանա հասարակության իրազեկության մակարդակը՝ կապված այս հարցերի հետ: Հետևաբար, Գ.Գ.Խ-ն խորհուրդ է տալիս մեծ առաջնայնություն տալ հանրային կառավարման համար էթիկայի կոդեքսի նախատեսված պատրաստմանը և երաշխավորել, որ բոլոր պետական պաշտոնյաները ստանան համապատասխան ուսուցում, իսկ կոդեքսը մատչելի լինի հասարակությանը:

115. Պետական պաշտոնյաները (ինչպես նաև Հայաստանի բոլոր քաղաքացիները) պարտավոր են տեղյակ պահել «ծանր և խիստ ծանր հանցագործությունների մասին» (Քրեական օրենսգրքի 334-335-րդ հոդվածներ): Այնուամենայնիվ, այս ընդհանուր պարտականությունը չի լուծում տեղեկության խնդիրը՝ հատկապես կապված հանրային կառավարման շրջանակներում կոռուպցիայի կամ որևէ անթույլատրելի վարքագծի հետ. պետական պաշտոնյաները պարտավոր չեն տեղյակ պահել հակաիրավական վարքագծի (ինչպես, օրինակ, կասկածվող կոռուպցիայի), պարտականությունների խախտման կամ էթիկայի կանոնների խախտման մասին, որ ի հայտ են եկել նրանց պարտականությունները կատարելիս: Այս կարևոր հարցը չի ընգծված Քաղաքացիական ծառայության մասին օրենքում, ինչը գործ ունի միայն այնպիսի իրավիճակների հետ, որոնք

⁴² Սա տեղում այց կատարելու ընթացքում հաստատվել է այն քաղաքացիական ծառայության հաստատությունների ներկայացուցիչների կողմից, ում հետ հանդիպել է Գ.Գ.Խ-ն, ովքեր ասել են, թե «նվերների ընդունումը խստորեն արգելվում է օրենքով, և գոյություն ունեցող բացառությունները նույնպես խիստ կանոնակարգված են»:

առաջանում են այնպիսի հանձնարարության հետևանքով, որը հակասում է օրենքին կամ Մահմանադրությանը, կամ զերագանցում է այն տվողի կամ հանձնարարությունը ստացողի լիազորությունները՝ որպես քաղաքական ծառայողի (25-րդ հոդված): Հետևաբար այս պարտականության շրջանակը չափազանց սահմանափակ է: Թափանցելիությունը հանրային կառավարման մեջ պահանջում է պետական պաշտոնյաների ավելի լայն պարտավորություններ ու պարտականություններ, մասնավորապես կապված այլ տեսակի անթույլատրելի վարքագծի մասին տեղյակ պահելու հետ, որ կատարվել է բազմաթիվ իրավիճակներում, հատկապես «ծանր ու հատկապես ծանր հանցագործությունների» դեպքերում: Հետևաբար, Գ.Գ.Խ-ն խորհուրդ է տալիս սահմանել հատակ կանոններ/ուղենիշներ և պետական պաշտոնյաների ուսուցում, որպեսզի տեղեկացնեն կոռուպցիայի կամ դրանից բխող կասկածելի դեպքերի մասին, որոնց նրանք հանդիպում են իրենց պարտականությունները կատարելիս և, որպեսզի հիմնվի այն պետական պաշտոնյաների պատշաճ պաշտպանություն, ովքեր բարեխղճորեն տեղյակ են պահում կոռուպցիայի դեպքերի մասին:

116. Գ.Գ.Խ-ն տեղյակ է, որ օրենսդրության շատ հատվածներ, որոնք գործ ունեն հանրային կառավարման հետ, ներմուծվել են Հայաստանում վերջին տարիների ընթացքում: Հետևաբար այն գիտակցում էր, որ նոր օրենսդրության գործնական փորձը դեռևս սահմանափակ է: Գ.Գ.Խ-ն, հետևաբար, կարևորում է այն ամբողջ տեղեկության հավաքումը և ուսումնասիրումը, որը կապված է այս համակարգի ներսում գործառույթների իրականացման հետ: Գ.Գ.Խ-ն այն կարծիքին է, որ անհրաժեշտ է հավաքել և ուսումնասիրել (կենտրոնական մակարդակում) հանրային կառավարման գործառույթյանը վերաբերող բոլոր ներկայացված բողոքները, կարգապահական զանցանքները, էթիկայի կանոնների խախտման մասին զեկույցները և այլն, որպեսզի զնահատվի նոր օրենսդրության կիրառման գործընթացը: Միայն ընդգրկում տվյալները հնարավորություն կտան իրականացնել ողջ համակարգի արդյունավետ վերլուծությունը ավելի օբյեկտիվ և բժախնդիր ձևով՝ ի հայտ բերելով թերությունները, ճանաչելով պրոբլեմները և սահմանելով, թե հանրային կառավարման մակարդակում և կոնկրետ որ բնագավառում դրանք զոյություն ունեն: Հետևաբար, Գ.Գ.Խ-ն խորհուրդ է տալիս կանոնավորապես հավաքել և զնահատել կենտրոնական մակարդակում, հանրային կառավարման շրջանակներում էթիկայի կանոնների խախտման մասին բողոքներին վերաբերող տեղեկությունը, ինչպես նաև կարգապահական տույժերի մասին տեղեկությունը, որպեսզի սահմանվեն հանրային կառավարման ոլորտներում կոնկրետ եղած թերությունները և, հիմնվելով այս զնահատման վրա, միջոցներ ձեռնարկվեն անելու համար անհրաժեշտ փոփոխություններ բարելավման նպատակով:

VI. Իրավաբանական անձինք և կոռուպցիա

ա. Իրավիճակի նկարագրություն

117. Քաղաքացիական օրենսդրության 50-րդ հոդվածը տալիս է իրավաբանական անձի հետևյալ սահմանումը. «Իրավաբանական անձը իր առանձին գույք ունեցող կազմակերպությունն է, որը պատասխանատու է այդ գույքի համար, և որը կարող է իր անունից ձեռք բերել ու իրականացնել գույքային ու ոչ-գույքային իրավունքներ, կատարել պարտականություններ և դատարանում հանդես գալ որպես հայցվոր և պատասխանող»: Թե՛ շահույթ ստացող (այսինքն՝ առևտրային կազմակերպությունները), և թե՛ շահույթ չհետապնդող և իրենց անդամների միջև օգուտը չբաժանող կազմակերպությունները (այսինքն՝ ոչ-առևտրային կազմակերպությունները) կարող են լինել իրավաբանական անձինք (Քաղաքացիական օրենսգրքի 51-րդ հոդված):

118. Քաղաքացիական օրենսգրքի 72-րդ հոդվածին համապատասխան գործարար ձեռնարկություններն ու ընկերությունները առևտրային կազմակերպություններ են, որոնց կանոնադրային (կամ ներդրումային) կապիտալը բաժանվում է հիմնադիրների (կամ մասնակիցների) բաժնեմասերին: Ամենակարևոր ձեռնարկատիրությունների և ընկերությունների տեսակների սահմանումները հետևյալն են.

- Համատեղ բաժնետիրական ընկերություն, առևտրային կազմակերպություն, որի կանոնադրային կապիտալը բաժանված է բաժնեմասերի (Համատեղ բաժնետիրական ընկերությունների մասին օրենք, 2-րդ հոդված): Այնպիսի համատեղ բաժնետիրական ընկերությունը, որի մասնակիցները կարող են իրենց պատկանող բաժնետոմսերը շուկա հանել առանց այլ բաժնետերերի համաձայնության, քայց համատեղ բաժնետիրական ընկերությունն է: Այն իրավունք ունի անցկացնել բաժնետերերի բաց բաժանորդագրություն և վաճառել դրանք որևէ օրենսդրական ակտով կամ այլ իրավական ակտերով սահմանված պայմաններին համաձայն: Այն համատեղ բաժնետիրական ընկերությունը, որի բաժնետոմսերը բաժանված են դրա հիմնադիրների կամ նախապես սահմանված անձանց խմբի միջև, փակ համատեղ բաժնետիրական ընկերությունն է: Նման ընկերությունն իրավունք չունի իրականացնելու բաժնետոմսերի բաց բաժանորդագրություն, ոչ էլ դրանք առաջարկելու մարդկանց որևէ անսահմանափակ խմբի՝ ձեռք բերելու նպատակով (8-րդ հոդված):

- Լիիրավ ընկերություն, ընկերություն, որտեղ մասկիցներ (ընդհանրապես գործընկերներ) են ներգրավված, համաձայն կանոնադրության, ձեռնարկատիրական գործունեության մեջ հանուն գործընկերության և ենթակա են պատասխանատվության իրենց պատկանող գույքի համար (Քաղաքացիական օրենսգրքի 77-րդ հոդված):

- Սահմանափակ ընկերություն, ձեռնարկություն, որն ընդգրկվում է թե՛ ընկերության անունից ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնող ու դրա պարտականությունների համար իրենց գույքով պատասխանատու մասնակիցների (բազմաթիվ գործընկերների), և թե՛ մեկ կամ ավելի ներդրող - մասնակիցների (սահմանափակ գործընկերների), որոնք ենթակա են այն կորուստների վտանգին, որ կապված են իրենց ներդրումների չափով ընկերության գործունեության հետ, և ովքեր չեն մասնակցում ձեռնարկատիրական գործունեությանը; և

- Կոպերատիվ (համագործակցային). քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց կամավոր միավորում անդամության հիման վրա, որի նպատակն է բավարարել մասնակիցների նյութական և այլ պահանջներ, և որը ձևավորել է իր անդամների գույքի բաժնի միավորման միջոցով (Քաղաքացիական օրենսգրքի 117-րդ հոդված):

Հիմնադրում

119. Իրավաբանական անձ հիմնադրելու համար պահանջները կապված են իրավաբանական միավորի ձևից: Համատեղ բաժնետիրական ընկերությունների մասին օրենքի համաձայն համատեղ բաժնետիրական ընկերության օրենսդրական կապիտալը պետք է լինի առնվազն 1000000 դրամ (մոտ 1.500 եվրո), քայց բաժնետիրական ձեռնարկության համար և 100000 դրամ փակի համար: Որպես կանոն, բաժնետերերի թիվը չի կարող գերազանցել 49-ը: Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ձեռնարկությունների կանոնադրական կապիտալը չի կարող պակաս լինել, քան 50000 դրամը դրա գրանցման պահին (Սահմանափակ պարբերականությամբ ձեռնարկությունների մասին օրենքի 28-րդ հոդված):

120. Կիրառվող օրենսդրությունը չի ընդգրկում սահմանափակումներ կապված իրավաբանական անձ հիմնադրողի ազգության կամ քաղաքացիության հետ: Իրավաբանական անձինք կարող են հիմնադրվել ֆիզիկական անձանց կողմից՝ ներառյալ օտար երկրների քաղաքացիների, ինչպես նաև իրավաբանական անձանց կողմից՝ ներառյալ ոչ առևտրային իրավաբանական անձանց: Ավելին, անկախ իրավաբանական անձանց ազգությունից, դրանք կարող են Հայաստանում հիմնել առևտրային ձեռնարկություններ, որոնք օժտված են Հայաստանի քաղաքացիների հետ հավասար իրավական կարողություններով՝ ուժի մեջ պահելով ներքին օրենսդրության սահմանած ընտրակարգերը (Քաղաքացիական օրենսդրության 1263-րդ հոդված), բացի օրենքով սահմանված դեպքերի:

Գրանցման և քափանցիկության միջոցներ

121. Իրավաբանական անձանց գրանցումն իրականացվում է Արդարադատության նախարարությանը կից Իրավաբանական անձանց գրանցման պետական ռեգիստրի միջոցով: Իրավաբանական անձի գրանցան համար (բացի բանկերից, որոնց գանձումը Կենտրոնական բանկի լիազորությանն է), հիմնադիրները պետք է Պետական գրանցման մարմնի տեղական վարչություն ներկայացնեն հետևյալ փաստաթղթերը՝ իրավաբանական անձի հիմնադրող(ներ)ի կողմից լիազորած անձի դիմում, հիմնադիր(ներ)ի ժողովի (կամ օրենքով սահմանված այլ մարմնի) արձանագրությունը, կանոնադրության առնվազն երկու օրինակ և գրանցման համար գանձվող հարկի մասին կտրոն: Եթե որևէ հիմնադիր(անդամ) օտար պետության իրավաբանական անձ է, ապա ի լրումն վերը նշված փաստաթղթերի, այն պետք է նաև ներկայացնի այդ պետության առևտրային գրանցման քաղվածքը կամ այլ համարժեք փաստաթուղթ, որը հաստատում է օտարերկրյա ներդրողի և դրա կարգավիճակը, որոնք թփարգմանված են հայերեն և սահմանված ձևով վավերացված: Արտոնագրված գործունեությունն իրականացնելու համար իրավաբանական անձիք պարտավոր են նաև նախապես ձեռք բերել թույլատվություն լիազորված պետական մարմնից: Պետական գրանցման համար առավելագույն ժամկետը այս բոլոր փաստաթղթերը ներկայացնելուց հետո հինգ օրն է: Լիազորված մարմինների այն պաշտոնյաները, որոնք թերացել են որևէ անհատ ձեռներեցի կամ ձեռնարկության գրանցման հարցում, օրենսդրությամբ սահմանված ժամկետում և/կամ ուլքեր մերժել են գրանցումը առանց օրինական հիմնավորման՝ ենթական են վարչական պատասխանատվության (Վարչական իրավախախտումների կանոնագրքի 107-րդ հոդված), մինչ դեռ գրանցումից չարամիտ խուսափելը կամ ակնհայտորեն անհիմն մերժումը հանգեցնում է քրեական պատասխանատվության համաձայն Քրեական օրենսգրքի 187-րդ հոդվածի:
122. Այլ իրավաբանական անձանց միանալու կամ այլ իրավաբանական անդամ դառնալու իրավաբանական անձանց իրավունքները չեն սահմանափակվում գործող օրենսդրությամբ: Քաղաքացիական օրենսդրությունը սահմանում է «Դուստր ձեռնարկություն» և «Խնամակալ ձեռնարկություն» հասկացողությունները և հիմնում է մեկ իրավաբանական անձի կողմից մեկ ուրիշի գործունեությանը մասնակցելու պայմանները:
123. Օրենսդրությունը ոչ մի սահմանափակում չի դնում բանկային հաշիվներ բացելու իրավաբանական անձանց իրավունքների վրա:

Իրավաբանական անձանց ներսում գործառույթներ իրականացնելու սահմանափակումներ

124. Քրեական օրենսգրքի 49-րդ հոդվածի կետ 2-ը որպես պատժամիջոց նախատեսում է «արգելք զբաղեցնել որոշակի պաշտոններ» կամ զբաղվել որոշակի մասնագիտություններով պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում և կազմակերպություններում (թե՛ մասնավոր, և թե՛ պետական): Եթե պատժամիջոցը սահմանվել է որպես հիմնական պատիժ, ապա անձը կարող է զրկվել համապատասխան իրավունքից 2-ից մինչև 7 տարի ժամկետով կանխանուածված իրավախախտման համար, և 1-ից մինչև 5 տարի ժամկետով՝ անփութության հետևանքով իրավախախտման համար: Եթե պատժամիջոցը սահմանվում է որպես լրացուցիչ պատիժ, ապա զրկվելու ժամանակահատվածը կարող է տևել 1-ից մինչև 3 տարի:

Իրավաբանական անձանց պատասխանատվությանն առնչվող օրենսդրություն

125. Իրավաբանական անձինք ենթակա են քաղաքացիական պատասխանատվության: Համաձայն Քաղաքացիական օրենսգրքի 67-րդ հոդվածի 2-րդ կետի «Իրավաբանական անձը կարող է լուծարվել. (...) 3) դատարանի որոշմամբ առանց համապատասխան թույլտվության (կամ արտոնագրի) որևէ գործունեության իրականացման դեպքում կամ որևէ օրենսդրական ակտով գործունեություն իրականացնելու դեպքում կամ որևէ օրենսդրական ակտի կամ այլ իրավական ակտերի բազմակի և լուրջ խախտումների դեպքում կամ հիմնադրամի կողմից այնպիսի գործունեության իրականացման դեպքում, որը հակասում է իր կանոնադրության նպատակներին, ինչպես նաև այլ դեպքերում»: Եթե որևէ իրավաբանական անձ ներգրավվել է ինչ-որ քրեական գործի մեջ, ապա իրավախախտման համար քրեական պատասխանատվության ենթակա են միայն այն պաշտոնյաներն ու աշխատակիցները, որոնք որևէ առնչություն ունեն իրավախախտման հետ (կազմակերպիչ, անմիջական հանցագործը և հանցակիցը):

Պատժամիջոցներ և այլ միջոցառումներ

126. Բացի վերին կետում նշված լուծարման դեպքից, հայկական օրենսդրության մեջ ոչ մի այլ պատժամիջոց չի սահմանվում կոռուպցիայի գործերի մեջ ներգրավված իրավաբանական անձանց նկատմամբ այլ պատժամիջոցներ:

Հարկերի նվազեցում (կրճատում)

127. Համաձայն Շահութահարկի մասին օրենքի 10-րդ հոդվածի, իրավաբանական անձի շահութահարկը հաշվելու համար ընդհանուր եկամուտից հանվում են եկամուտի ավելացմանն առնչվող ծախսերը, որոնք պետք է հիմանվորված լինեն (հաշիվ-ապրանքագներ կամ այլ հաշվապահական փաստաթղթեր): ԳՐԵԿՈ-ի հարցաթերթիկներին տրված իրենց պատասխաններում հայկական իշխանությունները պնդում են, թե քանի որ կաշառքի գնով և կոռուպցիայի հետ կապված այլ ծախսերը չեն կարող հիմնավորվել որևէ փաստաթղթով և պետք չեն եկամուտի ավելացման համար, այսպիսի ծախսերից հարկի զանձումը չի ներառված օրենքի մեջ:

Հարկային մարմիններ

128. Չնայած կոռուպցիայի կամ փողերի լվացման դեպքերի բացահայտումը հարկային մարմինների խնդիրներից մեկը չէ, նրանք ընդգրկված են նման

հանցագործությունների կանխման և/կամ բացահայտման մեջ հարկային օրենսդրության համաձայն վերահսկման և բացահայտման իրենց գործառույթները իրականացնելիս: Սահմանված ժամկետում հարկերի մասին հաշվետվություն չներկայացնելու դեպքում սահմանվում է տուգանք, որի չափը կախված է խախտման հետևանքներից: Հարկային օրենքի 24-րդ հոդվածն, օրինակ, ասում է, որ երբ հարկերի մասին հաշվետվությունն ներկայացվում է երկու ամսից ավելի ուշացումով, ապա յուրաքանչյուր ավել 15 օրվա ժամանակահատվածի համար սահմանված տուգանքը կազմում է չվճարված հարկի ընդհանուր գումարի 5 %, որը չպետք է գերազանցի հարկի ընդհանուր գումարը: Վերը նշված խախտումները, երբ արվում են հարկերից խուսափելու նպատակով կարող են հանգեցնել ֆիզիկական անձանց քրեական պատասխանատվության, ինչպես նախատեսված է Քրեական օրենսգրքի 206-րդ հոդվածում:

Հաշվապահական կանոններ

129. Ֆինանսական Հաշվառման օրենքի 19-րդ հոդվածի 1-ին և 3-րդ կետերի համաձայն բոլոր հաշվապահական փաստաթղթերը, ինչպես նաև տեղեկությունը էլեկտրոնային ձևով (ինչպես, օրինակ, նախնական հաշվապահական փաստաթղթեր, ֆինանսական հաշվետվություններ, հաշվապահական քաղաքականությանն առնչվող փաստաթղթեր, հաշվապահական համակարգչային տարբերակը) իրավաբանական անձը պետք է պահի համաձայն սահմանված կարգի ու ժամանակի և ամեն դեպքում 5 տարուց ոչ պակաս: Հաշվապահական փաստաթղթերը պահելու պատասխանատվությունն ընկնում է իրավաբանական անձի ղեկավարության վրա:

130. Անփույթ հաշվապահությունը կարող է ենթարկվել թե՛ վարչական, և թե՛ քրեական պատասխանատվության: Համաձայն Վարչական խախտումների օրենսգրքի ֆինանսահաշվային տեղեկության և փաստաթղթերի պահպանման թերացումը կարող է պատժվել տուգանքով: Նույն օրենսգրքը սահմանում է, որ ֆինանսահաշվային գրառումներում եղած խախտումները կամ սահմանված ժամկետում հայտարարագրեր չներկայացնելը հարուցում է տուգանք, որի չափը սահմանվում է օրենքով: Կեղծ ձեռնարկատիրական գործունեության համար («Առևտրային ձեռնարկության հիմնադրում առանց ձեռնարկատիրական կամ բանկային գործունեություն իրականացնելու մտադրության, որի նպատակն է ստանալ վարկեր, խուսափել հարկերից, ձեռք բերել այլ գույքային օգուտներ կամ քաբցնել արգելված գործունեությունը») և «Կեղծ փաստաթղթեր ներկայացման համար առանց մարտավարելու ապրանք կամ ծառայություններ ապահովելու, ծախսերի կամ եկամուտի վերաբերյալ կեղծ փաստաթղթերի կազմելու և ներկայացնելու համար, ինչը մեծ վնաս է պատճառել (...)» (Քրեական օրենսգրքի 189-րդ հոդված): Հաշվապահական գրառումների ոչնչացումը կամ կեղծումը ենթակա է պատժամիջոցների, եթե կատարվել է հարկերից խուսափելու նպատակով:

Աուդիտների և այլ մասնագետների դերը

131. Քրեական օրենսգրքի 335-րդ հոդվածը պարտադրում է քաղաքացիներին տեղյակ պահել իրավապահ մարմիններին «հաստատ հայտնի ծանր և հատկապես ծանր հանցագործությունների մասին»⁴³: Նման հանցագործությունների մասին տեղյակ չպահելը հանգեցնում է քրեական պատասխանատվության համաձայն Քրեական օրենսգրքի 334-րդ և 335-րդ հոդվածների: Ինչևէ, եթե հարցը վերաբերում է

⁴³ «Ծանր և հատկապես ծանր» համարվող հանցագործությունների ցուցակը սահմանվում է Քրեական օրենսգրքի 19-րդ հոդվածում:

հաշվապահներին, աուդիտորներին և այլ խորհրդատու մասնագետներին, ապա ոչ Հաշվապահական հաշվառման մասին օրենքը, ոչ էլ Աուդիտի մասին օրենքը չեն պարունակում նրանց համար սահմանված հստակ պարտականություն իրավապահական մարմիններին տեղեկացնել իրավախախտումների կասկածների մասին:

132. Վկայագրված աուդիտորները տալիս են խորհուրդներ այն խախտումները շտկելու համար, որոնք բացահայտվել են հաշվապահական փաստաթղթերը և ֆինանսական հաշվետվությունները վերստուգելիս: Խորհուրդներն ուղղվում են շահագրգիռ կազմակերպության ղեկավարությանը: Աուդիտի մասին օրենքի 18-րդ հոդվածի 2-րդ կետի «գ» դրույթը մասնավորապես սահմանում է աուդիտորների ժամանակ բացահայտված թերություններն ու խախտումները վերացնելու ղեկավարության պատասխանատվությունը:
133. Եթե հարցը վերաբերում է էթիկայի նորմերին, ապա որոշ մասնագետներ ընդունել են վարքագծի/էթիկայի կոդեքսներ՝ ներառյալ Իրավաբանների էթիկայի կոդեքսը, Հայկական փաստաբանների միջազգային միության մասնագիտական վարքագծի կոդեքսը, Փաստաբանների միության մասնագիտական վարքագծի կոդեքսը և Աուդիտորների վարքագծի կանոնները:

բ. Վերլուծություն

134. Հայաստանում գլխավոր ոլորտը, որն առնչվում է իրավաբանական անձանց հետ /որոնք նաև սահմանում ու հաստատում են տարբեր տեսակների իրավաբանական անձանց/ նեոարված է Զաղաքացիական Օրենսգրքի Գլուխ 5-ում: Գոյություն ունի նաև գրանցման համակարգ, համաձայն որի բոլոր իրավաբանական անձիք /բացառությամբ կոոպերատիվների/ պետք է գրանցվեն գրամատյանում, որը ղեկավարվում է Պետական գրանցման գրասենյակի կողմից: Առևտրային կազմակերպությունների գրանցումը կատարվում է Պետական գրանցման գրասենյակի համապատասխան շրջանային բաժանմունքներում, մինչդեռ ոչ առևտրային կազմակերպություն-հիմնադրամների, հասարակական կազմակերպությունների, ոչ առևտրային կազմակերպությունների միությունների գրանցումը կատարում է միայն Գրանցման երևանյան կենտրոնական գրասենյակը: Առևտրային կազմակերպությունների, այսինքն համատեղ բաժնետիրական կազմակերպությունների, սահմանափակ պատասխանատվությամբ կազմակերպությունների և այլն գրանցումն իրավական պարտավորություն է: Գրամատյանի տեղեկատվությունը հասանելի է հասարակությանը, բայց ոչ ինտերնետին: Հայաստանի իշխանությունները տեղեկացրել են Գ.Գ.Թ-ին այն մասին, որ Արդարադատության նախարարությունում համակարգչային տեխնոլոգիաների ընդունման ընթացքում համապատասխան միջոցներ պետք է ձեռնարկվեն հեշտացնելու հասարակության կողմից իրավական անձանց վերաբերյալ տեղեկատվություն ստանալու հնարավորությունը, բայց չէր նշվել շանսակակարգը:
135. Պետական գրանցման գրասենյակը չի ստուգում իրավաբանական անձի /օրինակ՝ ընկերության/ կողմից տրամադրված տեղեկատվության ճշմարտացիությունը և լիազորված է միայն կատարելու պաշտոնական /փաստաթղթային/ հսկողություն: Գ.Գ.Թ-ն հաշվի է առնում, որ իրավաբանական անձանց գրանցման ընթացիկ համակարգը չի նախատեսում գրանցող իշխանության որևէ հնարավորություն մերշտելու ընկերության գրանցումն այն դեպքերում, երբ, օրինակ՝ ընկերությունում կառավարող պաշտոններ գրադեցնող անձիք մեղադրվում են քրեական հանցագործություններում՝ ներառյալ կոռուպցիան և /կամ/ մասնագիտական

որակագրվումը: Հետևաբար, Գ.Գ.Թ-ն առաջարկում է երաշխավորել, որ ընկերություններ հիմնադրող և ֆիզիկական և իրավաբանական անձիք ստուգվեն և ենթարկվեն մոնիտորինգի հավանական քրեական հաշվառումների կամ մասնագիտական որակագրվումների առկայությանը:

136. Իրավաբանական անձանց քաղաքացիական և վարչական պարտավորությունները սահմանված են Քաղաքացիական Օրենսգրքի Հոդված 67-ում: Քաղաքացիական Օրենսգրքը չի ապահովում քրեական պատասխանատվություն իրավաբանական անձանց կողմից կատարված հանցանքների համար: Համաձայն Հայաստանի քրեական համակարգի, միայն ֆիզիկական անձիք կարող են քրեական մեղադրանքով հանցագործ ճանաչվել և հետևաբար, լինել քրեորեն պատասխանատու կաշառք տալու, կաշառակերության և կաշառք միջնորդելու մեջ: Հայաստանի իշխանություններն իրենց ներհամակարգային այցի ժամանակ տեղեկացրին Գ.Գ.Թ-ին, որ մտադրություն չունեն պատրաստելու օրենսդրություն, որը ներկայացներ քրեական ընդհանուր պատասխանատվությունները: Գ.Գ.Թ-ն այն կարծիքի է, որ գոյություն ունեցող օրենսդրությունը, որն առերկում է իրավաբանական անձանց պատասխանատվությունների հետ, չի ապահովում Կոռուպցիայի մասին Քաղաքացիական օրենքի կոնվենցիայի պահանջները կոռուպցիայում ներգրավված իրավաբանական անձանց նկատմամբ ընդհանուր պատասխանատվությունների և սանկցիաների վերաբերյալ: Քաղաքացիական Օրենսգրքի Հոդված 67-ում ներառված դրույթները, որոնք առկա են որևէ ընկերության լուծարմանը, թվում է զլխավորապես վերաբերում են առևտրային օրենսդրության ուղևահարմանը: Հետևաբար, Գ.Գ.Թ-ն, համաձայն Կոռուպցիայի մասին քրեական օրենքի կոնվենցիայի, առաջարկում է հիմնել իրավաբանական անձանց պատասխանատվություն կաշառակերության և փողերի լվացման մեղադրանքների համար և ապահովել սանկցիաներ, որոնք արդյունավետ, համաչափ և տարհամոզիչ են:
137. Հարկային օրենսդրությունը որոշակիորեն չի արգելում հեշտացման վճարումների, կաշառքների և այլ շախսերի դեդուկտիվությունը, որոնք կապված են կոռուպցիայի հետ: Չնայած Հայաստանի իշխանությունները վիճում են, որ կոռուպցիոն օրինազանցությունների գաղտնի բնույթի պատճառով /փաստաթղթերով չհիմնավորված/ ընկերության համախառն եկամտից այսպիսի ծախսեր չեն կարող պահվել, Գ.Գ.Թ-ն կարծում է, որ գորշող հարկային Օրենսդրությունը չի արգելում եկամտից հարկի հանումը, որը կարող է լինել կոռուպցիայից միջավայրում կնքված պայմանագրերին առնվող գործունեության արդյունք: Գ.Գ.Թ-ն նաև նշում է, որ հարկային իշխանությունների համար չկան անկախ և ընթացակարգային հարկային օրենքներով սահմանված իրավական պարտականություններ, որպեսզի զեկուցեն կասկածելի ֆինանսական գործունեության և հաշվապահական գրառումների մասին, որոնք կարող են թաքցնել կոռուպցիոն զանցանքներն իրավապահ իրավասու մարմիններից: Յուրաքանչյուր քաղաքացու զլխավոր պարտականությունն է տեղեկացնել ոստիկանությանը կամ դատախազությանը լուրջ հանցանքների մասին /Քրեական Օրենսգրքի Հոդված 335: Պարզվում է, որ դա էլ բավարար հիմք չէ հարկային ծառայողների կողմից զեկուցների համար: Գ.Գ.Թ-ն լիովին հավատում է, որ հարկային իշխանությունների դերը, ի նկատի ունենալով հակակոռուպցիոն օպերատիվ միջոցառումները, կարող է մեծանալ: Գ.Գ.Թ-ն մասնավորապես նշեց համապատասխան վարժանքների կամ նորմատիվների պակասը, որոնք նպաստում են հարկային ծառայողների փոխազդեցության և իրավապահ համապատասխան իշխանությունների միջև համագործակցության զարգացմանը կոռուպցիայի բացահայտմանն ուղղված իրենց հետաքննությունների ժամանակ: Հետևաբար, Գ.Գ.Թ-ն առաջարկում է հիմնել նորմատիվներ և հարկային

իշխանություններին ապահովել հատուկ վարժանքներով, որոնք ուղղված են կոռուպցիոն հանցանքների բացահայտմանն ու համապատասխան իրավապահ գործակալություններին տրվել նրանց զեկույցներին:

138. Գ.Գ.Թ-ի կարծիքով առկա օրենսդրությունն ապահովում է արդյունավետ պատասխաններ հաշվապահական պարտականությունների խախտումներին, օրինակ՝ համապատասխան սանկցիաների միջոցով հարկերից խուսափելու դեմ /Քրեական օրենսգրքի Հոդված 189/, հարկերի և եկամուտների հայտարարագրի ներկայացման ճախողման դեմ /Քրեական օրենսգրքի Հոդված 205/ և հաշվապահական կեղծ գրանցումների դեմ, որոնք կարող են հանգեցնել հարկերի և սոցիալական ապահովագրման վճարումների մվազեցմանը /Վարչական խախտումների օրենսգրքի Հոդված 169.11/: Հաշվառման օրենքը և Աուդիտի օրենքը չեն սահմանում հատուկ պարտավորություն աուդիտորների և հաշվապահների համար իրավապահ մարմիններին զեկույցելու կասկածելի հանցանքների մասին: Նման պարտավորություն գոյություն չունի նաև Աուդիտորների վարման օրենքում, որն ընդունվեց վերջերս՝ ներհամակարգային այցի ժամանակ: Աուդիտորների և հաշվապահների ասոցիացիայի գործադիր մարմնի հետ հանդիպման ժամանակ Գ.Գ.Թ-ն տեղեկացավ, որ աուդիտորը կարող է կանգնել կարգապահական և քրեական պատասխանատվության առջև, եթե նա դիտարկում է վավերացման է կեղծ հաշվեկշռի ցուցակը կամ պաշտոնապես պահանջվող այլ փաստաթղթեր: Այս առումով Գ.Գ.Թ-ն նաև իմացավ, որ տեղի են ունեցել աուդիտորների կարգապահական սանկցիաների կիրառման որոշ դեպքեր: Աուդիտորներն արտահայտեցին տեսակետ, որ երբեմն մասնագիտական գաղտնիություն պահպանելու պարտավորությունը, որը շատ կարևոր է մեր աշխատանքում՝ կարող է հակասել հանցանքի կասկածներին մասին զեկույցելու գլխավոր կանոնին: Գ.Գ.Թ-ն ընդունում է, որ անկախ աուդիտի և հաշվապահության հիմնումը շատ կարևոր հատկանիշ է անցումային պետությունում շուկայական սկզբունքներ կիրառելու համար: Բայց այն նաև ցանկացավ նշել, որ աուդիտորների, հաշվապահների և նրանց ասոցիացիաների կողմից տրամադրված տեղեկատվությունը կարող է մեծապես հեշտացնել փաստեր հավաքելու գործընթացը, և այս առումով նպաստել կոռուպցիայի արդյունավետ հայտնաբերմանը: Գ.Գ.Թ-ն ուղջունում է աուդիտորների և հաշվապահների վարժանքային դասընթացները փողերի լվացման դեմ, որը սկսվեց հենց ներհամակարգային այցի ժամանակ: Այնուամենայնիվ, այն նաև ցանկանում է լուսաբանել կոռուպցիոն հանցանքները հետադուզելու և զեկույցելու ուղղությամբ հիշատակված մասնագիտությունների համար վարժանքային դասընթացների կարևորությունը: Այս նպատակով Գ.Գ.Թ-ն առաջարկում է, որ Հայաստանի իշխանությունները խրախուսեն աուդիտորների ներկայացուցչական մարմիններին, որ թողարկեն դիրեկտիվներ և կազմակերպեն կոռուպցիայի հետախուզման և զեկույցման վարժանքներ:

Հ Ե Տ Ե Վ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն Ն Ե Ր

139. Հայաստանում կաշառակերությունը համարվում է ամենամեծ խնդիրներից մեկը, որն ազդում է պետական ծառայությունների շատ բաժինների վրա: Ամենից հաճախ նշվող ներգործված ոլորտներն են դատական ոլորտը, ոստիկանությունը, մաքսային ծառայությունը, հարկային տեսչությունը, կրթությունը, առողջապահությունը, արտոնագրերի և սեփականաշնորհման ոլորտը: Չնայած այն փաստին, որ մի շարք հակակոռուպցիոն միջոցառումներ են ձեռնարկվել, և դեռ կան, որ պետք է ընդունվեն, համակարգը տառապում է տաքքեր թերություններից և օրենսդիր դաշտում, և գոյություն ունեցող հակակոռուպցիոն միջոցառումների օրենսդրության կիրառման մեջ, և արդարադատության և օրինապահ համակարգի կազմակերպման

առումով: Դեռ ավելին. փաստերի հավաքման գործում, ինչպես նաև օրինազանցներին զրկելու կաշառակերությունը շարունակելու գործում որոշակի արգելքները՝ զգալի արդյունքների համարյա լրիվ բացակայությամբ, և կաշառակերության լուրջ դեպքերում ընդգրկված անհատներին մատնանշելու դժվարությունները նախատեսում են էական ջանքեր հակակոռուպցիոն դաշտում: Այս առումով խնդրո առարկա ոլորտները ներառում են բանկային գաղտնիությունը, հատուկ հետաքննչական միջոցները, իրավապահ գործակալությունների անդամների վարժանքները, վկայի պաշտպանությունը, գույքային հայտարարագիրը և փողերի վաճառման դեմ ռեժիմը: Ոչ միայն պետական պաշտոն զբաղեցնող թույլատրելի անձանց համար, այլ նաև դատավորների, կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովների անդամների և նույնիսկ նախագահական թեկնածուի և ավագանու /տեղական խորհուրդ/ անդամակցող թեկնածուների համար դատական կարգով հետապնդումից անձեռնմխելիությունը նույնպես քննարկման առարկա է:

140. Քանի որ խոսքը գնում է պետական կառավարման մասին, կարիք կա շտապ կիրառել ճշգրիտ միջոցներ, որոնք կառնչվեն այն իրավիճակներին, որտեղ անձնական ֆինանսական շահերը կարող են առաջ բերել կոնֆլիկտային խնդիրներ կամ կառնչվեն մասնավորապես պետական պաշտոնյաների պարտականություններին և պատասխանատվություններին: Ի հավելումն, պետք է ձեռնամուխ լինել այնպիսի խնդիրների, ինչպես օրինակ սեփականության, եկամտի և ստացած նվերների հայտարարագրերի հավաստագրման համակարգն է, այն պետական պաշտոնյաների առնչությամբ, ում ծառայովական պարտականությունները կարող են տուժել շահերի բխումից, ներառյալ պետական կառավարման շրջանակներում կարևոր պաշտոններ զբաղեցնող անձիք: Կարևոր է նաև, որ պետական պաշտոնյաները տեղեկացված լինեն, և ամենից առաջ, քաջատեղյակ լինեն, թե ինչպես և երբ կարելի է զեկուցել ատյաններին իրենց աշխատանքում հանդիպող կաշառակերության դեպքերի կամ դրանց պետական պաշտոնյաների համապատասխան պաշտպանությունը, ովքեր բարեխղճորեն զեկուցել են համապատասխան ատյաններին կոռուպցիայի մասին /մատնիչներ/: Հայաստանի իրավական համակարգը իրավաբանական անձանց պատասխանատվություն կաշառակերության և փողերի վաճառման հանցանքների համար և Կաշառակերության մասին քրեական օրենսգրքի կոնվենցիայի համաձայն ասպեկտով արդյունավետ, համաչափ և տարիանոգիչ սանկցիաներ:

141. Հնավի առնելով վերոհիշյալ հանգամանքները՝ GRECO-ն Հայաստանին է ուղղում հետևյալ հանձնարարականները, որ.

- I. Հայաստանի իշխանություններն իրականացնեն անհրաժեշտ ուսումնասիրություն, որով ձեռք կբերեն պարզ ներքնքնում կոռուպցիայի մասշտաբների և դրա տարբեր առանձնահատկությունների մասին, որպեսզի հակակոռուպցիոն նախաձեռնությունների և պլանների նկատմամբ ավելի արդյունավետ միջոցներ իրականացվեն /պարբերություն 12/.
- II. Հակակոռուպցիոն քաղաքականության գործունեությամբ մեջ ներքաշված Հայաստանի բոլոր իշխանություններն ընդհանուր հիմունքներով տեղեկացնեն հանրությանը, քաղաքացիական հասարակությանը և լրատվամիջոցներին ձեռնարկված միջոցառումների և ձեռք բերված արդյունքների մասին: Այն նաև պահանջում է, որ հասարակությունը տեղեկացված լինի կաշառակերության կասկածների դեպքում զեկուցման միջոցների մասին /պարբերություն 13/.

- III. Գատական համակարգի հետ առնչվող կանոնները վերանայվեն, որպեսզի դատավորական կորպորացիայի համար ապահովվի լրիվ անկախություն գործադիր իշխանության առաջ /պարբերություն 39/,
- IV. ստեղծվի ոստիկանական ծառայողների, դատախազների և դատավորների սխառեմատիկ վարժանքի մոդել կոռուպցիայի և փողերի լվացման խնդիրներում /պարբերություն 41/,
- V. Հայաստանի իշխանությունները ռացիոնալիզացիայի ենթարկեն հակակոռուպցիոն հետաքննչական մարմինների գործունեությունը հստակ սահմանելով նրանց պարտականությունները, ամենից առաջ ոստիկանության և դատախազության միջև ապահովեն ավելի արդյունավետ համագործակցություն կոռուպցիայի հետաքննման առաջնային փուլում /պարբերություն 42/,
- VI. փոխեն բանկային գաղտնիության օրենսդրությունը, որպեսզի հնարավորություն տան իրավապահ իշխանություններին ձեռք բերել պատշաճ տեղեկատվություն հաշվեհամար ունեցողների և բանկային հաշիվների գործարքների մասին նախքան ձևական փոփոխությունների կատարումը /պարբերություն 43/,
- VII. Բանկային գաղտնիության օրենքը փոփոխվի կանխելու բանկերին երևան հանելու իրենց հաճախորդների մասին տեղեկություններ ըստ դատական պահանջների /պարբերություն 44/,
- VIII. ընդունեն օրենսդրական միջոցներ և այլ միջոցներ հիմնելու համար հետաքննչական հատուկ միջոցների համակարգ և իրավասու գործակալություններին ապահովել պատժան միջոցներով և դասընթացներով, որպեսզի ստիպեն համակարգին գործնական ու արդյունավետ աշխատել /պարբերություն 45/,
- IX. ընդունեն օրենսդրական միջոցներ ապահովելու, որ վկաների պաշտպանության համապատասխան ծրագիրը կարողանա գործնական դառնա /պարբերություն 46/,
- X. քննարկեն կրճատելու այն անհատների կատեգորիաները, ովքեր օգտվում են դատական կարգով հետապնդման անձեռնմխելիությունից և վերացնեն մասնավորապես պառլամենտական թեկնածուների, ընտրական կենտրոնական հանձնաժողովի անդամների, շրջանային և տեղական ընտրական հանձնաժողովների անդամների, նախագահական թեկնածուների և տեղական խորհուրդների թեկնածուների անձեռնմխելիությունը /պարբերություն 56/,
- XI. վերանայեն դատախազներին և դատավորներին տրամադրված անձեռնմխելիության հանումը նվազեցնելով որոշում կայացնող գերակշիռ անհատների մասնակցությունը /այսինքն՝ հանրապետության նախագահը, Գլխավոր դատախազը/ /պարբերություն 57/,
- XII. իրավական դրույթներ ներկայացվեն, որոնք թույլ կտան 1/ սնանկ պարտապանի գույքի բռնագրավումը կոռուպցիայի հանցանքի համարժեք արժեքով 2/ երրորդ կողմի տրամադրության տակ գտնվող սնանկ պարտապանի գույքի բռնագրավումը /պարբերություն 77/,
- XIII. հեշտացնել /և արագացնել/ ծայրահեղ անհրաժեծության դեպքերի ուսումնասիրությունը թույլատրող համակարգը /պարբերություն 78/,
- XIV. երաշխավորեն, որ փողերի լվացման դեմ համակարգը դառնա գործուն հնարավորինս շուտ և Ֆինանսական մոնիտորինգի կենտրոնի անձնակազմին արագ ապահովեն վարժանքներով, քե ինրպես կիրառեն կակոնները և որոշումները ամենա էֆեկտիվ ձևով՝ ներառյալ այն անձիք, ովքեր պարտավորված են զեկուցելու կասկածելի գործարքների մասին /պարբերություն 79/,

- XV. հրապարակեն նորմեր պետական պաշտոնյաների բոլոր կատեգորիաների կողմից գործածվելու համար, երբ համեմատվում են այն իրավիճակները, երբ անձնական ֆինանսական շահերը կամ գործունեությունը կարող են խնդիրներ բարձրացնել պետական պաշտոնյաների պարտականությունների և պատասխանատվությունների առնչությամբ: Այն նաև պահանջում է նկատի առնել հերթագայության ավելի լայն գործածումը պետական կառավարման հատվածում, մասնավորապես կոռուպցիայի ռիսկի ուղղությամբ /պարբերություն 111/,
- XVI. ներկայացնեն սեփականության և սնանկ պարտապանի գույքի մասին հայտարարագրի հաստատման արդյունավետ համակարգ բոլոր պետական պաշտոնյաների նկատմամբ, ում ծառայողական պարտավորությունները կարող են վտանգվել ծախսերի բախման հետևանքով /պարբերություն 112/,
- XVII. իջեցնեն քաղծառայողի, աշխատողների կամ այլ պաշտոնյաների կողմից հավանաբար ընդունվող նվերների արժեքը մինչև այն մակարդակը, որը չի բարձրացնի շահագոգովածությունը կաշառակերության կամ անպատեհ այլ առավելության առնչությամբ, և որ ներկայացնեն պարտադիր հաշվետվություն որևէ արժողության նվերի մասին /պարբերություն 113/,
- XVIII. բարձր առաջնահերթություն տան պետական կառավարման համար էթիկայի կանոնադրության պլանավորված պատրաստությանը և երաշխավորեն բոլոր պետական պաշտոնյաներին ստանալու պատշաճ ուսուցում, և որ օրենսդրությունը հասանելի լինի հանրությանը /պարբերություն 114/,
- XIX. ներկայացնեն հստակ կանոններ-նորմեր և պետական պաշտոնյաների ուսուցում զեկուցելու առյաններին կոռուպցիայի կամ դրանց կասկածների մասին, որոնց նրանք կարող են հանդիպել իրենց աշխատանքում, և սահմանել պատշաճ պաշտպանություն այն պետական պաշտոնյաներին, ովքեր բարեխղճորեն զեկուցել են կոռուպցիայի մասին /մատնիչներ/ /պարբերություն 115/,
- XX. համափարփակորեն հավաքեն և գնահատեն պետական կառավարման շրջանակներում տեղի ունեցած էթիկայի կանոնների խախտման վերաբերյալ բողոքները, ինչպես նաև բողոքները կանոնակարգային գործընթացների վերաբերյալ, որպեսզի հաստատեն թերությունները պետական կառավարման կոնկրետ ոլորտներում և, հիմք ընդունելով այս գնահատումը, միջոցներ ձեռնարկեն անցկացնելու բարելավումներ /պարբերություն 116/,
- XXI. երաշխավորել, որ ընկերություններ հիմնադրած և՛ ֆիզիկական, և՛ իրավաբանական անձիք ստուգվեն և ենթարկվեն մոնիտորինգի հավանական քրեական հաշվառումների կամ մասնագիտական որոնարկման առնչությամբ /պարբերություն 135/,
- XXII. սահմանեն կաշառակերության և փողերի լվացման հանցանքների համար իրավաբանական անձանց պատասխանատվություն և սահմանեն պատժամիջոցներ, որոնք արդյունավետ են, համապատասխան և տարիամոգիչ համաձայն կոռուպցիայի մասին քրեական օրենքի կոնվենցիայի /պարբերություն 136/,
- XXIII. սահմանեն նորմեր և ապահովեն հատուկ դասընթացներ հարկային իշխանությունների համար կոռուպցիայի հանցանքի բացահայտման և իրավասու գործակալություններին նրանց զեկույցների վերաբերյալ /պարբերություն 137/,

XXIV. Հայաստանի իշխանությունները խրախուսեն ատոլիտորների ներկայացուցչական մարմիններին արձակելու դիրեկտիվներ և կազմակերպելու կոռուպցիայի հայտնաբերման և զեկուցման դասընթացներ /պարբերություն 138/,

142. Եվ վերջում, համաձայն Ընթացակարգային կանոնների կանոն 30.2-ի, GRECO-ն մինչև 2007 թ.-ի սեպտեմբերի 30-ը հրավիրում է Հայաստանի իշխանություններին ներկայացնելու վերոհիշյալ պահանջների իրականացումը: